

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

I. Prvi vtiski.

Skoraj eno leto sem bival v Berlinu. Vzajemnost, ki vlada v znanstvu, me je kar v prvih dnevih prijazno in prijateljsko uvrstila kot občana v republiko svojih zastopnikov, ki ne vprašujejo najprej, kdo in odkod si, ampak koliko vneme si prinesel s seboj za njih težnje. Mnogim zadostuje ta znanstvena republika za vse življenje; v njej najdejo vsakikrat svojo uteho; a zunanji neznanstveni svet jim je neznan in, kakor si mislijo, nepotreben. To so tisti mravljijsko pridni učenjaki, ki živijo le in edino le za svoje študije noč in dan, ne zamujajoč nobene urice in ne potrebujoč nikakega razvedrila. Takih je nemalo v Berlinu, osivelih in mladih.

Ž njimi se je bilo treba skušati, ne v plodovih, a vsaj v vztrajnosti. Ako se ti močje od sedmih zjutraj do dveh popoldne niso ganili s svojega sedeža, zakaj bi se ganili mi? In če so ob štirih zopet bili na mestu, zakaj pa mi ne? Taka vzgoja k delu je za nas, ki prihajamo z ohlapnega in zložnega juga — zdelo se mi je — posebno potrebna. V resnici! Ko bi pripuščali življenjski odnošaji, oklenil bi se kdo izmed nas takisto tega v telesnosti in v prostornosti tako skromnega samozadovoljnega življenja; ta telesna omejenost bi mu bila obilo poplačana z neomejenim duševnim obzorjem, obsegajočem vse človeštvo, da, vesoljstvo in nadvesoljstvo.

Lepo bi to bilo! A kolikim je na tem ubogem svetu tako postlano, da bi se mogli vdati takemu življenju? In koliko jih je, ki bi mogli čisto sleči svojo telesno kožo in se odeti le z duševnim zatorom? Zlasti komur se je telo razvijalo in duh vzpenjal pod južnimi vetrovi, pod pihljajem gorkih sapic in planinskih viharjev, v hladu bobnečih slapov in v vročini razbeljenih skal, na vznožju nebotičnih gora in v južni solnčni svetlobi, on živi in umrje v navezanosti na ta zemeljski kras! — Pa v Berlinu? V Berlinu in v okolici tja daleč do prvih znakov rodne južne zemlje ne bo vdihoval teh južnih vetrov in se ne bo razkošil v kristalno čistem čaru gorskih in južnih solnčnih žarkov! Izpremenjen je tam ves svet,

mrzko se izprva obračša od njega in le dom, krasni dom ima zate vso prednost; z melanholijo omočen se ga spominjaš in mrena ti zastira oči . . . Pa melanholista ne strpi veliko življenje; melanholizem cvete v samotni koči ali samotni izbi in v malih razmerah.

Glasni hrušč svetovnega, čudovito se razširjajočega milijonskega mesta zgrabi tudi melanholista in samotnega misleca, ki se je rodil na živahnem jugu in vzrastel v malih razmerah . . .

Svet je povsod, če ne lep, pa vsaj zanimiv; tu v Berlinu, ki bi vanj lahko spravil kakih petinsedemdeset Ljubljan, je treba le stopiti na ulico, le med potom k obedu, na pošto ali kamorkoli — odpreti oči in ušesa, in vedno zapaziš kaj zanimivega, poučnega, bodrilnega; stopati pa moramo po ulici kot živo bitje, ne kot svetobežen zakrknjenec ali kot malomaren brezbriznež. Ker se v svetovnem mestu steka res tudi ves svet in ker v teh velikih razmerah nihče ni prisiljen se ravnati po kaki konvencionalnosti, ker se ljudje med seboj ne poznajo in je malomestna zijavost seveda neznana, zato nas spremlja pri vsakem koraku pristni nazorni nauk. Ne da bi nalašč iskali posebne prilike: samo ob sebi, posredno pri naših navadnih poslih nam odkriva mesto svoje posebnosti in za malo vinarjev tudi okolica. Kar bi se moralo drugod iskati šele s trdom, to nas v takem mestu kar srečava.

Dunaj ima v marsičem prednost pred Berlinom — govorili bomo še o tem — a onega silnega drevenja in vrvenja Dunaj ne pozna. Le ob nedeljah vidi Dunajčan v Pratru nekaj podobnega, kar se vrši v Berlinu dan na dan po gotovih glavnih cestah njegovih — zlasti v Friedrichstrasse in „Unter den Linden“ — od osme ure zjutraj pa do dveh po polnoči in tudi še dalje, najbolj od enajste do dvanajste ure po noči, torej v tistem času, ko po dunajskem Ringu prihajajo le še redki zapoznelci in ko se po širokih trotoarjih elegantne „Koroške ceste“ šetata le še kak trdovratnež in kaka trdovratnica. Koliko se v Berlinu nabere občinstva šele po zabaviščih, po zaprtih prostorih ali po javnih vrtih in v okolici na suhem pesku in na mnogoštevilnih jezerih, to se da sklepati iz navadnega prometa: boriti se ti je za vsak prostorček. Vendar naglašam že tu nam nenavadni splošni vtisk: ljudi je na takih zabaviščih dvakrat, trikrat več nego pri nas, gibanja nič manj, a krika in prerivanja za dve tretjini manj; vsak respektuje svojega bližnjika, zato je obziren proti njemu tudi ta. Tod sem si spotoma in ne da bi iskal posebnih prilik, nabral dokaj znanja in raznih izkušenj, učeč se in zabavajoč, ne zamudivši nič časa. Promet sam je najboljši učitelj, da se ga le nalašč ne ogiblremo.

Iz knjig se svet ne spoznava, tudi ne iz slik, in naj bodo še tako popolne. Tudi mi ne bomo tu sestavljali /kekega potopisa ali krajepisa, niti se opirali na kekega „vodnika“; le resnične doživljaje, torej odlomke iz življenja, bomo zabeleževali. Vse bo seveda enostransko, le osebno, a zato, upam, bolj izpodbudno nego tipični „objektivni“ potopisi. Moje gradivo so res „spomini“, kakor mi pač vstajajo, če se malo zamislim v tiste pretekle mesece, polne novih vtiskov. Konkretno pa se naslanjajo ti spomini kvečjemu na kak drobiž iz pravega življenja: na kak vozni listek, na vstopnice, na glediške liste, cenike, račune in slične svedoke, ki so spremljali moje korake in ki sem si ž njimi bil napolnil — žepe svoje suknje. — Kar pa je znamenitejših dogodkov, tem ni treba nikake opore; kajti kot odločilni za vse življenje so se vtisnili v spomin tako, da jih ne pozabim nikdar; saj me še često pelje domišljija tja nazaj v dobo njih dogajanja.

* * *

Stopajoč po svetu, spotaknemo se ob marsikaj, kar nam kliče v spomin domovje in domače razmere, ko bi tudi sami ne mislili nanje.

Kdor izmed nas se pelje za tistih par novčičev iz Berlina v bližnje lepo mesto Potsdam, ta obstrmi, ko čita na predzadnji postaji pred Potsdamom napis „Nowa wes“. — „Kaj? Ali ni to ‚Nova ves‘ — Nova vas?“ bi vzkliknil in ne verjel samemu sebi, ko bi ga ne poučil pristavek na postajni napisni plošči sami, da se tej „vasi“ (ki šteje nad 10.000 prebivalcev) pravi tudi „Neuendorf“! A ondotnim prebivalcem ne pride niti na misel, da bi ono pristno slovansko ime izbrisali z zemljevidov; saj večini niti znano ni, kekega izvora je, dasi nas ve malodane vsakdo poučiti, da je Friderik II. leta 1754. tukaj naselil evangeljske češke izgnance, ki so naselbino po svoje imenovali „Nova ves“.

Kažejo pa krajevna imena po vsej berlinski okolici, da so v preteklih časih bivali tod Slovani in ustanavljali naselbine; mnogo je imen na -ov, -ic in -ik in nekatera so kar očitno slovanska; v spominu imam n. pr. Drewitz (južno od Potsdama), Bukow in Rudow (južno od Berlina), Sadowa blizu baš zdaj toliko imenovanega Köpenika (vzhodno od Berlina). — —

Grunewald! Kdor je bil le nekaj dni v Berlinu, gotovo je žrtvoval 10 fenigov, da se je peljal pogledat tvoja temna jezera in tvoje otožne borove gozde! Tudi mi se bomo še peljali vanj, a

izmed vsega, kar me spominja nanj, stoji v ospredju otroška dogodbica, ki se je baje izvršila tu.

V berlinskih obiteljih si namreč kar splošno pripovedujejo tole smešnico: Deček, ki se je igral v Grunewaldu, priteče k očetu in ga vpraša: „Vater, ha'm Brombeeren ooch Beene?“ ¹⁾ Oče se začudi:

„Nee; wie kommst 'n da druf?“ ²⁾ Nakar se sinko resignirano odreže: „Na, denn hab' ick 'n Mistkeber jejessen!“ ³⁾

Kaj ne? Kdo bi si mislil, da poznajo tudi v Berlinu naše domače „kebre“! Zaradi te besede mi je dovtip ostal dobro v spominu. —

Spominja me pa tudi na berlinske otroke. Mari ni značilno, da se baš berlinskemu velikomestnemu otroku prisoja, da zamenja črno malino (ostrožnico) s tistim nečednim, modročrnim hroščem, ki prebrca vso grdobu. — — Srce me je bolelo, ko sem opazoval velikomestne otroke iz manj premožnih hiš; ti poznajo dobro le ulico, kjer stanujejo njih starši; dan na dan vidijo le njeno ozidje ob obeh straneh. Dobro tudi poznajo električno železnico, avtomobile i. t. d., a ne poznajo ne travnika, ne njiv, ne studenca, ne metuljev... Ulica je ves njih svet; tu skačejo, se usedajo na sredo trotoarja in se malo brigajo za noge mimoidočih. Tudi bosí so nekateri kakor pri nas, a navadno imajo obute — cikle. Da, prave lesene cikle, da ž njimi glasno štrkljajo po trdem kamenu... Torej zopet spomin na naš dom, na pristne naše gorjance, kmete, ki še po stari šegi coklajo, po vzorcu narodne pesmi:

„Kadar pride coklar fajn,
treba mu ni rečt': herein!“

Ščedljivost in revščina pač silita berlinske nepremožne starše, da omišljajo svojim otrokom tako obutalo; kajti čevlji so dragi. Pod 10 M = 12 K čevlja sploh ni dobiti, niti slabega ne. Zato je praktični Berlinec omislil cikle svojim malim otrokom.

Otrokom iz bogatih hiš se seveda godi drugače; ti se vozijo izven mesta v razlikovito okolico ali pa se šetajo po obširnih nasadih v Tiergartnu. Na drugih javnih prostorih, n. pr. v Lustgartnu pred kraljevo palačo ali v Kastanienwäldchnu zadaj za univerzo pa dobe otroci kaj malo razvedrila, kakor bomo še slišali. V elegantnih predmestjih, kakor n. pr. v Schönebergu, so pač nekateri javni prostori pripravljeni kot igrišča za otroke; a zavzamemo se mi, svo-

¹⁾ T. j.: „... haben B. auch Beine?“

²⁾ T. j.: „Nein; wie kommst denn darauf?“

³⁾ T. j.: „Na, dann habe ich einen Mistkäfer gegessen.“

bodnega kretanja vajeni Avstrijci: otroci, ki se hočejo tu igrati, morajo si določen prostorček naročiti za drag denar, če se prav spominjam, za kakih 30 K na mesec. Tako se plača zrak in nekaj trate . . .

Zdaj se ne bomo čudili, če kak revček otročiček, ki stopi enkrat v prosto naravo, misli, da je tisti črni hrošč, ki se je o njem najbrž kaj učil v šoli — oj ti ljuba šola! — da je ta hrošč črna malina.

Prav kakor po nekod pri nas, navajajo otroke na beračenje in ti berački postanejo prav nadležni. Po dnevi te tak otrok niti ne pogleda, a zvečer, ko prižgo luči po ulicah, se teh muh na gotovih krajih skoraj ni odkrižati. Naravnost seveda ne prosjačijo, ampak prodajajo vžigalice in ti škrateljčki hitro pogodijo, si li kak usmiljen tujec ali zakrknjen domačin, ki ve, koliko stori mesto za reveže. Če tem otrokom privoščiš le pogled, silijo v te od vseh strani najmanj sto korakov daleč.

Naj pa bodo otroci očitvidno še tako revni in naj bo njih igrišče tudi le ulica, naj posedajo po golem trotoarju, redkokdaj zapazim na njih tako zanemarjeno umazanost, kakor je obična v južnih deželah.

Kako je bilo v Monakovem? Peljal sem se s prijaznim meščanom Monakovčanom tja ven proti krasnemu „angleškemu vrtu“ in sem se potem ž njim izprehajal ob šumeči Isari. Šaljivemu Monakovcu je vedno tekel jezik; ko sem mu pripomnil, da se mi monakovske ulice nikakor ne zde tako snažne kakor n. pr. ulice v Draždanih ali — kljub silnemu prometu — v Berlinu, se je nasmehnil in me je vprašal:

„Ali ste morda hribolazec?“

„Seveda,“ mu zatrdim veselo, spomnivši se naših gora, ki jim v celoti ni para nikjer!

„Vam je li znana Zugspitze?“

„Da,“ sem mu lahko pritrdil, češ, da se nismo zastonj dvakrat učili Alp na gimnaziji.

„Ali veste, kako visok je ta vrh?“

„Prav natančno tega zdaj ne vem, a okrog 3000 *m* je gora menda visoka.“

„Jaz niti toliko ne vem,“ mi je mož pripoznal z nasmehom; „pa bo že prav; kajti vi Avstrijci ste mnogo boljši geografi, nego smo mi tu v Nemčiji. Tega pa o naši Zugspitze le ne veste, kako zaslugo smo si mi Monakovci stekli za njo.“

Nisem si mogel domisliti, kako pridejo Monakovci do zaslug za Zugspitze; naposled vprašam: „Morda zato, ker mnogo lazite na to goro?“

„Na pravem potu ste,“ me pohvali mož, „a na vrhu še niste... Morda vam je znano, da je ta Zugspitze od l. 1893. pa do letos (1904) zrastle za celih 5 metrov?“

Ko mu odkimam, poškili proti meni in pravi: „Zdi se mi, da vi Avstrijci v novejšem času ne zasledujete dovolj točno napredka v geografiji.“

„Domišljavi nismo bili Avstrijci nikoli, skromnost nas je na vseh koncih in napredujemo pač, kolikor nam dopušča čas. Toda, kaj ima rast one lepe gore opraviti z zaslugami Monakovčanov? To mi povejte!“

„Saj prav to sem vam hotel povedati, a vi Avstrijci ste vedno nestrpni . . . Ko se je dognalo, da je Zugspitze tekom desetih let postala za 5 m višja, so se profesorji na našem vseučilišču monakovskem vprašali, odkod ta prirastek. In napravil je zemljepisni odsek našega vseučilišča poučen izlet na Zugspitze, dobro opremljen. — kaj se mi smejete? Vi menda mislite, da so bili gospodje dobro opremljeni s klobasami in enakimi nepotrebščinami, ki jih nosite vi planinci s seboj?“

„S čim pa, če ne s tistimi klobasicami, ki nanje pri vas izpije tudi tujec na tešče dva vrčka piva?“

„Prosim vas, znanstven izlet! — Dobro so bili opremljeni s kemikalijami in naš najboljši gorski vodnik je nesel v obsežnem svojem nahrbtniku ogromen mikroskop.“

„Revež!“

„Da; grdo je zabavljalo, ko ni našel v nahrbtniku niti kapljice kake bridke pijače. — Na vrhu pa so možje preiskali tla in kaj mislite so našli?“

„Morda zlato rudo?“

„Bog ne daj! Čemu pa bo zlato v taki višini? Ne! Našli so pod mikroskopom, da obstoji tistih pet metrov, ki se je zanje povišala gora, iz zavrženih smodk, ogorelih vžigalic, iz tramvajskih voznih listkov, zlasti pa iz monakovskega cestnega blata, ki so ga planinci nanесли na vrh. — K nam se pridite učiti geografije! Tako nazorno se pri Berlinu nastanek gora ne more razkazati: v Berlinu ni bilo blata, zato tudi tam, nikjer ni višjih gora.“ — — —

Dobro si se odrezal, vrli Monakovčan! Snažnost ulic, snaga v zasebnih hišah je v Berlinu res čudovita. To je prvi vtisk, ki ga

dobiš, stopivši z naših ulic na ravne berlinske ceste. Tu se res sme otrok malo povaljati, ne da bi se zamazal, kakor da bi ga potegnil iz testa. — Da bi prinesel kdo domov čevlje tako izdelane, kakor se pri nas zgodi vsakemu, ki ima ob količkaj slabem vremenu nekaj potov, to je v Berlinu malodane izključeno. Pretekli so tedni in tedni, da sem dajal čevlje snažit le iz navade; potrebni tega niso bili. Zato je tudi ostala obleka čednejša in čedne so veže, stopnice, sobe.

So pa tudi cestni pometači vedno na delu; cela truma se jih loti odločenega kraja in v kratkem času so ulice čiste kakor pri nas čisto jedva veže. Rad sem se ozrl na te pometače; to niso taki telesno že slabotni starci, kakor jih obično vidimo pri nas otožno, izmučeno in leno spravljati na kup najsilnejšo nesnago. Ne! Ti pometači so mladi ljudje, izvečine fantje od 16. do 20. leta; vsi imajo sivkaste, zelo praktične, nepremočljive uniformne obleke, vsi enake čepice, zelo pripravne metle in drugo orodje. Delo jim gre izpod rok, da jih je veselje gledati. Vedno so živahni, pojo in žvižgajo in se norčujejo drug iz drugega in iz izvoščekov. Ko opravijo svoj posel na enem mestu, vržejo metle na rame in hajdi z veselim korakom drugam.

Snaženje je pač sila olajšano, ker se lahko reče, da so vse ulice tlakovane z izbornim asfaltom. A asfalt je zopet le mogoč, ker leži mesto v popolni ravnini in ker se nobena ulica ne vzpenja v toliko, da ne bi mogel konj speljati voza tudi po gladkih asfaltskih tleh. Kjer je cesta količkaj bolj napeta, n. pr. pri vzvozu na mostove, tam je tlak lesen. Ta asfalt zabranjuje silni ropot, ki ga povzročajo vozovi, n. pr. po granitu, ter osobito olajšuje snaženje. In kako snažijo ta asfalt! Omenjeni pometači opravljajo svoj posel po dnevi; glavno snaženje ulic pa je po noči. To je edino pravilno! Po noči se snaženje in promet ne ovirata; tako se tudi zabrani nadlega, ki se včasih pojavi pri nas: da snažilec s svojim snaženjem onesnaži mimogredoče. Zaradi ogromnega prometa bi tako temeljito čiščenje bilo v Berlinu po dnevi sploh nemogoče; prične se, ko prekine cestna železnica svojo vožnjo. Vse se vrši po natančnem redu in sporedu; v mirnejših ulicah že ob enajstih, drugod o polnoči in še pozneje. Kakor sence se prikažejo ti ponočni tihi delavci. S celimi potoki iz vodovoda najprej opero ulico; potem nastopi poseben čistilen stroj, ki ga peljeta dva konja. Stroj obstoji iz nekake valjične ogromne ščeti, ki sega vsaj čez polovico ulične širine; ta ščet se vrti in ž njo se ulica pometa in obenem namaže

s posebnim oljem, ki zadržuje prah. Tako so zjutraj ulice kar bleščeče čiste. — Trotoar se seveda ne namaže; njega čistijo hišni gospodarji. Ker se pa na voznem tiru dela kaj malo nesnage in se odpravlja še sproti, zato je tudi ob hišah vse čisto; če ti tam pade klobuk na tla, ne bo ti ga treba mnogo čistiti. — Kdor pa bi prišel z obleko v dotiko s pouličnim tlakom, ta si je sicer ne bo kaj oblatil, niti v deževnem vremenu ne, pač pa — pooljil . . . Sicer promet ne pripušča, da bi se pešci gibali po voznem tiru.

Ta snaga je prava posebnost Berlina. Tudi občinstvo samo gleda nanjo; na javnih prostorih, šetališčih itd. ni nikjer po tleh tistih grdih papirjev, ogrizkov in olupkov kakor pri nas; vse se spravlja ali v žep ali v posebne koške, ki jih je postavila mestna uprava povsod z debelim napisom „Papierkorb“. — Te imajo, dasi ne povsod, zdaj tudi na Dunaju in umestni bi bili i drugod kot malo vzgojno sredstvo za občinstvo.

(Dalje prihodnjič.)

V črni noči.

Padla je črna noč na zemljo,
veter tuli ko volk strašno,
moji duši tako je hudo:

Ljubica daleč, prijateljev ni,
ki bi mi lajšali težke noči,
ko spati ni moč od neznanih skrbi . . .

Kdo tam na oknu mi trka nocoj?
— Jaz sem, prijatelj, prijatelj tvoj,
tavam okrog tu, le nič se ne boj! —

Znan se tako mi zdi ta glas.
Kaj si prišel semkaj v pozni ta čas?
— K tebi, moj ljubček, k tebi v vas. —

Stopim pred vrata. Nikogar ni,
v dalji perotja šum težko vrši,
— duše jok, smrti polet . . . in vse molči . . .

Petruška.

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

II. Kot turist v Berlinu.

ar požiral je brzovlak daljavo; potniki pa smo sedeli v vozu z mirno zavestjo, da bomo sigurno dovršili svoj dnevni program. Zjutraj okrog osme ure smo se usedli na tistem lepem kolodvoru blizu dunajskega Pratra v svoj voz, a ulegli se bomo še pred polnočjo v Berlinu spat. Dan je še dolg, prehiteli bomo še mnogo zemlje, hiteli bomo mimo skromnih koč in bogatih svetovnih mest, po dolinah in mimo hribov, ob rekah in močvirjih, skozi gozde in pušče, a kaj nam to mar? Na našem vozu visi zunaj plošča z napisom „Wien-Berlin“: začetek in konec; kar pa je vmes, to nas ne briga nič. In vendar, brigalo bi nas, ko bi naš voz ne bil razkošno opremljen z vsem, kar skromno imenujemo „vsakdanji kruh“. Tako pa srečnemu zemljanu ni treba drugega, nego se uvesti na svoj prostor ter se vdati brezskrbnosti: preteklost je za njim, bodočnost stoji vsaj za to noč trdno, za sedanost pa skrbi železniška uprava.

Skozi širo Moravsko ravan nas pelje železna pot. Malomarno so se zleknili potniki na svoje sedeže; čas je zanje stopil v znamenje ničle. — Med njimi sedi slovenski turist, tujec kot Slovenec, tujec kot turist, tujec kot tujec. Njegov nagon „Naprej, naprej! Kvišku, kvišku!“ mu ne da miru na njegovem sedežu; nemiren postaja, napenjajo se mu kite, nekam bi poletel, vsaj z očmi in duhom; pa kam? Rad bi užival vsaj hitrost vožnje, a kako jo naj premeri? Ta ravan je ista čez eno uro, kakor je bila pred eno uro; sliši se le besno drdranje koles, a o brzini le suhoparno sklepam, zazreti je ne morem.

Nehote se slovenskemu potniku vriva misel: mari se že tu na Moravskem začenja Berlin in berlinska okolica, sicer mu neznana, a vendar znana; in nehote se ozira po popotnikih: „Ne, turisti niso!“ in skoraj bi zautripnila v njem šegava žilica hribolazca:

„To težko, čokato gorenje telo na teh šibkih nogah — kako je zašlo v lodnasto obleko?“

„In oni mehki podbradek, ni ga še obpihaval ostra sapa sneženih vrhov.“

„Pa jaz!“ Kakor bi ga zadel električni tok, skoči turist s sedeža — ravnodušno se ozro nanj sopotniki — in stopi na hodnik k oknu, da bi vsaj oko kaj uživalo. A vedno tisto širno polje, tisti blatni jarki, pa nič velikega, nič bodrečega: solidna prozaična rodovitnost in pridnost. Da bi oko moglo seči kam dalje! Da bi to polje bilo ravno kakor miza! Potem bi čez te poljane zavela sapa neskončnosti in človeško srce bi utripalo krepkeje. . . Nič! Ravan se dviguje do grička toliko, da ne moreš gledati preko, a ne toliko, da bi se človeško oko z zanosom povzdignilo do njegovega vrha in z zavestjo „sursum corda“ sledilo njegovemu slemenu.

„Berlinske slutnje“, vzdihne slovenski turist, se usede na svoj prostor, zapre oči ter misli in misli: „Takoј onostran Dunaja se je začelo. Ona suha trava daleč na okrog . . . Pa seveda: cele čete gosi; pravokotno zarezani jarki . . .“

Tu postoji vlak: „Jihlava (Iglau)!“

„Ni vredno, da bi odprl oči! Taka mesta so si povsod enaka“. Kolesa zaropotajo in spet smo na planem.

To pač: ljudje imajo tod lepo urejena posestva. Polja vsa enaka, plotovi enaki, enake hiše; hiše so vse na kupu v vaseh, malokje sameva kaka koč. „Pod slamnato streho“ se ljudje ne rode; vsaka streha je krita z rdečkasto in obrobljena z belo opeko Oj to je lepo!

Slovenski turist se spomni domačih kmetskih hiš, slikovito raztresenih med gozde in po gorskih lazovih, in skloni se in vzklikne: „Tod ni lepo; to je uniforma pri hišah!“

Pa glej! Ali se ne ulega na okno nekaka senca? Potniki še sede na svojih prostorih kakor prej; a skozi okno res več ne zre k njim siva enakomernost, grički postajajo višji, in ko vlak postoji v Nemškem Brodu, slikovito naslonjenem na hribec, priznava tudi Slovenec: „Tu je lepo!“ — Na Češkem smo.

Odslej se okolica sploh oživlja. „Oživlja“ — tu se šele zavedamo, kaj ji daje življenje — gore in vode! Oko se umiri tam ob sicer nizkih holmih, ki pa zaslužijo to ime vsaj v toliko, da moreš razlikovati med dolino in med hribom. Iz teh tal že puhti nekaj življenja.

Zdaj potnik sam začuti, da vlak res dirja, in kmalu mu dirja skoraj prejadno; pri Kolinu zdrdra preko Labe in jo potem spremlja uro za uro, sem od desne pa pošiljajo Krkonoši svoj hladeči vetrček.

Med tako vožnjo je edino pravi prostor pri oknu na hodniku. Hitro teko ure in večer se bliža; mogočna je postala Laba, ki se ji je med tem pridružila Vltava, in ozko so se stisnile gore od obeh strani; celo strme gole skale se prikazujejo, sicer ne bleščeče bele, kakor smo jih vajeni mi, a vendar skale, ne prst in ilovica. Vlak ropoče, kakor smo ga vajeni v domačih soteskah, smer je postala popolnoma severna. Domovino zapuščamo; lepa Avstrija se poslavlja, kažoč za slovo še enkrat svojo krasoto. Povsem mračno je že, ko se privozimo v obmejni veliki postaji v Dēčnu (Tetschen) na desni in v Podmoklah (Bodenbach) na levi strani Labe.

Ni izlahka kaka meja ostreje začrtana nego tu. Od leve in desne pritisne gorovje, puščajoč jedva to liko prostora, da se mogočna Laba prerije; a oboje gorovje se spušča k njej s strmimi stenami, tvoreč res prava vrata med dvema državama. A vrata niso zaprta; parniki in čolni vseh vrst in velikosti šume gori in doli; zgoraj na bregu se vrste vlak za vlakom, iz tovaren puha dim, ljudje se gnetejo, otovorjeni in neotovorjeni, razne jezike slišiš, a tujega se ne čutiš, ker so si ti ljudje izvečine sami tujci; a domačini so kaj vljudni, saj zreš skozi ona prirodna vrata tja med bližnje, po vsem svetu zaradi svoje vljudnosti znane Saksonce.

Premotril bi še skalovje, kod se spleza nanje, a treba se je vrniti v voz, ki smo se v njem že udomačili. Prehod v tujo državo se izvrši skoraj brez vidnega znaka, laglje nego pri nas v strmih gorah ob italijanski meji. Carinski uradnik, ki naj bi pregledal prtljago, samo vpraša: „Je li kaj dachu podvrženega?“ Ko mu potniki seveda enoglasno odgovore: „Nič!“ se on odzove s „hvala!“, salutira in odide.

Bila je trda noč, ko smo dospeli v Draždane; videl sem to pot samo luči, ogledati pa sem si hotel mesto ob drugi priliki. — Potem je prišla dolga vožnja v skoraj ravni črti proti Berlinu. Na tej progi je res vseeno, voziš se li po dnevi ali po noči; videti pravzaprav ni ničesar, z vso brzino hiti vlak po svoji brezkrvni progi skozi to vedno enakomerno plan. Suhljati travniki, nizki gozdi, tuintam kaka naselbina, vsa pokrajina brez vsake izrazitosti: to dela po dnevi in po noči enak vtisk, vtisk praznote. Zjutranji vtisk onostran Dunaja nas je bolel in utužil; tu, proti Berlinu se vozeč, pa smo že trdi, ravnodušni. Turist pozabi, da je ljubitelj prirode, pričakujoč, da ga sprejme tudi ona za ljubimca. Zdaj se zaveda, da more tudi on biti moderen človek, popoln egoist, stremeč po neodvisnosti od sočloveka in od prirode.

Kadar ti priroda ne nudi ničesar, tedaj iščeš človeka. Potniki smo se seznanili med seboj; v Draždanih se je potništvo tudi precej

izpremenilo. Bila je nedelja in z našim vlakom se je vračalo dokaj Berlinec, ki so se bili zjutraj peljali na izlet v Draždane. Vsi so bili dobre volje, a ne v taki kričeči meri, kakor jo izpuščajo včasih naši izletniki, in tujci so sprejeli medse kot svojega znanca.

Prvi vtisk o Berlincih torej ni bil slab; poudarjam že tu razliko med našimi in ondotnimi potniki. Ako se pri nas kdo vozi z železnico, bi bil najrajši kar sam v svojem oddelku in zre s sovraštvom na vsakega sopotnika, ki bi se tudi rad umestil ondi; kdor ima sedež, se razkorači kolikor mogoče, da bi mu nihče ne mogel blizu. To je pač znamenje, da se mi razmeroma malo vozimo. V Berlinu in okolici pa so me, kadar sem se v svoji prirojeni skromnosti pomišljal usesti se kar tja v sredo med tujce, nalašč opozorili, da je prostorček še prazen.

„To je kakor pri planincih,“ sem si mislil. Planinec odstopi soplanincu celo polovico postelje in blazine.

Berlinska gospoda je med nami potniki kar zanetila pogovor vse vprek. Pa brez tistega pustega in često mučnega „predstavljanja“, ki ga mi gojimo v toliki meri. — Prisedli so in vprašali, kako se nam godi, ne pa, kam se peljemo in kdo smo. Govorili smo o čemer pač in iz pogovora se je dalo ugibati, kaj smo v življenju. No, da sem jaz filolog, tega pač nobeden ni pogodil. Čudil sem se, kako odkrito so razpravljali o svojih, tudi intimnih razmerah — zopet kakor pri odkritosrčnih planincih, a odkritih šele, kadar si brusijo pete v mrtvih, brezrastlinskih višavah, kjer človek postaja bližji človeku.

Tudi dame so se vedle prav neprisiljeno. Eden gospod, ki se me je posebno oklenil, je nagovarjal svojo prijazno spremljevalko včasih kot svojo „nevesto“ (Braut), pa tudi, če se mu je zazdelo, kot svojo „ženo“ (Frau). Ni mi bilo prav jasno, kako mu je bilo to dovoljeno, a njegovi tovariši so se ravnali takisto v svojih ogovorih. Preden sem mogel razrešiti uganko, s kakimi pogoji more biti nevesta obenem soproga — rešil sem jo šele dokaj pozneje — in preudarjati, je li tudi med planinci, oziroma planinkami kako tako dvobitje, je prihrul naš vlak na Anhaltski kolodvor berlinski.

Oni Berlinec mi prijazno poda roko ter pravi, da si mora zdaj opasati svoj „Seitengewehr“, in ker civilno oblečenega gospoda začudeno pogledam, prime s smehom svojo spremljevalko pod pazduho, češ, „sem že opasan“, in odšla sta. Jaz pa sem vsaj vedel, s kako sabljo se opasuje berlinski civilist.

Neki drugi popotnik se je smejal za njima, a meni je rekel o onem, svojem znancu: „Is 'n feiner Kerl! Beene (t. j. Beine) hat er bis uf de Erde!“

Ko sem si našel prenočišče, ali po berlinsko povedano, ko sem prišel „v Betlehem“, sem se spomnil, da sem prišel v to mesto kakor na Grintavec, tedaj ko sem prvič hodil nanj: prihod se je izvršil v obeh primerih kar sam. Ko sem jo bil mahal proti vrhu Grintavca po malodane jezdni poti, ki se iz Ljubljane vidi tako lepo, se je ulegla na goro taka megla, da sem jo grabil pred seboj. Zaiti človek po oni stezi ne more niti z zavezanimi očmi, a slutiti nisem mogel, kje je vrh in kdaj pridem nanj. Kar mi zmanjka gore in iz tega sem mogel sklepati, da sem na vrhu. — Tako sem tudi bil namah tam v Berlinu in stal sem med milijoni ljudi prav tako sam kakor tedaj na Grintavcu.

Prva potreba planincu je, da se dobro orijentira; zato je treba trdnih točk, na katere se naslanja sestav njegovega planinskega obzorja. Takih točk sem iskal tudi v Berlinu. A ta stvar ni tako razmeroma enostavna kakor na Dunaju vsaj po dnevi. Na Dunaju so Ring, Gürtel, zlasti pa Štefanov zvonik, ki se, ker je mesto na več krajih vzpeto, vidi od vseh strani: to so točke, ob katere se more opirati vsa orijentacija; in dunajske ulice imajo vsaka zase kako posebnost, ki jo zgrabi oko in obdrži spomin. A Berlin! Mesto leži v ravnini in nima prav nobene nad vse drugo izrazite visoke točke. Le za obližje more dajati smer pozlačena kupola državne zbornice ali pa zelena kupola kraljeve palače ter kupola nove stolne cerkve, ki stoji nasproti tej palači.

(Dalje prihodnjič.)

V drevoredu.

Nad nama šumijo platane,
trepečejo z listi mehko,
o sreči devojki neznane
šepečejo bajko lepo.

Kako je s predragim hodila
ob tihih večerih v poset,
ko jadral po nebu samotni
je mesec otožen in bled.

Jaz bajko to dobro umejem,
i ti jo — to zrem ti v očeh —
ah, saj so od naju se jo naučile
ob tihih, poletnih nočeh!

Utva.

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

lice tujca v Berlinu zmedejo. Po deset in več jih je potegnjenih vzporedno, ž njimi pa se jih križa pravokotno zopet kakih deset, tako da nastane nebroj tistih pravokotnih križišč, ki so si podobna kakor jabolko jabolku. Podobne so si tudi vse ulice; saj je mesto pravzaprav mlado, tako silno naraslo šele od l. 1870. dalje. Zato je hiša podobna hiši, vsaka prozaično praktična; znamenitejših stavb skoraj ni, razen kar na kupu v sredi mesta. — Ako v teh ulicah zgrešiš smer, se iz lastnega ne veš ganiti nikamor. Veliki podjetniki postavljajo tekom enega leta kar celo ulico hiš, vse enake, vse trinadstropne, z enakimi balkoni na ulico, z enakimi okni, okraski, streho: uniforma pri mestnih ulicah, kakor smo zgoraj omenili uniformovane kmetske hišice! A eno dobro stran ima ta pravilnost in enakost v ulicah: igraje se v njih spoznaš, ako imaš v rokah obris mesta. S takim načrtom najdeš pot kamorkoli. Nepraktične pa so tablice z uličnimi napisi ob oglih; jako majhne, podolgaste so in imajo črke blede-modre barve, ki se vidijo zelo slabo na prvotno sicer beli, a kmalu osiveli in zaprašeni ploščici. Na hišnih številkah ni nikjer pristavljeno ime ulice, tako da je često treba stopiti do bližnjega, pa tudi daljnega ogla, ako hočemo vedeti, kje smo; na oglih pa je često nabitih toliko reklamnih plošč, da ulična tablica kar izgine. Hišne številke niso razvrščene kakor pri nas, lihe na eni, sode na drugi strani ulice, ampak se vrstijo nepretrgano na eni strani, preskočijo konec ulice na drugo stran in se štejejo tam naprej do začetka ulice.

Ljudje so postrežni in nam pokažejo radi na pravo pot. A lahko se pripeti, da kraja, kamor smo namenjeni, sami ne poznajo; saj ima v takem velikem mestu vsakdo določen delokrog, ki ga vodi vedno ista pota; tod se spozna dobro, za druge okraje se ne spremeni. Vsaka ulica živi pravzaprav le svoje življenje, tvoreč mestece zase. Tu se ljudje poznajo, a v kak drugi del mesta se vozijo prav tako kakor Ljubljanci v Medvode, v Škofjo Loko itd. na izlet, na zabavo, da si ogledajo kaj novega: Berlinci v Berlinu! — Preteklo jesen se je pripetilo, da nekemu tujemu učenjaku, ki je, prišedši v

Ljubljano, hotel stopiti v licejalno knjižnico, mestni stražnik (!) ni vedel povedati, kje je ta knjižnica. In mi naj pričakujemo od Berlinca, da do pičice pozna svoje mesto?

Ko sem bil v Berlinu že udomačen, koder mi je to bilo sploh treba, sem nekega večera malo krenil proti neznanemu mi vzhodnemu delu mesta, kjer stanuje bolj proletarijat. Zato tujec tja redkokedaj zajde, razen če bi si hotel ogledati osrednji živinski trg, ki pa naposled ne mika vsakega, ali pa, če bi ga zanimal — v jesenskem času — gosji trg v Rummelsburgu, kjer se vidi po stotisoče gosi skupaj. — Stopal sem brezskrbno naprej; saj sem vedel, na katero stran mi bo naposled treba zaviti, da pridem nazaj do svojega domovja. Med potom pa se nekaj zamislim. Ko se zdramim, sem bil v popolnoma neznanem svetu; stopim v prvo stransko ulico in koračim po njej; ker se mi je zdelo, da gre premalo v mojo smer, stopim še v tretjo. Po njej hodim in hodim, a nje ni konca, ne kraja — zašel sem! Bilo je že pozno in po teh ulicah sila samotno; saj so velika mesta polna kontrastov: tu presilen promet, tam nenaravna tišina. Nikjer ni bilo videti človeka, le kaka senca je včasih tiho šinila okrog ogla; ako sem kje koga zazrl, zdelo se mi je, da se nalašč izogne; žalostno so brnele plinove svetiljke. Naposled dobim pred neko hišo moža v pogovoru z žensko; opazoval me je najbrž prav tako sumljivo kakor jaz njega. Ko ga pa vprašam, kam naj se obrnem, mi je odgovarjal z vso ljubeznivostjo, a poznal ni nobene ulice, ki sem mu jo imenoval, da bi se rad vrnil v njo. Po sreči mi je vedel vsaj povedati, kje stoji bližnji stražnik; ta me je spravil na pravo pot. A ulico, kjer sem stanoval (Ziegelstraße) in ki bi mogla biti občno znana, ker je v njej glavna medicinska klinika in centrala rešilne postaje, je celo stražnik poznal tako malo, da mi ni mogel navesti naravnost pota do nje, ampak me je vprašal, če najdem pot do svojega stanovanja iz najelegantnejše berlinske ulice „Pod lipami“. Ko sem seveda pritrdil, mi je napovedal pot do tja.

Sploh je pri orientiranju najbolje, izhajati od te ulice „Pod lipami“, ki leži baš sredi mesta in se razteza od vzhoda proti zapadu; ko bi bila ulica daljša — dolga je kakih deset minut — bi bila izboren pripomoček za pregled. — Pravokotno jo v sredi presekava glasovita prometna črta „Friderikova cesta“, ki pelje od juga proti severu v eni ravni črti: dobro moraš stopati, da jo prekoračiš v šibki uri od konca do konca, ko bi zaradi silnega prometa sploh bilo mogoče ubrati po njej hiter korak. Ta ulica res deli mesto v dve polovici, v zapadno in vzhodno, in po njej si tujec more uravnati

svojo pot; saj jo pozna vsakdo. Ako pa si namenjen kam dalje na rob mesta, sploh ni priporočati iti peš zaradi prevelikih daljav; poišči si primeren voz cestne ali obmestne železnice in pelje te za 12 vinarjev kamorkoli.

Iz vsega tega je razvidno, da se turist v tem mestu, kjer se vse razteza le horizontalno, kot turist ne bo počutil dobro. Svojemu nagonu: „Kvišku! Kvišku!“ ne more ugoditi prav nič.

Že tretji dan svojega bivanja v Berlinu mi je mrzelo, da si prav od nikoder nisem mogel dobiti prave slike o mestu. Izbiral sem primerne točke, ki bi me privedle vsaj nekoliko kvišku, in naveličal sem se stopicanja po ravnih cestah, tako da sem bil vesel, da sem vsaj v svoje stanovanje imel preskočiti nekaj stopnic. A kaj naj si izberem? Stolpi cerkva niso dovolj visoki in občinstvu vobče niso pristopni; kaj drugega mi ni bilo znano. Vpraševal sem po primernem kraju. Nekdo me je opozoril na Putliški most (Putlitz-Brücke). Čudno se mi je zdelo, kako naj z mosta pregledam mesto. Res je zanimivo stati kjerkoli ob umazani Spreiji, posebno ob pristaniščih, in opazovati živahno gibanje na reki, ki je v obmestju le nekako tako široka kakor Mura pri Gradcu, a vedno polna parnikov in ogromnih čolnov; toda z njenih mostov uživaš razgled le po bližnji okolici.

Putliški most sem našel na kažipotu gori na severozápadnem koncu mesta, kjer se začenja Putliška ulica ob istoimenskem kolodvoru obmestne železnice. Peljem se tja in takoj vidim, da je ta most suh most; po njem se pride preko železniškega tira, a terén je tak, da je ta most res izredno visok. Ker tu ni stražnika, je kar čudno, da se tu doli še ni strmoglavil nobeden izmed tistih povprečno 20 samomorilcev, ki se jih vsak teden z raznimi modernimi in ne-modernimi sredstvi v Berlinu poslovi od tega sveta. Kajti kdor bi skočil tu doli, za njim bi lahko Berlinec z mirno zavestjo zaklical svojo frazo: „Nanu, mach dir mit'n lieben Jott bekannt!“

In razgled? Privoščil sem si najprej pogled navzdol na železniško progo in na drug za drugim se podeče vlake. — Bližnja okolica se tudi še pregleda. Pa kaj se pravi „okolica“? Ravne proge hiš, ena kakor druga, v bližini nekaj črnih tovaren, tuintam se dviga kako poslopje kaj višje, a čez mesto ni nikakega pregleda, ker je most že na njega robu. Pričakoval bi baš zaradi tega, da bi videl kaj v prosto okolico. Gledal sem in gledal; pa ničesar ni bilo videti. Dan je bil sicer veder, a nad mestom in okrog njega je ležal tisti velikomestni prah in dim; iz njega se je tam zunaj kake pol ure

daleč dalo razločevati nekaj temnega, v neizmerno daljo se izgubljaljočega, pač gozd. Tja do gozda pa se je nekaj vleklo kakor siva poljana; toda vse se je zlilo z brezbarvno sivim ozračjem v nejasno zmes, ki se je nikjer ni moglo prijeti oko. . .

Obrnil se je turist, da stopi zopet navzdol, ko baš prisopiha na vrh parček, dama in gospod.

„Jott sei jeffen und jettrommelt!“ vzklikne on, ko sta bila na vrhu, in si obriše čelo. Ozrem se in spoznam svojega znanca z železniške vožnje, spremljevalka je bila njegova nevesta-soproga. Zapazi me tudi on, pozdravimo se. „Prvi moj znanec v Berlinu!“ in skočil sem navzdol. —

Trdo sem stopal nazaj proti jugu v sredino mesta. Vse se mi je zdelo pusto in prazno, pogrešal sem naših gora in gričev, naše malenkostne razlikovitosti. . . . Od daleč zagledam kupolo državne zbornice, krenem tja, prekoračim na lepem mostu Spreejo, obrnem se malo na desno v Tiergarten in stojim na križišču prelepih promenadnih potov pred znamenitostjo Berlina, ki sem jo po opisih in slikah že poznal, pred „zmagoslavnim stebrom“ (Siegessäule). Imponiral mi je na prvi pogled ta spomenik narodnega ali pravzaprav državnega ponosa, steber, v celoti visok nad 61 metrov. Pod velikansko, pozlačeno boginjo zmage, ki razprostira svoje peruti gori na višku, vidim galerijo in na njej ljudi.

„Gori pojdem!“ se odločim in stopim bliže. Čudil sem se razkošni porabi zlata pri okraskih in čudil sem se trojnemu kolobarju po 20 debelih pozlačenih, navpičnih brun, ali kar je že bilo, položenih okrog in okrog v zareze stebra.

Od štirih strani peljejo najprej stopnice na odprt štirikoten stebrenik, na vsako stran 15 metrov dolg in 11 metrov širok. Skozi ta stebrenik in znotraj po stebri, ki se dviga nad njim v premeru 5 metrov, peljejo v treh odstavkih stopnice kvišku na dokaj prostorno galerijo. Stopivši na njo, sem res vzkliknil: „Tu je lepo!“

Okrog stebra se razprostira prostorni okrogli „Kraljevi trg“, obdan z lepimi nasadi. Proti jugu je kakor ravnilo potegnjena svetovno znana, mnogo zasmehovana, a doli z vzvišenega stališča na galeriji res imponantna „zmagoslavna aleja“ (Siegessallee) z mnogobrojnimi kipi iz belega mramorja na obeh straneh. Proti zapadu sega daleč, daleč košato drevje berlinskega mestnega parka „Tiergarten“. V bližini stebra so same imenitne stavbe, vse toliko osamljene, da učinkujejo dobro: proti vzhodu že večkrat omenjena državna zbornica, proti zapadu takozvana „nova opera“, proti severozahodu v obliki trdnjave

zidano poslopje generalnega štaba. Njemu nasproti je v vili, podobni palači, nastanjeno avstrijsko poslaništvo; to sem že vedel. To samostojno Avstrijo v Berlinu sem si bil takoj po prihodu poiskal, a prišel sem bil do njega od druge strani, gori ob Spreeji. Dobro mi je bilo delo, ko sem bil tam sprejet sila prijazno od prvih uradnikov pa do vratarja, ki je sicer izprva hotel malo po mažarsko robantiti, misleč, da sem kak berlinski sitnež, a se je odobrovoljil do konca svojih brk, spoznavši, da prihajam iz gorkočutne domovine. — Med tem, ko mi je to šinilo v glavo, mi je stražnik za tisti „groš“, ki sem mu ga dal („groš“ imenujejo splošno v Berlinu desetico 10 pf.), kazal na istosmerne velikanske vojašnice (n. pr. ulansko in artiljerijsko) ter na velikanska sodna poslopja bolj proti zapadu, v takozvanem okraju Moabit. Mene pa je bolj mikalo kar neizmerno okrožje „Lehrtskega kolodvora“ v zvezi s „Humboldtovim pristaniščem“, ki oba posredujeta velikanski promet s Hamburgom. — Vidijo se tudi drugi kolodvori: Stetinski proti severovzhodu, Friderikov prav sredi mesta (le za osebni promet), proti jugu tudi Postdamski in Anhaltski, kjer prihajajo Avstrijci; vzhodni berlinski kolodvori pa so predaleč, da bi se mogli videti.

Sploh je tudi z našega stebra mogoče pregledati vendar le del mesta in samo mesta; nekaj zvonikov in kupol, nekaj dimnikov velikih tovaren, posebno proti severu, silne plinarne — to se dviguje nad enakomerne stotisoče hiš. Kaj je izven mesta, to se da le slutiti.

Ker v daljavo ni bilo videti ničesar več, sem še vprašal stražnika o bližnjih predmetih.

„Ta kip nad stebrom je boginja zmage?“ ga vprašam.

„Borussia je, boginja Prusije,“ pravi malomarno.

Ozrl sem se nanjo še enkrat, a zdaj ne več z očmi klasičnega filologa. Obrnil sem se k izhodu. Tu se spomnim onih svetlih pozlačenih brun, ki zunaj krase steber. Vprašam stražnika, kaj pomenijo.

„To so cevi zaplenjenih topov; v spodnjem kolobarju je 20 danskih, v srednjem 20 avstrijskih, v vrhnjem 20 francoskih topov.“

Turistu se je zazdelo, da se mu hoče zvrtni v glavi, dasi ni bil nikoli vrtoglav; obrnil se je in smuknil po stopnicah navzdol.

Ko sem stopil iz stebra pod stebrenik, sem se zavedal: „Škoda je 50 fenigov vstopnine za to spoznanje“ in sem hotel oditi, ne da bi se ozrl. A iz družbe, ki je ogledovala štiri velike slike, pokrivajoče štiri notranje stene stebrenika, še zaslišim glas razlagalca:

„Tu vidite, gospoda, bitko pri Sedanu, na oni steni bitko pri Kraljevem Gradcu, kjer so bili Avstrijci. . . .“

Skok čez stopnice navzdol in imel sem „steber zmage“ za seboj. Odslej sem se ga ogibal in odslej sem razumeval, zakaj imajo berlinski spomeniki toliko nasprotnikov. — —

To so bili prvi in zadnji turistovski poskusi v Berlinu. Potem so mi tekli meseci in meseci, noge so se navadile stopati le po ravnem, oko se je odvadilo gledati v daljavo in višavo, pljuča so mirno vdihavala velikomestni zrak; a srce, srce je hrepenelo. . .

*

Videl sem res dokaj ljudi v turistovski opravi, a nobenega turista; tudi sam sem nosil v petek in svetek najrajši svojo kratko turistovsko suknjo, ki sem jo prinesel s seboj, ter klobuk, ki je zbuja celotno v tem mestu pozornost, a stisnil sem zobe, če sem se spomnil, kod sem prej hodil v tej suknji, pod tem klobukom, in pozabil sem na svoje profesorsko dostojanstvo.

Ob nedeljah sem videl tudi cele vrste pravcatih nahrbtnikov, vedel sem pa dobro, da ti nahrbtniki ne tišče hrbta človeka, ki bo prišel vsaj 300 metrov visoko. Vendar sem se oziral nanje z nekako ljubeznijo: kar je sploh dobro, je povsod dobro: praktični Berlinec je pogodil, kako prijetna popotna torba je tak nahrbtnik; zato mu služi namesto kovčega, jerbasa, škatle in podobnih nerodnih shranišč za prtljago. V nahrbtnik natrpa, kar potrebuje, in se pelje v Draždane ali v Hamburg ali pa na izlet ven v popolnoma ravno okolico! — To mi je bilo jako všeč! Nihče se ga ne sramuje nesti na hrbtu; nahrbtnik je postal plemenit!

Nekaj turistovskega duha pa kaže Berlinec sploh v tem, da se ne sramuje kake prtljage nesti sam, kakor se tudi planinec ne sramuje, nesti sam tiste krače in klobase, ki jih bo jedel sam. Berlinec, tudi oficir, se ne pomišlja, nesti po ulici in koderkoli precejšnje zaboje; pri nas pa se že kratkohljučniku in kratkokrilki zdi za malo, po ulici nesti zavojček dve pedi dolg, da o velikih gospodih ter kadetih in še večjih damah ne govorim.

To me je malo sprijaznilo z neturistovskimi Berlinci; v posebno zaslugo jim tudi štejem, da se tam dobi že za 1 marko (= 1 K 20 h) lep nahrbtnik, ki stane pri nas dvakrat toliko.

(Dalje prihodnjič.)

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

III. Pogledi v berlinsko okolico.

li že poznate Grünau, Bernau ali vsaj Grunewald?“ so me vpraševali znanci ob ponedeljkih, ko so mi pripovedovali, kam so bili poleteli v nedeljo.

„Ne! Ne mara se mi, se vtikati v to okolico,“ sem jim odgovarjal mesec za mesecem. „Kaj naj počnem v tej okolici? Vožnja ven, vožnja nazaj, vmes nekaj stopicanja po teh vaših ravninah. Za to je čas predrag.“

Tako je tekla in pretekla zima; vedel sem že marsikaj o okolici, a videl je neposredno še nič. Pa kako so me vabili! Neki gospod, ki sem ž njim obedoval navadno pri isti mizi, mi je pripovedoval, s čim se on zabava vsak praznik: on hodi na lov na kraljike (domače zajce), češ, da jih je divjih po puščah vzhodno od Berlina v podzemskih luknjah povsod na tisoče. Te male dolgoušnike sme loviti vsakdo, ker delajo veliko škodo in se itak množijo, kakor se pač množe zajčki. — Lov na kraljike? Spomnil sem se svojih dijaških let, ko sem kot mladoleten „divji lovec“ stikal za vevericami, in zanimal me je lov na kraljike. A šel le nisem; okolica mi je mrzela.

„Vi pač ne veste, kako krasna je berlinska okolica,“ mi je z vnemo pravil prijazen rojak, ki je postal čisto Berlinec. „Ta lepa šetališča po gozdih, ob jezerih, ta udobnost povsod, primerne prometne zveze in povsod dobre gostilne — tega pri vas nimate!“

Čemu naj bi žalil prijaznega gospoda s svojim stališčem ne le nevernega, ampak tudi nevednega Tomaža? „Nimam pravice soditi o tem,“ sem odgovarjal. „Vendar glejte: kjer je nad pokrajino poveznjeno tole vedno svinčenobarvno nebo, kjer sije to medlo solnce, ki se ne prikaže nikdar v popolnoma čistem svitu, tam ne more biti lepše, nego je v naši slikoviti domovini.“

„Slikoviti?“ se mi je nasmehnil. „Lepa hvala! Pri vas je ali vročina ali pa mraz in proti nobenemu nimate izdatne pomoči. Po

leti vas žge po brezsenčnih potih solnce, in če ste žejni, ne dobite niti hiše, kjer bi vam postregli z vodo; a po zimi vas zagrne sneg, da ne morete nikamor, in odkidate si ga za silo kvečjemu pred pragom.“

„A smo tudi bolj živokrvni in nerazvajeni,“ sem si mislil.

In zima? Res; prebil sem v Berlinu celo zimo, a pravega škripajočega mraza ni bilo nikoli, kakor je podnebje ondi sploh milejše. Okrog ničle se je vedno gibal toplomer, zidali in stavbarili so celo zimo, snega pa sploh skoraj ni bilo. Padlo ga je včasih za par palcev, a v malo urah se je pomešal s cestnim in strešnim prahom in se je usušil. Nato so nastali neprijetni časi; pihal je noč in dan, skozi cele tedne suh vzhodni veter, po ulicah je nastajal prah, ki ga po zimi ni bilo mogoče izprati: bili so zlati časi kašlja in hripe. Ljubše bi mi bilo meter snega in 15 stopinj mraza, ki nas vsaj probudi do zavesti, da je nam napeljana po telesu centralna rdečekrvna kurjava!

To so bili tudi časi kar nalašč za neprestano delo v knjižnicah in institutih. Nisem stopil vso zimo iz Berlina, le v predmestja sem se večkrat peljal, ker sem obiskaval svoje znance med vseučiliškimi docenti, stanujočimi izvečine tod.

Pri teh vožnjah sem videl tudi koščke okolice. Kjer je bilo kaj planega sveta, tam bi pričakoval belo sneženo odejo, n. pr. onostran Charlottenburga pri Westendu. A na takih planicah je ležala le otožna sivkasta zmes iz snega, prahu in saj in iz nje so štrleli vrhnji konci trde trave, ki pokriva ondotne pušče. —

Le eno vožnjo sem bil posvetil spoznavanju okolice in še to v prvih dneh svojega bivanja v Berlinu. Iz zemljevida sem vedel, da je v bližini mesta več jezer. Peljal sem se k najbližjemu, Polškemu (Plötzensee), na severozapadu tik ob mestu, tam, kjer se začena Jungfernheide. Usedel sem se v voz cestne električne s končno postajo- „Plötzensee“. Tako sem prišel seveda sigurno na lice mesta. A jezera ni bilo kar videti in šel sem ga iskat. — Bilo je proti večeru; solnce se je že potapljalo v sopare in njegovi žarki so se žalostno lovili po borovem gozdiču, ki sem vanj dospel mimo raznih gostilen nižje vrste. Prav tiho je bilo tu; a tu ni vladala blagodejna, oživljajoča tišina naših gozdov, ampak bila je tišina neživljenja, smrti. Iz golih prstenopeščenih tal so štrleli kvišku bori; po tleh ni bilo niti igel, kaj šele kaka plastika mahu; na vse kraje je zevala siva enakomernost. Pot je peljala vrhutega ob pokopališču...

S pokopališča stopi priletna dama še vedno živih oči. Ko me je videla tam stati, mi je menda na očeh brala, kake misli so me prevevale.

„Kaj ne, žalostno je tu biti?“ mi pravi. „Kaj vidite tod okoli? „Jejend (t. j. Gegend), lauter Jejend, nischt wie Jejend.“ Pri tem se je nasmehnila. „Le v mesto pojdite, med ljudi! Tu je vse mrtvo in le za mrtve.“

„Da. Ali rad bi videl jezero; njega sem prišel gledat.“

„To jezero gledat? Mislite pač, da so ta jezera, kakor so švicarska in avstrijska?“ In zdelo se mi je, da je vzdihnila. Pa spet se nasmehne: „Kar gori stopite na tisti holmec in videli boste svoje jezero in pribežali boste v mesto. Z Bogom!“

Ko je izginila dama za ovinkom, sem stopil izven pota na holmec, ki mi ga je bila pokazala; visok je bil — tri metre! Res sem videl na oni strani dober streljaj daleč v podolgovati dolinici kakor v kotlu zbrano rjavkasto brodljo, ki se tod imenuje voda. Ob bregu je stala velikanska restavracija in ob njej je bilo privezanih dokaj čolnov. Mirno pa je bilo vse; saj je bila že jesen in saj je bil delavnik. Ni se mi maralo stopiti k jezeru; vrnil sem se proti postaji cestne železnice.

Spotoma sem zapazil, da vladajo tu bolj prostaške razmere. Gostilne so prave „oštarije“ in precej sumljiv vonj je pihal iz njih; „slaba akustika je tu,“ pravi Berlinec v takem slučaju. — Med dvema poslopjema v oglu, koder sicer čitamo razne opazke o potrebnosti snage, pa sem videl zapisano z debelimi črkami gotovo dovolj izdatni poziv: „Samo za pse!“ —

V začetku oktobra sem se bil peljal sem in kar sem videl, me je vabilo tako malo, da se mi do spomladi ni maralo pogledati še kam v okolico.

Mimo Poliškega jezera ni daleč v berlinsko blaznico v Dalldorfu, ki igra v smešnicah isto vlogo kakor ljubljanski Studenec. Pa kdo si bo hodil ogledovat tak zavod? — Blizu Dalldorfa leži veliko Tegelsko jezero; hvalili so mi njegovo okolico, češ, tam so najlepši gozdi. Verjel sem jim, a šel nisem tja. Poučili so me tudi, da se k Tegelskemu jezeru pride najbolje iz Spandava s parnikom. Pa parniki so mi vozili prepočasi, a navadil sem se bil hitrih zvez in nagle vožnje. Da bi se tam vozil s takim hropečim parnikom, ki mu Berlinec pravi „Asthmakiste“? — Celo Spandau? Česa naj tam iščem? To je le vojaško mesto, stara trdnjava, vojaška kaznilnica, a mesto samo je celemu svetu znano posebno zaradi ene lastnosti: vsak kolesar prehodi Spandavske ulice — peš, kajti slabšega tlaka nima, to je dognano, nobeno evropsko mesto nego Spandau! —

Tako sem presedel dolge zimske mesece pri knjigah. In res! Glede knjištva in sploh vseh znanstvenih pripomočkov je preskrbljeno v Berlinu vse tako izborna, da se nisem kar nič čudil raznim svojim znancem sostrokovnjakom filologom, ki niso vsa svoja leta prišli nič izven mesta. Živeli so svoj svet in ta svet jim je zadoščal; skušal sem si ga osvajati tudi jaz in čim bolj sem postajal v njem domačin, tem bolj mi je prijal . . . Kar pa je bilo izven tega notranjega sveta, to je zadobivalo pečat brezpomembne sedanjosti in netrajnosti. Ko bi življenje ne zahtevalo svojih davkov, bi res kar „popustil svet in njega rabo“ in živel v svetu in svetišču idej.

Zapihale so že pomladanske sape, na balkonih so bile zopet razpostavljene cvetlice in kožuhovi ovratniki so izginili, a jaz sem poznal okolico od blizu malo bolj nego prvi teden svojega bivanja. Vendar sem vedel več, vedel sem namreč zdaj, da si morem to okolico ogledati brez težave na treh, štirih izletih toliko, da se bom navzel vseh vtiskov, ki jih ona sploh more delati. To sem spoznal pri posetih, ki so me peljali često na kraj mesta, in tako sem mogel sklepati, kaj še pač čaka sistematega ogledovalca. Kolikokrat sem se peljal južno od Berlina v Steglitz, lepo mesto, ki je kar zraslo iz tal in ki leži že na planem; le ob potu v Berlin so že na obeh straneh hiše. — V severno predmestje Gesundbrunnen pa sem bil prišel enkrat po zmoti, ker sem se usedel v napačen vlak obmestne železnice. Od tam sem videl tudi v bližnji Pankow; a ker je tam okoli tovarna pri tovarni in silno dima, sem se hitro vrnil in imam, kar se tiče tega kraja, v spominu le še tole šaljivo berlinsko navado: ako kdo kihne, mu pravi kdo drugi: „Gesundbrunnen“, in kihač ga zahvali s: „Pankow!“

Sploh so tam zunaj okrog Pankowa, kjer je toliko delavcev, ljudje včasih hudo dobre volje; pravili so mi, da je na ondotnih zabaviščih treba imeti krepko pest. Včasih so tudi dovtipni. Prav tedaj, ko me je zmota privedla v oni kraj — bilo je precej hladno vreme — sta sedela poleg mene dva priprosta moža. Enemu se zazdeha; drugi ga v tem trenutku nahruli: „Zapri! Prepri je!“ Ta hitro zapre usta in se ozre na okno: to pa je bilo dobro zaprto. Šele, ko vidi, kako se mu oni muza, spozna, kaj mu je bilo treba — zapreti. —

Tako mi je potekal čas in pričel sem misliti že na vrnitev v domovino. Zdaj sem se hotel prepričati, je li okolica res tako vab-

ljiva, kakor pravijo eni, ali pa tako malo vredna, kakor navadno mislijo inozemci.

Najprej sem se odpravil na jug, kamor me moja pota doslej niso pripeljala nikoli. Vlekla me je tja berlinska „Kriška gora“ (Kreuzberg), ki sem o njej vedel že doma, da so jo Berlinci pravzaprav le umetno nasuli iz peska, smeti, čepinj in take navlake. V Berlinu sem slišal o tej gori staro pesem:

„Die Väter haben Sand jekarrt,
bis daß der Kreuzberg fertig ward;
da sandte Jott von seinem Thron
pro Mann acht Jroschen Dage Lohn.“

Prav lepo je solnce sijalo tistega popoldneva, ko me je električna pripeljala na rob Viktorijinega parka, ki se razprostira čez vso Kriško goro in še dalje proti severu v mesto. Ta park z goro nadomešča Berlincem impozantnost prirode. Navlekli so sem, ne vem odkod, precej velikih skal, so jih postavili ob potu in jih deloma prevlekli z živim mahom, da se neizkušenemu očesu zde samorasle; mehke trate in bujno drevje tu vestno oskrbujejo. Smejal bi se, ko bi se mi ne užalilo in ko bi vsa naprava ne bila res spretno urejena. — In glejte, tam: prav tak strm, kamenit žleb je napeljan kvišku, kakor smo jih vajeni po naših gorah, in po njem se drevi istinit — slap! Da, slap! Obstrmevajo ga otroci in pestunje, vsi, ki prihajajo sem iz drugih delov mesta, a prebivalci severnih nemških nižin se ga kar ne morejo nagledati. Slapu se res ne pozna, da je voda vanj po ceveh napeljana iz berlinskega vodovoda kvišku. Slap usahne, kadar zapro cevi, in odprte so le gotove ure. Priroda je tu le panorama z določenim programom: „Slavno občinstvo! Od 9. do 12. ter od 3. do 8. imenitna predstava: kazal se bo slap!“ Ko je vse končano, se posuši slap v par sekundah. — Ob sredah in sobotah zvečer od 9. do 10. ure je slavnostna predstava: slap je razsvetljen v raznih, menjajočih se barvah.

Ta barvasti slap je v resnici lep; vtisk je bolj rafiniran, kakor če se igra mavrica v slapu Savice ali pod Rinko. Na tisoče ljudi ga hodi gledat kakor na Dunaju barvast vodomet, ki so ga pripravili lansko leto.

Nad slapom stoji na vrhu Kriške gore „narodni spomenik“ (National-Denkmal), postavljen (l. 1821.) v spomin na boje let 1813. do 1815. in povečan l. 1878. Ta spomenik ni tako zadirljiv, kakor so malodane vsi iz novejšje dobe. Poglavitno sestoji iz 20 m visokega železnega stebra, ki ga diči na vrhu železen križ, a okrog ga

obdaja dvanajst umetniških kipov, simbolov dvanajstih glavnih bitk v dobi osvobojenja. — Na to goro so postavili leta 1899. tudi spomenike šesterim pesnikom svobode, med njimi Rückertu, Körnerju, Uhlandu, Kleistu. —

Na vrhu Kriške gore sem stal in sem se oziral proti jugu. Gora je že obkoljena s poslopji, pa novi ulici so stavljene meje. Proti jugu in jugovzhodu se namreč razteza znana Hasenheide, vojaško vežbališče in prostor za cesarske parade; 1. majnika, ko je glavna parada, se nabere tu okoli na stotisoče ljudi, da si ogledajo kretnje vojakov — saj ta dan ni šolskega pouka! Ko pa sem stal jaz na vrhu gore, sem le videl, kako so spodaj dečki bili žogo, otroci in odrasli spuščali velikanske „zmaje“ v zrak, kako so se izprehajali pari vprek povsod in otroci razkopavali prst; a tam mimo na desni je drevil vlak proti jugu v domovino.

Slišal se je tudi hrup iz ogromnih zabavišč, ki imajo prostora za tisoče gostov. Tu je tudi „kraljeva telovadnica“ s spomenikom Jahn u, utemeljitelju moderne telovadbe, ki si je baš to Hasenheide izbral za najprimernejši telovadni prostor. Menda se zato vidijo še dandanašnji tu vse panoge telesne vzgoje, od pristne otroške igre do rafiniranih sportov.

Ravan je precej obširna; na njenem levem robu se počasi premičejo električni vozovi proti izletišču Rixdorfu, katerega hiše se dajo razlikovati kot zadnja določena točka, preden se zagrne v dalji vsa okolica v sivkasto obzorje. V Rixdorfu se shajajo baje posebno radi mladi parčki nižjih slojev; a združitev in ločitev sta na velikomestni način često prav blizu, kakor poje rixdorfska poskočnica s posebno melodijo:

„Denkste denn, denkste denn,
du Berliner Flanze,
denkste denn, ick liebe Dir,
weil ick mit Dir danze?“

Na rixdorfske odnošaje sta posebno naperjeni tudi berlinski parodiji:

„Jeduld, Jeduld, wenn's Herz auch bricht,
mit de Beene strampeln nutzt ja nicht.“

Ali bolj prikladna južnemu temperamentu:

„Wie lieblich ist die Träne einer Braut,
wenn der Geliebte ihr ins Ooge (t. j. Auge) haut!“

Sicer, da ne delam komu krivice: ko sem se pri neki priliki peljal skozi Meklenburško, kjer prebivajo vsemu svetu znani počasni

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

ako sem prepoznal južni del. Na binkoštni torek, bilo je koncem majnika, pa sem se obrnil proti severu. Peljal sem se s predmestno železnico v kake štiri ure oddaljeni Oranienburg. Izbral sem si to mesto, ker sem vedel, da bom spotoma in tam videl v malem obsegu vse, kar nudi okolica značilnega, in mogel vrhutega nekaj prepoznati preprosto ljudstvo — Binkoštni torek velja namreč v Berlinu še kar za praznik. Zato je popoldne vse drlo iz mesta in na Stettinskem kolodvoru se je pričela borba za prostore v kupelih. Dobro, da sem bil tega že vajen iz voženj po Berlinu. Vozovi se strahovito napolnijo in nihče ne godrnja; malo se zmenijo potniki, bodo li sedeli med vožnjo ali ne. Da sem le v vozu, pa je! Tista urica vožnje se že pretrpi.

S smehom in potrpežljivim humorjem se je oddelek, kjer sem se jaz stisnil v kot, napolnil tako, da smo jedva mogli okreniti glave. Tisti, ki so sedeli, so bili kar v temi; če se jim je pri kakem sunku vlaka kdo izmed stoječih za trenotek usedel na krilo, so to uslugo kvitirali z vdanostjo ali s kakim dovtipom, n. pr.:

„Det (t. j. das) schad' ja nischt, det schad' ja nischt,
det wird ja wieder abjewischt.“

Pa nihče ni bil vsiljiv, kaj šele nedostojen. Prav vseč mi je bila obzirnost napram otrokom; če le mogoče, so jih prerinili k oknom in kdor je imel sedež, se je umaknil otročičem. Celo skrbni so bili očetje za svoje otroke — pri nas pa se očetu ne „spodobi“, da bi tako negoval svojega potomca.

Ker sem stal pri oknu, sem mogel med vožnjo tudi presojati okolico. Peščeni travniki, potem mlake in močvirje in vmes borovi gozdi, to nudi priroda sama. A človek ji ni dal miru. Kjer je prostorček le količkaj dvignjen, tam že stoji vila, tovarna ali gostilna in človeška pridnost in podjetnost je pričarala iz nerodovitnih tal lepe vrtove: na eni strani plota bujna rast, sveže cvetke, na drugi strani neposredno mrtva pušča. Izletniki so pohajkovali povsod, posa-

mezni, po dva in cele obitelji; nekateri so polegali po sencah, drugi so se z otroškim veseljem zaletavali v vsak klanec, da je bil le dva metra visok. Izzivajoče vabljive so mnogobrojne obpotne gostilne, često z zelo originalnimi imeni. Ena največjih je imela velikanski napis „gozdni maček“ (Waldkater); neka druga je vabila goste z debelo narisanim obvestilom: „Hier wohnt (!) Bratwurst!“ Še drugi gostilničar, ki je imel svojo gostilno bolj v ozadju, je napisal na plot, mimo katerega se je dohajalo v gostilno, kot kažipot besede: „Okrog ogla klobase!“

V Oranienburgu, kjer se končava predmestna železnica, sem krenil prek železniškega tira in mimo gostilen, iz katerih se je slišal glasen vrišč, po cesti do bližnjega Lebniskega jezera (Lebnitzsee). Jezero je okroglo in nekako tako veliko kakor Blejsko; obdano je na treh straneh z gozdom in je razmeroma malo obljudeno. Rad bi se bil usedel v kako zatišje, a čas mi je bil omejen. Hotel sem se vrniti v Berlin po dveurnem odmoru s prvim vlakom, med tem pa si ogledati še gozdno Grabovsko jezero, ki leži slabo uro severno od Lebniskega. Da pridem prej tja, sem ubral bližnjico čez gozd. Izprva sem jo dobro mahal, a kmalu sem se naveličal. Zakaj?

„Des Deutschen Reiches Sandbüchse“ — sem se spomnil, ko sem komaj potegnil svoj desni čevelj iz prhkega, suhega peska, a istočasno prav tako globoko obtičal z levim; „zdaj razumem, kako je prišel Berlin z okolico do tega priimka.“ Zdaj sem tudi razumel, zakaj so v Berlinu šetališčna pota skoraj vedno tlakovana; prej sem smatral tisti drobni, mozaiku podobni in vsekakor dragi tlak le za lišp, zdaj sem izkusil sam, da je tak tlak neobhodno potreben povsod, koder stopa mnogo nog. Spomnil sem se, da so celo navadne ceste često tlakovane in da hodi n. pr. vojaštvo na vaje izven mesta vedno v visokih škornjih, ki jih prinese nazaj ne obložene z blatom, pa vendar sila grde, kakor z umazano soljo potrošene. Zelo pripravna pa so ta s peskom posuta tla za ježo in res se tod jako mnogo jaše.

Nekaj časa sem se trudil, izdirajoč nogo za nogo; ko sem imel dovolj peska ne le na čevljih, ampak tudi v njih, sem se vrnil proti Oranienburgu. Na križišču cest sem naletel na čuden spomenik. Sredi navadne ograje je stal preprost, srednje visok obelisk z napisom: „Bismarckov spomenik“; okrog njega je ležalo za visoko grobljo različnih kamenov vseh barv in velikosti, oklesanih in robatih, in vsak tak kamen je imel svoj napis, češ, ta kamen je položil sem ta in ta. Spominjam se dobro, da je na enem izmed najroba-

tejših bilo podpisano kot njega patriotični darovalec neko berlinsko društvo — čevljarskih pomočnikov.

Med tem se je bližal večer in v gostilnah onostran kolodvora je postalo kaj živahno. Na nekem vrtu se je razvilo življenje kakor v kakem pomanjšanem dunajskem Pratru. Vrtljaki, strelišča, panorame, vse je bilo tu in povsod se je gnetlo ljudstvo. To gibanje sem gledal z začudenjem; kajti v Berlinu samem kaj takega ni videti in Berlinec je doma tudi pri veselih prilikah le zmerno živahen in ne posebno glasen. V Oranienburgu pa je veselje kipelo nekaj stopinj više in celo vriskati so skušali. Največ gorkote so pač bili prinesli člani nekega strelnega kluba, ki so, vsi že v precej blagoslovljenem stanju, prišli sem počivat od naporenega — občnega zborovanja.

Največ gneče je bilo okrog glavnega gostilniškega poslopja, katerega vse pritličje je zavzemala velika dvorana, z vhodi s planega od treh strani. Preril sem se bliže, ker se je čula iz poslopja godba. Kdo bi si mislil: plesalo se je! Prvikrat za svojega bivanja v Berlinu sem videl ples; v Berlinu se namreč razmerno malo pleše. Tu pa so se pari vrteli z dušo in telesom, vdajajoč se svojemu „delu“ tako, da niso skoraj nič govorili, kaj šele kričali. Ljudje so bili kakor hipnotizovani: godba je igrala brez prestanka neko poskočnico; pari pa so se prijemali drug za drugim, izvečine očitno, ne da bi se sploh poznali. Moški je pokimal ženski in šla sta, se zavrtela nekolikokrat, pa zopet odšla. Plesalo pa jih je naenkrat le po toliko, da ni bilo gneče; drugi so počakali. Ljudi je stalo ob stenah okrog in okrog nabito polno; vsi, plesalci in neplesalci, so prostor obdajali le stoje v krogu, v sredi pa je bil prostor za vrteče se pare.

Naslonil sem se na steno in sem baš ugibal, kak ples so pravzaprav plesali; bili so koraki kakor pri francoski polki, a pari so se pri tem zibali kakor pri valčku. Eden par pa se je sukaj s posebnim užitkom: on resno dostojanstveno, ona pa vdano; vdano plesalcu in plesu. Spoznam ju: bila sta moja znanca z moje prve vožnje v Berlin in s Putliškega mosta. Znano je, da tajinstveno začutimo, če na nas gleda trajno kako oko. Tudi onadva sta se ozrla v me; nasmehneta se mi, plešeta v mojo smer in kmalu je stal on pred menoj ter me je, stoječega ob steni, podražil:

„Und wer des Lebens Unverstand
mit Wehmut will genießen,
der lehne sich an eine Wand
und strampfe mit den Füßen!

Mož je pogodil moje telesno in duševno stanje... Prav vljudno me je povabil, naj se jima pridružim, češ, ona odhajata. Odšli smo v mesto, seveda kupovat razglednic. Med potem sta me poučila, da se oni ples imenuje „Rheinländer“ in da je narodni ples bolj preprostega ljudstva.

Mesto Oranienburg nima nič znamenitega; tako je pač, kakor vsako provincijalno. Hiše pak leže malodane vse v majhnih vrtih, ki si jih je prebivalstvo z velikim trudom pričaralo iz peščenih tal. Pri nas doma je vsa priroda vrt; zato si ne nasajamo umetno toliko vrtov kakor ondotni prebivalci. — Skupno smo se vrnili v Berlin; vlak je bil zdaj napol prazen, ker je za občinstvo bil povratek še prezgodaj. Okolica je že sanjala v poznem mraku, moja sopotnika sta si v naročju zadremala, a jaz sem se zamislil v pretekle čase. —

(Dalje prihodnjič.)

Vrnitev.

Obup in črne misli so hodile
po svetu za menoj, o moja mati!
A kadar stal pred tvojimi sem vrati,
obupne misli so me zapustile.

Hotele niso, da bi ožalostile
obličje tvoje — glej, ker vse izdati
bi morale, kar moram jaz prestati,
ko so z menoj njih mračne, temne sile.

A zdaj sem prost! V tišini tega kraja
v nemirno srce zopet mir prihaja
in spet se vračajo otroške sanje.

In če prežijo zunaj ko pijavke
nenasitljive moje spremljevalke,
ne zvedi mati nikdar, nikdar zanje!

A. Gradnik.

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

oslej sem zopet dalje časa tičal nepremično v Berlinu, v petek in svetek; in le še malo tednov mi je preostajalo za bivanje ondi; junijeve dnevi so se kar podili. — Skoraj častna zahteva je bila, da vidim tudi slovito poletno prestolnico nemškega cesarja, Potsdam z okolico, ki so o njej govorili vsi navdušeno. — Od Spandava doli in mimo Potsdama teče reka Havel, pravzaprav ne reka, ampak nepretrgana skupina samih in to zelo velikih, povsod plovnih jezer. To je bilo treba videti. Že prvega majnika so me bili znanci vabili, naj grem praznovat prihod pomladi v Werder, to je mestece ob Haveli, zapadno od Potsdama. Werder je namreč po vsej severni Nemčiji znan zaradi svojega sadja, posebno zaradi češenj, ki so nasajene drevo ob drevesu po ondotnih brežuljkih. Ker okrog prvega majnika vse cvete, je pogled na te hribce, vse pokrite z belim cvetjem, baje res čudovito lep. Ker pa sem vedel, da mi silni naval ljudstva pri tej priliki skvari polovico užitka, sem poset teh krajev odložil za poznejšo priliko, hoteč si obenem ogledati od Werderja sem vse znamenitosti tja do Berlina; to ni bil majhen načrt, kajti semkaj (v Werder, Potsdam z okolico, Wannsee, Grunewald) se stekajo v prostem času stotisočine milijonskega prebivalstva berlinskega. Zato sem prvega maja pač videl pešce, kolesarje, avtomobiliste, ki so prihajali iz Werderja, vsak ovenčan z belim češnjevimi cvetjem in skoraj vsak z izpraznjeno steklenico, nataknjeno na palico; iz mesta pa se nisem ganil.

Sredi junija sem si odbral ne posebno vroč dan, se napravil za pešpot in se odpeljal, sestavivši si točno ves program, z vlakom preko Potsdama naravnost na skrajno točko v Werder. Že vožnja me je zanimala; najprej skozi Grunewald mimo raznih jezer, zlasti dvakrat po dolgih, dolgih mostovih preko zelo široke Havele, prvikrat pri Potsdamu, drugikrat tik pred postajo Werder.

V Werderju sem hitro izstopil in jo mahnil mimo prvih hiš po cesti, na debelo posuti s peskom, podobnim prahu, proti gričevju,

ki se dviga na levem bregu Havele. Že od daleč sem zapazil vrtove in sadno drevje. Stez je peljalo vse polno kvišku, a izvečine za goste mnogoštevilnih gostilen, ki so pozdravljale radovednega tujca. Izberem si pot, ki ni bila zastražena z nobeno gostilno in je po mojem presodku peljala na najvišji del tega gričevja. Hej, kako se je stopalo kvišku! Po pesku sicer, a v „gorah“ smo peska vajeni. Prehitro sem bil na vrhu, a tu sem res ostrmel.

Kamor sem se obrnil, povsod najbujnejše sadje, največ res češenj; dozorevale so baš in lahko rečem, da tako polnih še nisem videl nikjer. Celo drevo je bilo en sam grozd češenj; oprijemale so se češuljic, vejic, celo debla. A vidi se tudi, s kako skrbnostjo se vse goji: drevo je tu v človeških rokah le plodno orodje. Ta drevesa niso visoke češnje, ki jih pri nas občudujemo; ne, to so nizka, čokasta, gostovejna, pa od življenske moči prekipevajoča drevesa, skrbno negovana od pazljive roke. Najmanjšega madeža ne najdeš na njih, nobene nepotrebne vejice. — Med češnjami stoje breskve in marelice in v gredah po tleh žare ogromne jagode, debele, kakor so pri nas marelice. Zdaj sem razumel, zakaj so v Berlinu jagode in marelice dokaj cenejše nego pri nas. — Prej znancem sploh nisem hotel verjeti, da bi rasle na teh peščenih tleh češnje, jagode i. t. d.; a ob takem negovanju bi postala rodovitna tudi gola skala. Ima pa tudi vsak obdelovalec v oskrbo le malo prostora, ki je ograjen in zavarovan s plotom in preskrbljen z gnojem in vodo. Čuda lične hišice so bivališča teh obdelovalcev. Saj posestniki sami pač niso; kajti tod povsod, sploh v severni Nemčiji, je zemlja last veleposestnikov ali družb, ki imajo za vsako parcelo posebnega obdelovalca in njega družinico, napol najemnika, napol hlapca, navadno z dnevno plačo (povprečno po 2 K) in z določeno mero pridelkov. Malih samostojnih kmetij, kakor so naše, skoraj ne poznajo.

Tudi razgled odtod je bil res kaj vreden, pa le proti severu in vzhodu doli na široko Havelo, ki je tu eno edino podolgasto jezero, izgubljaajoče se v daljavo. A čas je hitel. Stopal sem nekaj časa po slemenu gričevja, vedno po globokem pesku, potem sem stekel doli ob reko; prekoračil sem en njen rokav, preko katerega pelje most, in sem bil na Werderskem otoku, ki že skoraj nima prostora za mesto, ležeče na njem. Drugo me tu ni zanimalo nego na vzvišenem prostoru — sredi mesta, kakor n. pr. tudi v Hamburgu — star mlin na veter, ki je svoje razdrapane peroti hreščeče vrtel.

Odtod sem se prepeljal čez širši rokav Havele na njen desni breg; hotel sem namreč odtod peš v Potsdam skozi „Wildpark“,

ki se razteza med obema krajema in proti jugu pokriva trikotni polotok, okrog katerega se zavije Havela. Prepeljal sem se z motornim čolnom. Prevoznik in njegov pomočnik sta me kaj radovedno ogledovala in prvokrat za svojega bivanja v Berlinu sem bil naravnost vprašan, kak rojak sem; prevoznik sam me je imel za — Francoza. — Prišedši na oni breg, sem jo urezal po široki cesti proti Potsdamu; travniki, močvirja, posamezna drevesa — to se je vrstilo ob njej.

Nikjer ni bilo živega človeka na tej široki cesti; v močvirju na desni je včasih zašuštela visoka trava: zdramil sem povodno ptico, ki se je umaknila nekaj metrov in me potem, zibaje se v vodi, skozi trsje opazovala. Všeč mi je bila ta idilska pokrajina, ki me je spominjala na ljubljansko barje. Čez ne čisto pol ure me je pripeljala cesta do gozdovja in je držala ob njega levem robu. Teman gozd je bil to, ob cesti visoko ograjen z žico in očitno silno vestno oskrbovan: začenja se tu svetovno znani Wildpark, last nemškega cesarja. Korakal sem ob njega robu in čakal, da dospem do kakega vhoda, da zapustim široko cesto in krenem v Potsdam skozi gozd.

Tu me sreča prvi človek. „Deseti brat Martinek Spak,“ sem si mislil. Mož je bil precej razcapan, na glavi je imel luknjav klobuk, okrašen s cvetjem, v desni roki gorjačo in — kar ie poglavitno — bil je bos in čevlje je nosil obešene čez hrbet! Mogel bi se ga zbatu tu na samem, a sam nisem baš bil videti tak, da bi kdo pri meni, skromnem pešcu, iskal bogastva. Zato sem bil povsem miren, ko je potnik zavil naravnost proti meni. In res! Prijazno me je pozdravil in me vprašal, ali pride tod v Werder in kako daleč še ima. Ponosen sem bil, da sem mogel, sam tujec, tujcu vse povedati prav natančno.

Kar se cesta zavije na levo in ob ovinku zapazim gradiču podobno poslopje, ob njem pa lesena vrata v Wildpark. Priprta so bila in postal sem ob njih. „Ali je dovoljen vstop ali ne?“ sem preudarjal. Ko se malo ozrem, zapazim na stebriču pribito desko s pravili o posečanju tega cesarskega gozda. Preden sem jih začel čitati, se oglasi preko ograje prijazen ženski glas: „Le kar vstopite!“ Bila je paznikova žena z otročičem. Seveda sem takoj stal pri njej, in ko sem ji ponudil dva „groša“ in še otroku nekaj bronastega drobiža, sva bila precej dobra znanca.

„Moža ni doma,“ je pripovedovala; „šel je gori v Potsdam cesarju poročat, kako je z našimi jeleni.“

Ta vest mi je bila malo neprijetna, ker sem zdaj vedel, da mi bo nemogoče si ogledati cesarjev grad v Potsdamu, kakor sem nameraval; kajti kadar je cesar navzočen, tujci nimajo pristopa.

„Ali je dosti jelenov in druge zverjadi?“

„Seveda,“ mi pravi, „jelenov bo kakih sto, sama ne vem; tudi divje prasiče imamo, srn in zajcev pa kar mrgoli; saj jih boste videli med potom.“

Poslovim se in jo mahnem v Wildpark, v „divnjak“ bi rekel po Prešernovo (v pesmi „Judovsko deklé“), ko bi ne bil Levec prav zdaj¹⁾ pojasnil, da si Prešeren te besede ni izmislil za kak „Wildpark“, ampak da jo je našel v svoji rojstni vasi kot ime za neko seč, obstoječo iz leščevja, lip in brestov.

Wildpark je res krasen gozd. Stoletno košato drevje na levi in desni, skrbno negovano, a vendar toliko kaže prirodno stanje, da se nam ne zdi umetno; to obsenčuje gladko pot popolnoma. V tej polutmini sem se spominjal domačih gozdov v Pokljuki, v Bistriški dolini nad Kamnikom, na Menini . . . Pot je bila sicer ravna, a gozd je bil le pravi gozd, vonj gozden, tišina gozdna. Stopal sem lahko, kakor bi se opiral ob peroti.

Zašumi na desni: sramežljiva košuta obstoji kakih deset korakov pred menoj, me pogleda in se počasi vrne v goščo. Na levi se odpre trata, ki je očitvidno nalašč puščena. Tu je bilo življenje! Fazani so se izprehajali po njej in niso niti zbežali, jerebice so se menda le iz koketnosti umaknile in dva zajca sta se pasla ob robu kakor pri nas ovce, a sta le puhnila v goščo, ko sem tam stal predolgo. — Potem me objame še gostejša hosta. Tu vidim na levi bronast kip jelena v zeleni ograji in zraven na kamenu napis: „Tu je Njega Veličanstvo ustrelilo svojega tisočega jelena.“ — Tisoč! Zasmilile so se mi lepe živali in zamislil sem se ob nadaljnjem potu. Zbudi me pasje lajanje: prehodil sem Wildpark. Rabil sem, naglo hodeč, eno uro, po poti, ki gre, kakor bi jo potegnil z ravnilom.

Prišel sem iz gozda prav pri postaji istega imena (Wildpark-Station), ki ima poseben oddelek in poseben dohod za cesarja.

Takoj onostran železniške proge, ki pelje ob severnem robu „divnjaka“, se namreč raztezajo obsežni, prelepi nasadi (Park von Sanssouci), ki spadajo k poletnemu bivališču nemškega cesarja, k takozvani „Novi palači“ (Neues Palais). Tu vlada ne le razkošje, ampak prava umetnost diha iz vsake priprave; saj so se malodane

¹⁾ Koledar družbe sv. Cirila in Metoda 1907, str. 27.—30.

vse te naprave izvršile pod Friderikom Viljemom IV., ki je imel res zmisel za pravo umetnost in ni kazal prav nič tiste vsiljive reklamnosti in ohole zadirljivosti, ki skvarjata užitek pri skoraj vseh novejših umetniških tvorbah berlinskih.

Tu sem, v ta Sanssouci in v Wildpark pojdi vsak, ki ga pripelje pot do Berlina.

Res nisem vedel, kaj naj bolj občudujem: ali krasno floro na eksotično lepih gredah, fin arrangement med nasadi, drevjem in tratami, ali prelepe lope, vse postavljene v vedno še nedoseženem starogrškem slogu, ali čudovito lepe kipe, postavljene vedno v tako okolico, da učinkujejo najbolje, ali umetne vodne priprave, vodomete, male slapove, ali naposled obzirnost občinstva — vrt je javno pristopen, dasi okrog in okrog visoko ograjen — občinstvo, ki ne poškoduje prav ničesar in ne zapušča nikakih sledov.

V palačo samo seveda nisem smel. Približal pa sem se gradu, v vsakem oziru lepi stavbi, do nizke ograje, kjer je stala straža. Straža pa ni osorna in nepristopna, kakor bi si tujec mislil. Poznal sem že berlinsko vojaštvo in sem vedel, kaj si smem dovoliti. Ogovoril sem vojaka, mu ponudil obligatno napitnino in pričela sva se pogovarjati. Obžaloval je, da me ne sme spustiti v grad, a tolažil me je, češ, grad je odzunaj krasnejši nego odznotraj. Kramljal je potem o svojem domovju gori nekje v Pomorju, hvalil se je, kako prijetno in malo utrudljivo je vojaško življenje v Potsdamu in v Berlinu; pri tem je seveda opazil vsako žensko bitje, ki je šlo mimo naju. Da se je že navzel berlinskega duha, je pokazal, ko je šla mimo ne posebno lepa dama; pouči me je:

„Häßlichkeit entsetzt immer
selbst das schönste Frauenzimmer“.

Potem sem stopal tik ob parku po dolgi ulici v Potsdam sam. Med potom sem kosil po načinu berlinskih izletnikov: jedel sem posebne vrste štruco, „Stulle“ jo imenuje Berlinec. To je zelo praktična in redilna jed: dva precej tenka kosa črnega kruha, vsak po eni strani namazan s surovim maslom in po maslu obložen s tenko narezano svinjsko gnjatjo, oba kosa pa z namazanima stranema položena trdo drug na drugega, to je berlinska „Stulle“. Grize se vprek čez oba kosa in se nikdar ne narezava. To jed pa vrček piva dajte Berlincu, in nasičen in napojen je. Tako štruco sem hrustal in jo mahal v Potsdam; jesti se namreč tu ne sramuje nihče.

O Potsdamu samem nimam kaj posebnega poročati. Vidi se, da je cesarsko in vojaško mesto. Navadnih ljudi in navadnih hiš skoraj ni; ob ulicah se vrste vilam podobne palače, vrvenja po ulici sploh ni, konjska železnica tod še deloma vozi in po ulicah se šetajo skoraj le imenitniki.

Odpeljal sem se in sem pred prihodom v Berlin izstopil v Grunewaldu na istoimenski postaji; potem sem krenil v to obsežno gozdovje, kake trikrat večje, nego je Wildpark. Razteza se zapadno in južno od Charlottenburga ob Haveli doli blizu do Potsdama; posebno znamenito je Vansko jezero (Wannsee). Tudi ta gozd je cesarjeva (ali kraljeva) last, a njega vzhodni del je popolnoma prepuščen občinstvu; v zapadnem delu je lovski revir za divje svinje, ki jih je tam precej. Kdor pozna le vzhodni, Berlinu bližji del, ta bi kar ne verjel, da živi pol ure proti zapadu taka divjačina. Kajti vzhodni del je pravo šetališče za Berlinca; ob robu gozda se vrste vile bogatih mogotcev („Kolonie Grunewald“) in med njimi so izpeljane senčnate ulice, pravi drevoredi. Na vsakem pripravnem mestu, posebno ob jezerih, ki jih je tu več, so restavracije.

Onostran vil se razprostira gozd. Kak gozd? Edino borov! Ti bori so vsi enaki, vsi imajo visoko gori krono; majhnih borovcev ni prav nič, tako da se spodaj vidijo le gola debla, tla ter pesek in vedno pesek. Zato hodi občinstvo, koder se mu poljubi, ker se ni treba držati potov. Dopoldne je tu sila samotno, ti večno tihi bori na človeka kar moreče pritiskajo; a popoldne in proti večeru, zlasti o praznikih, je ves gozd poln. Kamor stopiš, srečavaš v najrazličnejših položajih posameznike, obitelji in največ dvojic. Skriti se tu ne more nihče, ker ni nikakega grmičevja, nikake gošče; ljudje tudi očitno ne računajo na to, da bi jim kdo kaj zameril; komur ni všeč, naj ne hodi tja! — V gostilnah traja še čez polnoč ves direndaj bližine milijonskega mesta. Skrbjeno je za ples in za razne zabave očem in ušesom, a baš poceni ne.

Kdor hoče opazovati prav velikomestno drvenje, ta si pač privošči prostor v najobsežnejem ondotnem zabavišču: pri „terasah“ v Halenseeju. Te terase so na eno stran odprti, tronadstropno drug nad drugim se dvigajoči hodniki, postavljeni v polukrogu z razgledom na malo jezero in preko Grunewalda, a pod njimi je velik restavracijski vrt s šetališči, s telovadno pripravo, z vodometi, čolni itd. Dve godbi igrata izmenoma in po noči je ves velikanski prostor čarobno razsvetljen. Tod posedajo tisti, ki si hočejo privoščiti kaj posebnega in torej imajo kaj pod palcem ali pa se delajo tako,

kakor bi kaj imeli. Saj je v to restavracijo, ki ima v njej po mojem presodku prostora kakih 10.000 ljudi, treba plačati celo — vstopnino, ki znaša nekako 1 krono.

Tudi to sem si ogledal ob povratku iz Potsdama; s tem je bil dnevni program dovršen. — —

Malo pred odhodom iz Berlina me je gnala nekega praznika radovednost še proti vzhodu ali pravzaprav bolj jugovzhodu. Tam kaže namreč Spreva, ki je v Berlinu kaj skromna reka, vse drugačno lice. Razširi se namreč tu (kot „Oberspree“) že sama ob sebi v prav jezersko širino, dela pa mestoma v stranskih zalivih prava jezera. Zlasti sem si hotel ogledati največje jezero v berlinski okolici, Müggelsko; skozi njega se pretaka Spreva in podobno je malemu morju.

Peljal sem se z železnico v Grünau, od tam sem se namenil iti peš do omenjenega jezera ter se prepeljati čeznje. Izbral sem si to pot, ker leži med Grünavom in med omenjenim jezerom hribček, daleč na okoli najvišji, menda celo nekaj nad 100 metrov visok. — Ker je bil praznik in lep dan, je bilo po vseh potih izletnikov toliko, kakor bi bila pota mestne ulice. Do hriba (Müggelsberg) je peljala pot skozi redek gozd, poln peska. Tu sem videl, čemu je ta mehki pesek dober. Srečaval sem namreč cele družbe, ki so — bose gazile po mehkem, vročem peščenju, gospodje in dame, seveda s primernim krikom in smehom. O te berlinske noge! Pa o njih pozneje! . . .

Prišel sem na vznožje griča; nanj pelje široka pot, seveda zopet polna peska. Nagnjena je precej, nekako tako kakor navadna pot na ljubljanski Grad. Tu sem mogel opazovati, kako moč ima do človeka količkaj gore. Pri tem klancu so ljudje kar noreli; podili so se vriskaje kvišku, podili navzdol, namreč podili, kolikor so to znali, vsi vprek, staro in mlado, civilisti in vojaki. Seveda je bila vsaka njih kretnja nerodna; kaj vedo ti ljudje, kako se teka po gorah! Kar smejati sem se moral trem podčastnikom, ki so se hoteli posebno izkazati, da znajo teči navzdol. Kako so kobalili s tistimi le koraka po ravnem vajenimi nogami, držeč se strmo kvišku, dokler niso, kar bi jim bil lahko prorokoval, zdrsnili vznak v pesek!

Z vrha griča sem si privoščil razgled. Proti jugu, vzhodu in severu gozd, vedno gozd, enakomeren borov gozd; vmes kot široki pasovi razni deli Spreve, proti severu, tudi sredi gozdov, okroglo, bleščeče Müggelsko jezero, proti zapadu siv dim, berlinsko ozračje. — Uro pozneje sem se že zibal na parniku, ki me je peljal preko

jezera v lepo ležeče mestece Friedrichshagen. Tu sem si ogledal izvrstne plavače, ki so ostali po cele ure v vodi, mirno se zibajoč tam daleč kje od brega; zanimali so me tudi brhki jadniki, parnikov pa itak v Berlinu kar mrgoli. — —

Tako sem spoznaval in spoznal okolico. Slikovita nikakor ni pokrajina; a ko se je privadiš, postane prav mikavna. Neprecenljive vrednosti so mnogobrojna jezera; voda v njih res ni lepa, pa svojo moč ima vsaka voda; mogoče so vse povodne zabave in te v marsičem nadomestujejo planinstvo.

Pri dveh posebnih prilikah sem se peljal tudi v daljšo berlinsko okolico; prvič severno do (Baltskega) morja za pol dneva v svetovno kopel Heringsdorf, a drugikrat v Hamburg. Kaj novega pa tudi tu nisem našel: jezera, gozdi, pušča, močvirje se menjavajo. Povsem nove so bile pri obeh vožnjah zame mnogoštevilne, resnosmešne — štorcklje, ki sem jih opazoval ob železniškem tiru. Te solidne, družinske ptice so me opominjale, da se je treba vrniti čim prej v domovino.

(Dalje prihodnjič.)

Grkinja.

Ah, ko Nimfa nebeška prekrasna
je z majoliko v roki tu stala;
in ta Grkinja ponosnoprijazna
mi iz majolike piti je dala.

In oči te črne peklenske
so gledale sladkoudano;
se spovedal bi grehov skesano
v objemih te ženske . . .

Poljubila se nisva,
ker razumela se nisva,
le oči med seboj se umele,
le oči med seboj se objele.

Petruška.

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

IV. Šetnje po mestu.

ravi Berlinec se sploh ne šeta; saj v mestnem okrožju hodi peš itak le v sili, in kadar hodi, tedaj ne stopa, ampak teka. Redno pa se po mestu le vozi in šele zunaj mesta se začne zanj „delo z nogami“, kajti kaj več njegov hod ni; ure in ure tu preleta, ne da bi pravzaprav kam prišel, ker pokrajina nima razlikovitosti, kakor smo je vajeni Avstrijci. — Mesto samo smo tudi že spoznali kot sila uniformno in tudi v njem bi lahko hodil celo uro, a prišel ne boš nikamor, ako te sreča in preudarjen načrt ne dovedeta do izrazitejših postojank, ki jih dvamilijonsko mesto pač tudi mora imeti. Obseg mesta meri celih 53 *km*; na takem prostoru v tisoč ulicah, ob nad 90 mostovih, na tem velikanskem stekališču ljudskega toka mora vendarle biti zdaj tu, zdaj tam kaj takega, kar stopa izven okolice na vzvišje, dasi ni premnogo tega, kar se ni uklonilo iz edinjujoči centralni velesili, ki je pod vtiskom in pritiskom dogodkov leta 1871. sunkoma pričarala iz peščenih in močvirnih tal vele mesto.

Za tujca pa, ki hoče opazovati ljudi in pričakuje tistih glasovitih „vtiskov“, je seveda neobhodno potrebno, da se prav mnogokrat prepušča svojim podplatom; celo mnogovrstna vozila bodo mu nudila več zanimivega, če jih mirno ogleduje kot pešec, nego če bi se vedno vozil ž njimi sam. Zato so vsaj nekatere ulice vedno polne šetalcev; toda oko in uho nas res poučita, da so malodane brez izjeme tujci; domačin šetalec hodi po ulici skoraj sigurno s kakim postranskim namenom.

Priprosti ljudje, ki jih njih posel veže na isto mesto, še vedo povedati to in ono iz predvelikomestne dobe berlinske. — Ko sem si raztrgal prve podplate s prostovoljnimi in neprostovoljnimi šetnjami, sem se zglašil pri bližnjem čevljarju, že nekoliko osivelem, zgovornem možu. Po čevljih je spoznal, da sém tujec, in kmalu se mu je razvozlal jezik. „Ne mislite si pač, kak je bil Berlin pred tridesetimi leti, pred zmago nad Francozi! Bil je srednje mesto s

čisto malomestnim življenjem; po zmagi pa smo pritekli od vseh strani. Tudi jaz sem zapustil svojo saksonsko Švico: v Berlinu je bilo zaslužka! Na stotisoče delavcev je sem došlo na mah; tovarne so rasle iz tal, stavila se je obmestna železnica s svojimi visokimi nasipi in z globokimi izpodkopi, zidale so se velike javne stavbe, gradili so se mostovi. Ej, to so bili časi zaslužka!

In vzdihnil je mož, ki se mu je poznalo, da je zlato dno njegovega rokodelstva že sila tenko.

„Vsi oni delavci,“ je nadaljeval, „so bili dobro plačani in so si tudi privoščili vse; mi rokodelci smo imeli posla, da ga nismo zmagovali. Kar na debelo smo delali. Čez pet let pa je bilo skoraj vse pri kraju; delavci so dodelali in so odšli kdovekam, mi pa smo imeli svoje zaloge, po katerih ni vprašal nihče. Tujci, ki so dohajali in se včasih tudi naseljevali, niso poznali malega obrtnika. Strašni tedanji polom je zgrabil vse kroge in šele zdaj se po malem dvigamo.“ — —

Da, pozna se mestu, da je proti svoji volji, le vsled ugodnega slučaja, neorgansko se dvignilo kvišku nad prva svetovna mesta; zato dobimo vtisk, kakor bi čez vse mesto bila razprostrta tenčica nevidne, a čutne nervoznosti; ljudem se vedno mudi, kakor bi bili nervozni, in celo brezštevilna nova poslopja se nam kažejo v svojem brezslóžju in v svoji brezizraznosti, kakor bi bila nervozna.

Le v starejših delih mesta uidemo temu vtisku. Iz ondotnih poslopij in naprav pa veje zopet pretrpka in pretrda odločnost; sence izzivajoče upornosti, se nam zdí, se love po pomolih, okraških in visokih strehah teh temnih, skoraj črnih poslopij.

„Izven hiš v prosto naravo!“ zakoprni vsak tujec, ki je kdaj čutil preblagodejni vpliv pomirljivega vonja cvetočih grmov, šepetanja visokih dreves in vabljalivosti zelene trate.

Pa kam? Res imajo mnoge ulice (nove prav vse) pred hišami vrtove in tudi po ulicah je često nasajena na vsaki strani vrsta dreves; a te uboge rastline so kakor ptičice v kletkah! — Morda je kaj živeje na javnih trgih? Le poskusimo! Pojdi na pr. na Potsdamski trg: niti postaviti se ne boš mogel nikamor. Trg je asfaltovan in na njem se križajo na štiri strani proge cestne železnice, steka pa se šest ulic in po vsaki pridrevi ljud; zelenja ni ne bilke. — Ni mnogo bolje na drugih javnih trgih. Edino na Žandarmerijskem trgu, kjer je na vsaki strani cerkev, v sredi kraljevo gledišče, se moreš kakih petdeset korakov mirno izprehoditi. — Kaj tako krasnega, velikomestnega in vendar pristno prirodnega, kakor

je po dobri svoji polovici dunajski Ring z okolico ali Ring v Lipskem (posebno zadaj za novim gledališčem) ali draždanske terase ob Labi, kaj takega Berlin nima in pač ne bo imel nikoli. —

* * *

Preden sem prišel v Berlin, sem mnogo pričakoval od „Kostanjevega gozdiča“ zadaj za univerzo; saj že ime samo zbuja najlepše nade. Šel sem iskat gozdiča, iskal sem ga in ga nisem našel. Našel sem pa kakih trideset lepo uvrščenih visokih kostanjev s čisto črno skorjo (menda od prahu in dima), tla pod njimi pa izvečine potlakana. Zjokal bi se, kdor bi se tu spominjal naših kostanjevih gozdov; vendar so v poletnem času tudi ti kostanji s svojo senco prav božji dar za celo okolico. Tu sem so navozile pestunje in skrbne mamice svoje otročiče, da so posedali po tlaku in se od ljube narave vsaj naučili, kaj je „drevo“; kako pa so si ti otročički po ondrotnem nazornem nauku predstavljali gozd in njega svobodo in bujnost — to je tužno, tužno! Kadar sem šel mimo, delal sem se, kakor bi se hotel poigrati s temi uboščki; takoj so se mi pridružili in zapuščali svoje varuhinje, mirno sedeče na prinesenem stolčku in zaposljene, če so bile služkinje, s kolportažnim romanom zadnje sobote, če so bile mamice, pa s krpanjem hlačic in nogavic.

Na vzhodnem robu „gozdiča“ so pod milim nebom postavljeni trije zaplenjeni francoski topovi, dva v spomin na leta 1813.—1815., v sredi orjaški top iz Mont Valériena pri Parizu (iz l. 1871.) —

Dober streljaj vzhodno od Kostanjevega gozdiča onostran pevske akademije, finančnega ministrstva in orožarne (Zeughaus) ter ozkega rokava umazane Spreve je drug odprt prostor z nasadi, takozvani Lustgarten, ki pripada k onkraj široke ceste stoječi kraljevi palači. Ta vrt je povsem drugačnega značaja. Tu ni visokih dreves; le ob Sprevi je ozka aleja z razmerno še mladimi kostanji; sicer je vrt preprežen z nasadi, a največ prostora zavzemajo široka pota, ki so redno tako polna ljudi, da o šetanju ni govora. Tukaj je tudi dokaj klopi postavljenih — v Kostanjevem gozdu nič — a seveda si je treba sedež plačati. Res so malodane ves dan vsi sedeži oddani; umestijo se tod največ stare tetke in trhli penzionisti, živeči le ob spominih, zlasti vojaških. Te si tukaj res lahko zbujaajo. Od tod se da lepo gledati na kraljevo palačo in tu se tudi vidi vsaka garda, ki koraka na kraljev dvor.

Na tem vrtu so se v preteklih letih vršile parade, tu se je kretal Napoleon sredi svojih maršalov, tu so tudi že taborili Kozaki; v starejši dobi (do XVIII. stol.) pa so se tu izprehajali tedaj še malo vplivni pruski vladarji po vrtu, a v najstarejši dobi so grajske kuharice sem prihajale po kuhinjsko zelenjavo. Vrt je bil zgrajen leta 1573. iz čisto praktičnih ozirov, od leta 1714. do 1824. je bil vojaško vežbališče, odtlej je zopet namenjen nasadom in dandanašnji (ni mi znano odklej) je občinstvu odprt brez vsakega pridržka.

V sredi je bronast spomenik kralja Friderika Viljema III. Vsi posetniki pa občudujejo velikansko skodelo, ki je tudi tam postavljena; rezana je iz enega samega kamena in tehta 1500 stotov; postavljena je bila leta 1827.

Vzhodna stran tega vrta meji ob novo stolno cerkev, ki je sicer impozantna enotna stavba z veliko osrednjo kupolo in štirimi stranskimi, a se seveda z dunajsko Štefanovo ne da meriti v nikakem oziru. Cerkev javnosti ni še odprta, ker je sicer odzunaj domalega končana, ne pa odznotraj. Denar, denar! — Proti severu pa meji Lustgarten ob muzeje, ki bomo o njih govorili pozneje. —

Tod se torej pač da mnogo videti in opazovati, a šetati v prosti naravi se ne da, ker je ni. Zato sem se takoj prve dni svojega bivanja v Berlinu zatekel v največje berlinsko javno šetališče, v znani zverinjak (Tiergarten). Prehodil sem ga vzdolž in vprek, utrudile so se noge in utrudil se je duh. Nisem si bil prav v svesti, zakaj nisem oživel v ogromnem parku; izza vsakega grma mi je menda še pihala sapa tujine. Stopivši izpod temnegaosenčja dolgih, dolgih promenadnih potov, sem čutil še večjo osamljenost v sebi nego prej in pretekli so meseci, preden sem zopet prišel v zverinjak. A prišel sem iznova, v družbi znanca, zdaj ne več sentimentalni domovinski zaljubljenec, ampak preizkušen v presoji krasot naše zemlje.

Saj so bili zdaj tudi drugi časi: klila je pomlad in povsod se je razlegala majnikova pesem. Zdaj sem šel tudi hladnokrvno mimo že opisanega „zmagovalnega stebra“, ki me je bil prej dirnil tako neprijetno. Zdaj sem vedel, da tudi Berlincu ni všeč tisto pretirano ponašanje z zmago; zdaj sem vedel, da so ta „zmagovalni steber“ krstili tudi „Siegesschornstein“ ali celo „Siegesspargel“ in da z ozirom na cevi zaplenjenih topov, ki so okrog stebra odzunaj pritrjene, zlobno pripominjajo: „Pri tem dimniku so klobase obešene zunaj.“ — Celo kipu Viktorije, ki razprostira svoje peroti vrh stebra, niso prizanesli dovtipneži. Izmislili so si uganko: „Katera punca v Berlinu

je najbolj poštena?“ Odgovor: „Viktorija na vrhu zmagovalnega stebra; kajti ta se gotovo še ni z nobenim moškim združila.“ — Tudi „zmagovalna aleja“, ki preprečuje ves zverinjak takoj ob njega vzhodnem koncu, me ni vznemirjala. Vstopil sem v zverinjak sam.

Park, kraljeva last, je na severu naslonjen ob Sprevo; dolg je šibko uro, širok četrť ure in obsega 237 *ha* ... Vzdolž ga presekava premočrtna, široka, obsenčena cesta, ki je podaljšek ulice „Pod lipami“. Končaval se je park prvotno pri že omenjenem Lustgartnu — proti zapadu se razteza do Charlottenburga — in je bil prvotno res poln divjačine; dandanašnji vidiš v njem le še ptice.

Šetala sva se z znancem semintja, ogledala sva si spomenik Goethejev, Lessingov, res krasnega kraljice Lujize na Lujizinem otoku, Beethovenovega, Wagnerjevega, skupino levjih kipov i. dr., obiskala sva razna jezera, ležeča v senčnatih zatišjih, z rjavkasto vodo, primerno senčnati okolici, in s povodnimi pticami, ki so le včasih zagnale svoj krik, sicer pa se tiho zibale po jezercih. Na takozvanem Rousseaujevem otoku sva malo postala in si ogledovala ljudi, ki so prihajali tod mimo, seveda večinoma mladi parčki. — Stopila sva še v park kraljevega grada Bellevue, ki leži sredi pravega gozda. Tu je bilo čudno tiho, občinstva malo, zaradi strožjega nadzorstva. V mirnem kotičku za živim plotom sta stala siv mož in sključena starica; postala sva tudi midva: v grmu je bil skrit pevec kos. In kos je zapel prav tako, kakor bi pel pri nas . . . Ta ptiček mi je omilil zverinjak. Tudi ljudje, ki sem jih srečaval, so se mi zdaj zdeli sozemljani in ne edino tujci.

V starem Berlinu je vladala kar filistrska solidnost. Do l. 1848. je bilo n. pr. prepovedano v tem zverinjaku — tobak kaditi. Kdor je bil zasačen pri kajenju, je plačal cel tolar globe. No, leta 1848. je zasijala svoboda, revolucija je poslala nekaj odrezkov tudi v Berlin in ondotni „revolucionarci“ so zahtevali baje te tri svoboščine: „Freiheit un Gleichjiltigkeit un Roochen (= Rauchen) in' Dierjarten“. — Zdaj kade v Berlinu sila mnogo; vendar je tobak tam baje zelo slab, zato menda niso zastonj dali smodkam priimka: „Stinkbolzen“.

Druga šetališča, n. pr. Humboldtov log na severu in Friderikov log na vzhodu, so od središča mesta toliko oddaljena, da je treba do njih že precejšnje vožnje, vrhutega so malega obsega in ne nudijo nič znamenitega.

Zato sem se ob malih odmorih svojih poslov zadovoljil s stopanjem po ulicah. Prirode v ožjem pomenu tu nihče ne išče, prijetno

pa je, če se človek v velikem pouličnem prometu čuti prav tako neoviranega in neopaženega, kakor če bi stal v popolni samoti. Kakor je samota mrtva, a more na mah oživeti po kaki prirodni prikazni, tako je cestni hrup za vsakega, ki ga je vaje, popolnoma mrtev, indiferenten, a vsak neznatni glasek, ki se ne sklada z navadnim hrupom, more zbuditi umsko in srčno pozornost.

Le eden primer: Da so pravi gospodarji ulice ne morda stražniki, ampak razni rokodelski, posebno čevljarski vajenci in slični nadobudniki, to je menda na vsem svetu enako. Ti žvižgajoči štrkolini spadajo med zakonite poulične prikazni. — Na enega pa sem enkrat res postal pozoren. Z običajno brezobzirnostjo se je ril skozi množico, držeč pod vsako pazduho čevljev, in pri tem je žvižgal z vsem ognjem — avstrijsko cesarsko pesem... V tujini šele presodimo, kako krasna je njena melodija. Le dvakrat sem jo slišal v Berlinu: to pot in pa, ko sem obiskal terase v Halenseeju; onikrat jo je igrala godba. —

V prvih časih sem posebno rad ubral pot ob Sprevi — stanoval sem skoraj tik ob njej ali ob Spandauskem prekopu; tod sem videl marsikaj, kar mi je bilo res novo. Reka sama je, kakor sem že omenil, v obsegu mesta videti neznatna, ker je obično kaj ozka, izvzemši umetno prirejena pristanišča za ladje in čolne; plovna pa je povsod. Voda sama je neznansko grda, grša kakor v naših najgrših mlakah; navidezno nič ne teče; šele če vržeš kaj lahkega v njo in čakaš celo minuto, boš videl, da krene predmet za ped dalje. — Zavzel sem se tudi, videč po zimi — reka ni zamrznila — plavati po njej pravcate divje race; svojim očem nisem prav verjel, a znanci so mi potrdili, da so te race, ki se ljudi sicer nič ne boje, res divje. — Na stanovanje sem slišal pogosto piskanje parnikov, naznanjujočih, da se peljejo pod most, poveznivši svoj dimnik. Velikih parnikov do Berlina sicer ne pripeljejo; navadno so majhne vlačilke (Schlepper), ki vlečejo za seboj po dva, po tri ogromne čolne, privezane na dolge vrvi.

To so čolni posebne vrste, sila dolgi so, povprečno po 20 *m*, in razmerno ozki (4 do 5 *m*) s čisto vzporednimi stranicami. Na takem čolnu živi redno družinica, ki ima postavljeno vanj kabinico. Ogromna množina tovara ima prostora v čolnu; videl sem pri izkladanju razne stvari: jabolka, pivo, moko; često le opeko, gramoz, bruna. — Najbolj sem se zavzel, ko sem kmalu opazil, da le nekatere izmed teh čolnov prevažajo parniki, take, ki nosijo skvarljivo blago, n. pr. sadje. Baš najtežje, otovorjene z opeko, gramozom i. dr., premika redno le človeška moč.

Sem naj bi prišli gledat tisti, ki tarnajo zaradi težkega dela; tu bi videli težaštvo najnapornejše vrste. Kako premičejo čoln dalje? Ves posel opravlja redno le en mož, redkeje dva, in sicer takole: Rekli smo že, da reka skoraj stoji; globoka pa je povsod enakomerno kake tri metre. Mož ima torej v rokah močan, do 5 m dolg drog; ž njim se postavi na sprednji konec čolna, zapiči drog na dno vode, se opre z ramo obenj in pritiska toliko časa, da se pod njegovimi nogami premakne čoln za svojo dolžino naprej; tako prehodi mož, stopajoč pravzaprav vedno na istem mestu, vendar čoln do zadnjega konca. Ko pride ta konec do njega, izdere mož drog, gre zopet na sprednji konec in delo se prične od kraja. Tako poriva delavec svoj čoln ves ljubi dan, včasih zdržema sedemindvajset dni! Toliko časa namreč rabi od Berlina do najskrajnejše točke, do Hamburga. Vendar stane podjetnika tak delavec manj, nego da bi najel parnik. — Pa nikdar nisem slišal, da bi kak tak porivač kaj zabavljaj, preklinjal ali vpil. Bistro, pa ne sovražno je premeril nas radovedneže in se zopet oprl. Zadaaj pri krmilu pa je stala njegova žena, po čolnu se je potikal kak otrok in sigurno je stal na vrhu čolna stražnik — majhen pinč, povzdigujoč svoj glas za vso družino. — To je običajen prizor.

Čolni imajo tudi po en jambor; v berlinskem okrožju je jambor seveda položen vzdolž po čolnu; na Haveli in na Labi v globoki vodi opravljajo pač jadra in veslo težakovo opravilo. — Tisto porivanje čolna z drogom se imenuje „staken“.

(Dalje prihodnjič.)

Umrli Anki.

Ah, ljubica, ti si umrla
s solzečimi očmi,
in nikdar te nisem poljubil!

Ah, ljubica, kolikrat zrla
s prosečimi si me očmi,
in nikdar te nisem poljubil.

Ah, usoda te kruta je strla,
a mene skeli, v srcu skeli,
da nikdar te nisem poljubil.

Vinko Zupan.

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

Velikomestni človek se navadi šetati skoraj stoje, z očmi in nekaj z ušesi. To razvedruje prav tako kakor telesno delo, gibanje. — Najlepši čas v mestu je večer. Mari naj zvečer hodim po šetališčih? Nasadi so brez dnevne luči le sence; a ponočne mestne sence niso utočišče tistim, ki so prenasičeni luči, ampak skrivališče tistim, ki se boje luči.

Mari pa naj v razvedrilo tekam po nočnih ulicah? Storil bi to kvečjemu iz zdravstvenih ozirov; kjer pa se glasi higijena, tam molči neprisiljena zabava. Kaj stori velikomeščan, ki se je trudil ves dan v pisarni, v trgovini, v šoli in se hoče zunaj svoje hiše odpočiti in razvedriti? Ako ne gre na posebna zabavišča (v gledišče, koncert i. dr.), poišče najbolj obljudeno ulico ter si tam, udobno se kretajoč, tudi stoječ, ogleduje vrvenje, ki ga donáša večer.

„Na Friderikovi cesti vidite vse,“ poučujejo vsakega tujca v Berlinu; „tu bije glavna berlinska žila.“

Res se da opazovati, kako namerjajo šetalci semkaj svoje korake. Ko odhajajo eni, dohajajo drugi in množica si ostane vedno enako velika, potrpežljivo se prerivajoč. — Le malo je ljudi, ki so stalni, vsakodnevni večerni šetalci, oziroma šetalke po tej ulici; in pri teh se kmalu odkrije, da so sumljive poulične prikazni, zli poulični duhovi. — Ni pa vsa Friderikova cesta tako živahna, le nje srednji del, od Spreve do Lipske ceste je pozorišče za tako življenje; proti obema koncema pa postaja ulica samotnejša in šetalcev brez posebnega namena je tu kaj malo; pač pa se tod šopiri poulična drznost, ki se v bližnjih stranskih ulicah stopnjuje do svojega viška. — Zato le nazaj v središče prometa!

Kdor hoče imeti berlinsko življenje v malem pred seboj, naj se postavi ob Friderikov kolodvor na Friderikovi cesti. Rad sem postajal tu za nekaj minut, bodisi po dnevi ali po noči, zlasti okrog devete ure, ko se življenje razvije najbolj. — Pri tej priliki bodi omenjeno, da sem edino tu videl stati in čakati dela postreške

sicer jih nisem našel nikjer po mestu, niti pri najpripravnějšíh oglih. — Za tujca poučna je tukaj zveza različnih prometnih sredstev. Friderikova cesta je ondi precej ozka; po njej se pode gori in doli — vedno na desni strani — voz za vozom, vse v enakomernem teku. Ako pogledamo vzdolž po ulici, se vzdigujejo izza gibajoče se mase omnibusi kakor premični otoki; sledijo si skoraj vsako minuto.

Kar zabobni nad našo glavo: pripeljal se je vlak iz vzhodne Prusije, da, celo iz Varšave, kar spoznamo iz napisnih tablic na vozovih, ki drdrajo gori mimo nas v velikanski obok „Friderikovega kolodvora“. Železnica je torej tu izpeljana prav v osredje mesta, po visokih nasipih, med ulicami. Baš pri tem kolodvoru se da vsa gradnja dobro opazovati: nad Friderikovo cesto, ki je v višini nasipa premostena, vozijo vlak za vlakom, na obe strani, po dvojnem tiru; daljinski vlaki redkeje in ob določenih časih, mestna in predmestna (parna) železnica pa kar vlak za vlakom, tako da drdranje skoraj ne preneha. — Tik ob cesti, z uporabo nasipa in viadukta je kolodvor z vsem svojim prometom; takoj onostran kolodvora, na zapadno stran, je prekinjen nasip s še enim viaduktom, pod katerim se razteza sprevsko obrežje, in po tem viaduktu se začinja visok, v ovinku izpeljan železen most čez reko. Tu se moreš prepričati, da moderna tehnika ne pozna nikakih ovir, ako ima le dovolj gmotnih sredstev.

Po ulici vzdolž se pomiče na obeh straneh nepretrgana množica, očitno le taka, ki se ji ne mudi; kajti komur se mudi, ta si mora izbrati stransko ulico, da more hitro naprej ali pa se usede v omnibus. Kdor kaj nosi, je v nadlego sebi in drugim in se ogne rajši drugam; z odprtim dežnikom skoraj ne prideš dalje, zato ga pustiš doma in se prepustiš hladnokrvno dežju kakor Berlinci sploh.

Resnično in dozdevno bogastvo se tu košati v večinoma precej vsiljivem blesku. Ti gospodje, te dame! Največ po dva znanca, po dve znanki skupaj; dame z oblekami v izzivajočih barvah, dolgo-petni gospodje v novih, a slabo se pleč držečih suknjah. — Čudno! Otroci v tej ulici ne zazreš skoraj nikdar, starejših dam tudi ne; ženstvo je skoraj brez izjeme — vsaj na zunaj — mlado, moštvo pa je zastopano od polzrelega mladeniča do trhlelega starca. Prihajaš lahko sem dan na dan, vedno vidiš nove obraze, a vendar se ti zdi, da so vedno isti. — Res! Postal sem večkrat tu, a ne spominjam se, da bi bil zapazil dvakrat prav isto osebo; prav tako pa je tudi to poulično gibanje v celoti donášalo ljudi vedno iste

vrste. Posamezniki izginejo v tej uniformni masi; tuji so si vsi, in vendar si stojijo zelo blizu; saj se množica preriva telo ob telesu in oko more presojati bližnjika iz res neposredne bližine. Zato se pač izogiblje tega pouličnega stika vsakdo, kdor ima razloge, da se ga boji, ali pa kdor nima razlogov, da bi ga iskal... Vsekakor je prijetneje, opazovati to vrvenje s kakega mirnega stališča. Lep je pri luči pogled na to množico. V razkošni razsvetljavi ulic in v še razkošnejši po izložbah izgine vsiljivost eleganc in ublažijo se prehude barve oblek ter sumljive poteze obrazov.

Reklama je tu seveda na ugodnih tleh. Na očitnih mestih se vse leskeče; tam kje na visokem pomolu se vrti velikansko kolo iz električnih lučic, ondi se prikazujejo ogromne svetle črke v raznih barvah, priporočujoč papir za svaljčice, pohištvo, čokolado... V izložbah napne vsak trgovec svoje sile. Kar prodajajo v tej ulici, mora donášati dobiček; večinoma je drobnjav, ki jo rabi vsakdo; proda se tega mnogo, mnogo. — Poročalo se mi je: Za majhen kotiček, v katerem je trafika, plačuje najemnik letne najemnine 12.000 M! Iz tega se da sklepati, koliko blaga je treba razpečati! — Le ene vrste trgovci z več vrednim blagom so tu radi nastanjeni: juvelirji. Saj je nakit značilen za tukajšnje občinstvo in zanj se žrtvujejo velike vsote. Videl sem v izložbah krasotičje ogromne vrednosti; v spominu mi je oprsnica z briljanti za 600.000 mark. Razume se, da so take izložbe pod šipo preprežene z močno in gosto mrežo iz žice.

Kdor se zanima samo za poulični promet na tej cesti, ga najlaglje pregleda v njenem križišču s cesto „Pod lipami“, zlasti če si pripori prostor v eni izmed dveh najelegantnejših kavaren: v Viktorijini ali Bauerjevi (prvotno pristno avstrijski), ki sta prav tu na oglu, druga nasproti drugi.

Na južnem koncu Friderikove ceste se pričinja pravi trgovinski del mesta. Pregled vsega, kar je sploh mogoče kupiti, se podaje že v prvem velikem poslopju na desno. Tam je takozvana *Passage*; to je zavita ulica, ki pelje povprek izpod „Lip“ na Friderikovo cesto s trgovinicami na desno in na levo; tu je vse drago in vobče slabo. Ta ulica je popolnoma preobokana, na sredi s kupolo s stekleno streho, in lepo okrašena. Tu se more občinstvo izprehajati ob vsakem vremenu — ulica je le za pešce — da si ogleduje vedno menjujoče se izložbe ter reklamne produkcije, ki se vrše javno. — Združen s „pasažo“ je eleganten „panoptikum“ z najrazličnejšimi zanimivostmi.

Malo vreden pa je takozvani „Castanov panoptikum“, ki je nastanjen v sosednji hiši proti jugu in je pristopen proti vstopnini. Tu so umeščeni razni kipi, preparati, prikazujejo se čudeži, grozovitosti i. t. d.; silno draga restavracija skrbi za telesni blagor. — Naprej proti jugu so razne velike gostilne, pivarne; mednarodno shajališče tujcev je velikanska „Kaiserjeva kavarna“. Odtod pa se veliki tok pouličnih šetalcev že vrača nazaj proti „Lipam“. —

Na Friderikovi cesti utriplje berlinsko srce in delujejo berlinske obisti, „Pod lipami“ pa računa hladna berlinska glava! Ponašati se, paradovati — to je zakon za to ulico. Široka je za tri, štiri druge ceste; dvojen lipov drevored — v štirih vrstah — ki je nasajen po njenem središču, ji daje ime in značaj. Lipe, že dokaj velika drevesa, ji dajejo res nekaj mičnega, ko bi se le ne čutile med samimi palačami kakor jetniki. Preveč se jim pozna: „Le sužnje ste celotnega vtiska!“ — Drevoreda sta toliko široka, da more po vsakem korakati kakih osem mož vstric; med drevoredoma in na njiju zunanji strani peljejo asfaltne vozne ceste in ob hišah so za pešce pločniki, široki kakor kak malomestni „trg“. Ulica ima torej štiri hodišča za pešce, tri vozišča za vozove — demokratne cestne železnice v tej ponosni ulici seveda ni — in ob vsakem drevoredu zunaj je vrhutega jahalna steza.

Vse kakor nalašč za parado! Da berlinski vladarji ljubijo blesk in hrušč parad, kdo tega ne ve! V tej popolnoma ravni, široki ulici se slavnostni izprevodi res tudi lahko razvijejo do pravega učinka. Ako se moreš tu kje postaviti na količkaj vzvišeno mesto, pregledaš vso ulico doli do kraljeve palače in gori do zverinjaka. — Že vhod v ulico je prav paraden. Kot premočrten podaljšek te ulice pelje skozi zverinjak dolga cesta, po kateri se morejo razvrstiti udeležniki, na koncu zverinjaka pa je večji prazen prostor in ob njem je markartni vhod v pravo prvotno mesto z res krasnimi Braniborskimi vrati.

To so edina mestna vrata, ki so še ohranjena; izdelana so v grškem slogu okusno in impozantno. Dvanajst mogočnih kamenitih stebrov nosi ploščnato, kamenito strešje; med temi dvanajsterimi stebri je pet prehodov, oziroma prevozov; srednji je namenjen le za dvorne vozove. Na vrhu strehe je kip boginje zmage (Viktorije) na kvadrigi, t. j. na vozu, ki so vanj vpreženi vstric štirje konji. Ves kip je bakren in je pravo umetniško delo Schadowovo. Vrata s kipom so bila postavljena konec XVIII. stol.; kip Viktorije s kvadrigo so Francozje leta 1808. odnesli v Pariz, a leta 1814. so ga

dobili Berlinci nazaj. In odslej zre Viktorija doli proti „Lipam“, katerih nasade in visoke kandelabre vidiš takoj, če pogledaš iz zverinjaka skozi vrata v mesto. Vendar so prve lipe postavljene še dober streljaj onostran vrat in ob vratih se ulica na obe strani razširi v obsežni štirioglati „Pariški trg“. Seveda zopet iz ozira na parade in slavnosti: tu je zgodovinski začetek mesta, tu je torej treba došlece sprejemati oficijalno, treba nastopati govornikom in postavljati odre za plemenite dame. V ulici bi se vsa taka skupina ne mogla tako lepo razprostrti kakor na tem širokem prostoru. Iz istega vzroka je tu tudi vojaška stražnica, značč, da se pravzaprav že tu začenja ožja kraljeva, ozir. cesarjeva oblast in čast. Saj so tu tudi res po vrsti državna in javna poslopja. Na levi pri Braniborskih vratih je palača francoskega, na desni angleškega poslaništva; nadalje se vrste ministrstvo za bogočastje in nauk, rusko poslaništvo, onostran križišča s Friderikovo cesto je nizozemsko poslaništvo; tema nasproti je vseučilišče. Do tu segajo „Lipe“; nadaljnja, še širša proga ulice gre v isti smeri proti vzhodu do Spreve, a ima posebna imena.

Vmes med javnimi poslopji so „Pod lipami“ tudi velike trgovine, le z dragocenimi predmeti, le za ljudi, ki si morejo privoščiti kako parado; malo je tod kupcev, kdor pa kaj kupi, ta odloži denarja za stotine skromnih drobižarjev. Navadni ljudje, ki hodijo mimo izložb, si razvešene stvari ogledujejo le kot nekaj nedosežnega, le z občudovanjem, ne z željo po imetju. — Tudi najelegantnejši hoteli stoje tu; posebno mnogo gostov v njih ni videti, a kar jih pride, ti plačajo, plačajo . . .

Po tej ulici se občinstvo seveda rado izprehaja, najbolj zvečer, ko prihaja iz zverinjaka prijetna sapa in šumi po lipah vetrič, a električne obločnice skoraj ne pripuščajo sence. Vendar ni občinstvo tu nikoli nastavljeno tako na gosto kakor na Friderikovi cesti; le v bližini križišča s to cesto se ljudstva kar tare; tu se postavljajo in tod postopajo tisti, ki hočejo videti le ljudi ali bi se jim radi dali gledati. Široka ta cesta daje boljši pregled nego ozka natlačena Friderikova. „Pod lipami“ je prostora za flirt, še bolj pa se tu razkoračuje blaziranost moškega in ženskega spola. Zato skromno mirnemu zemljanu tu ni pravega prostora; preveč čuti, da ne spada v to družbo, ki si je toliko oddaljena, da se more in mora medsebojno kritično meriti, a zopet ne tako blizu, da bi si vsi stali človek ob človeku. Zategadelj se mirni šetalci umikajo proti koncema ulice; kdor pa se umakne do tja, že rajši stopi ven v zverinjak, oziroma na vzhodnem koncu v Kostanjev gozdič ali ob Sprevo. Zato

„Pod lipami“ vobče niti ni tako ljudnato, kakor bi pričakovali; kadar pa se zasliši vojaško bobnanje in piskanje — n. pr. opoldne o izmeni straže — tedaj priraste občinstvo iz tal kakor pri nas. — Pri velikih slavnostih pa se primeri, da ulico, razen za vablence, zapro, bodisi popolnoma, bodisi puščajoč le prehod vprek čez njo. S takimi povelji je policija precej radodarna.

Na enem mestu v tej ulici pa je redno zbranega mnogo občinstva; to je pred ekspedicijo sila razširjenega lista „Lokal-Anzeiger“, kjer se zunaj razobešajo najnovejše vesti, še preden se natisnejo; tu ima občinstvo tudi brezplačno odprto veliko sobano, kjer more vsakdo čitati najnovejšo številko lista in si ogledati vse polno slik in drugih nazoril, ki pojasnjujejo tekoče dogodke.

Od vzhodnega konca „Lip“, torej od vseučilišča, pa do Spreve, ki je tu razcepljena v dva rokava, ni nobenega zasebnega poslopja. Nasproti vseučilišču je palača Viljema I. v zvezi z veliko, javno „kraljevo knjižnico“ ter „kraljeva opera“. Tu je ulica tako široka, da res zasluži ime trg („trg ob operi“). Poleg vseučilišča je druga vojaška stražnica in poleg te že omenjena mogočna orožarna; vzhodna stran tega poslopja gleda že na rokav Spreve. Na desni strani ulice, ki se tu imenuje „trg ob orožarni“, je komandantura in poleg nje je palača cesarice Friderikove. Čez rokav Spreve pelje razkošno okrašeni, marmornati „grajski most“; ž njega je lep razgled nazaj proti „Lipam“ in naprej, malo na desno, na „kraljev grad“, ponosno prestolišče nemškega cesarja.

Kraljev grad ima obliko podolgovatega štirikotnika in se kaže od te strani kot popolnoma enotna stavba. Grad imponuje, to se mora priznati. Zdi se, kakor bi se vsa okolica spoštljivo oddaljevala od té visoke, štirinadstropne, črnorjave knežje palače z velikanskimi portali; na vse štiri strani je stavba prosta — velika prednost nasproti podobnim stavbam. Glavni portal je obrnjen proti Sprevi; nad tem delom je postavljena visoka, lepa kupola z zeleno streho, ki moreš po njej spoznati že od daleč kraljev grad; prav tako pozna vsa okolica grajsko uro, postavljeno na vrh te velike kupole v malo nadkupolo.

Vredno je dati 60 vinarjev za vstopnico, da si ogledamo grad. Uslužbenci in vojaštvo te sprejmejo prav vljudno in ti puste postopati semintja po dvoriščih, dokler se ne nabere toliko občinstva, da ga popelje poseben lakaj po določenih prostorih v gradu. Zbirališče je v pritličju in potem se gre kvišku, nekaj časa po zaviti, precej vzpeti, srednje široki in robato potlakani stezi, po kateri so — pomislite! —

stari pruski vladarji mogli — prijahati v slavnostne dvorane. Zdaj se tod ne jaha več : . . — Preden smo posetniki vstopili v prvo dvorano, smo izkusili, kako previdno in ekonomsko se v Berlinu tudi v takih imenitnih prostorih pazi na snago. Neki sluga je namreč porinil pred vsakega izmed nas par mehkih — opank, da smo si jih nateknili na noge preko čevljev. Da ne pomažemo tal! Dvema damama se je kaj za malo zdelo, da sta morali vtakniti svoje fine, snežnobeke čevljičke v tiste grde, kosmate pošasti, kjer so morda prežali kaki bacili; a pomagalo ni nič.

„Filistrsko“, sta si šepnili in potem smo se smukali po gladkem parketu, ki se mu pozna, da ga posetniki za svoje denarčke zlikajo križem in križem. Hoditi se namreč ni dalo, sicer bi nam popadalo z nog neprostovoljno obuvalo, le drsali smo se, elegantno pač ne, a varno.

Mari naj naštevam, kaj se tu vidi? Saj je v vseh takih palačah isto: bleščeč marmor, srebro in zlato, dragocene preproge, historijska in zgodovinska neprecenljivost. Nevešče oko včasih ne ve presoditi vrednosti predmetov. V eni dvorani nas je vodnik opozoril na tapete; izprva nisem zapazil nič posebnega, lepega pa zlasti nič. Opozorjeni smo seveda prepoznali, da je v njih vdelanega ogromno čistega zlata, v nitih in okraskih. Razstavljene so tudi dragocenosti, ki so došle sem kot darila, n. pr. srebrn ščit, darilo Berlincev Frederiku Viljemu IV., in srebrn, tri metre visok steber s kipom Borusije, darilo oficirjev Viljemu I. — —

Odloživši opanke, smo radi stopili iz mrtvega bleska in iz zgodovinskih spominov ven v pravo življenje. — Kdor je zapustil kraljev grad, temu bi priporočal, naj krene proti jugozapadu; po raznih prečnih ulicah bo došel do dolge, kakor z ravnilom potegnjene Lipske ceste. Prehod iz kraljevega gradu v to ulico pomeni skok iz aristokratskega samotnega ponosa v življenski dirindaj z njegovimi vsakdanjimi potrebami; kajti Lipska cesta je prava trgovinska cesta. Skoraj ni človeka, ki bi tu ne nesel zavojčka pod pazduho; za šetalce in razgledovalce tu ni prostora. Vsak hiti za svojim opravkom; zato je tu pravo pehanje, ki izključuje vsak enoten vtisk. — V tej ulici sta dve veliki blagovni skladišči, na vzhodnem koncu Tietzovo, na zapadnem Wertheimovo, ki je baje največje na kontinentu.

(Dalje prihodnjič.)

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

ega „Wertheima“ — tako se vsetržnica na kratko imenuje — naj obišče vsakdo prav tako kakor kraljev grad ali muzeje. V njej ima dovolj prilike, opazovati ljudstvo prav tako kakor na Friderikovi cesti, pa od druge, praktične strani. Razume se, da ima pristop sleherni človek, ne da bi kaj kupil; sicer: naj pride sem tudi edino z namenom, si ogledati ljudi, prazen le ne bo zapustil trgovine — izkušnja je prevelika.

Poslopje samo spada med najlepše berlinske stavbe in v njem je vdelane več prave umetnosti nego v marsikateri palači, ki po svojem značaju hoče biti umetniška. — Omenjena bodi n. pr. gosposka zbornica, ki je postavljena kakor nalašč nasproti Wertheimovi palači. To zbornico so zidali leta in leta iz dragega gradiva; a kaj se je doseglo? Ko je bila stavba pred tremi leti končana, so umetniški kritiki izrekli tole sodbo: O tej stavbi se sploh ne govori; kdor jo pogleda, pravi: „Hm“; a kdor je ne pogleda, ta nič ne pravi: „Hm“.

Elegantna solidnost in neprisiljena umetnost pa označujeta Wertheimovo stavbo. Vsa stavba, vitko vzpeta z raznimi stebriči, sestoji odzunaj iz bledosivega rezanega kamena z redkimi okraski, a z vsakim na svojem mestu in organsko združenim z vso okolico. Kar je plastike, jo je pa tudi izvršil umetnik in ne kak tovarnar; vsa večja dela je izvršil Monakovčan Rauch. — Kljub ogromnosti — poslopje meji ob tri ulice — je vsa stavba nekako priljudna in posebno vabljiva zaradi tega, ker se izogiblje vsiljivi reklami. Kaj bi se moglo vse razvesiti na to hišo, tja gori do strehe, a skoraj ničesar ni razen elegantnih izložb ob ospredju. Takisto nevsiljivi so tudi vsi uslužbenci; kakor v veliki družini postopajo z nami.

Znotraj so prav razkošno ravnali s prostorom; prav nič ne opazamo varčnega izrabljanja prostorčkov. Po vhodu je velika arkadna veža; tu se mora občinstvo razpršiti na oddelke, kamor je namenjeno. Odtod idi kupovat, karkoli hočeš, bodisi v velikansko,

z vrha razsvetljeno dvorano, ali po marmornatih širokih stopnicah kvišku, ali tja v ozadje, kjer so temnejši hladni prostori: tu si kupiš robec, tam naočnike, tam uro, žepno ali stensko, tu knjigo, tam klobuk, tu razglednic; daš se lahko fotografovati; če hočeš, kupiš si lahko, omaro in zofo, pa tudi čevlje, žeblje... Ako si lačen, dobiš svežih klobas, jabolk, grozdja, ali pa se usedeš, če si utrujen od gledanja v posebno restavracijo; piješ lahko tu kar črno kavo in opazuješ elegantne dame, ki se shajajo h kavi tu, ko naj bi kuhale in — opravljale doma! Kuharice si morejo tu nakupiti sveže zelenjave — skratka, kar si poželiš, vse se tu dobi; vedno ti postrežejo vljudno in — napitnina je tu res prepovedana. Opehariti te tudi nihče ne more, ker je na vsaki stvarci razločno napisana cena.

Če se naveličamo vrvenja ali če ne maramo ničesar kupiti, pa stopimo na lep umeten vrt, ki se nahaja, s steklom krit, v sredi poslopja. Tu so lepe umetne rastline, zelene trate, lepi potje, žuboreči vodometi, mirne klopi . . .

Tudi drugače je skrbjeno za udobnost občinstva. Kdor ne mara hoditi peš po lepih stopnicah kvišku, ta se more peljati z vzpenjačo, ki deluje na več mestih neprenehoma. Kdor pa hoče na poseben način priti v prvo nadstropje, lahko poskusi stopnice, ki se same premičejo kvišku; ni napačen ta način: postaviš se spodaj na prvo stopnjo, zvonček pozvoni, sluga se ti prikloni in stoječ se rahlo pomičeš s stopnico vred do vrha.

Koliko tisoč je uslužbencev v tej razstavi vsega blaga, ne vem, vidi pa se, da so same izbrane moči; pri lahkih stvareh in pri drobnjavi so izvečine ženske, pri težkih in dragih predmetih pa moški. Disciplina med njimi je stroga; zaradi najmanjše netočnosti te takoj odslovijo; saj je nadomestilo lahko. Nadzorniki hodijo neprestano semintja; reklo pa se mi je tudi, da je v šefovi službi cela četa detektivov, ki pazijo, ne toliko na tatove v trgovini, ampak bolj na žepne tatove. Plačuje se namreč za večji okoliš pri eni blagajni; vseh blagajen je res kakih petdeset, a kljub sila hitremu odpravljanju se ob njih včasih le nakopiči več ljudi, ki imajo odprte denarnice, tako da je izkušnjava za tatove velika. — Neplačanega blaga kupec ne more odnesti, ker ga dobi, po posebnih uslužbencih že zavito, v roke šele, ko se je izkazal z blagajniško pobotnico. Ves ta mehanizem je urejen vzorno, praktično in teče kakor stroj.

Ta vsetržnica je bila otvorjena šele leta 1897.; dandanes ni Berlina, razen zagrizenih nasprotnikov takih podjetij, ki bi si ne šel včasih sem kupit te ali one reči. Za tujca, ki ne pozna podrobnih

trgovin, je tak zavod prava dobrota, ker mu prihrani mnogo potov in stroškov. Kajti gorje, če ga dobi kak nesoliden trgovec v roke; opeharil ga bo z lepimi besedami in s slabim blagom. — Zlasti drobnjavo je dobro kupovati pri Wertheimu: lepe razglednice po 3 h, svilene kravate po 20 h, izvrstne ure budilke po 2 K, lepe klobuke po kroni — take predmete more trgovec oddajati tako ceno le, ker jih proda na tisoče in stotisoče izvodov. — Koliko spretnosti in trgovinske preudarnosti pa je treba, da se pravočasno in v pravi množini menjava zaloga, to naj presojuje trgovci veščaki. — —

Nasprotja so si prav blizu. Tu je palača industrije, blizu nje pa preseka Lipsko cesto Viljemova cesta, ki pelje sem izpod „Lip“. Po njej ne vozi cestna železnica, ne omnibusi, prekoračuje jo tudi malo pešcev. Le kaka elegantna kočija pridrči tiho na gumijevih kolesih in zavije v katero izmed ondotnih hiš. — Viljemova cesta je najbolj uradna ulica, še bolj nego „Pod lipami“. Tu so po vrsti visoki uradi; ob oglu pri „Lipah“ je že omenjeno ministrstvo za bogočastje in nauk, njemu nasproti je angleško poslaništvo, potem slede na desni, proti zverinjaku obrnjeni strani kar po vrsti: palača princa Jurja, ministrstvo „cesarske hiše“, ministrstvo za notranje zadeve, za zunanje zadeve, palača državnega kancelarja i. t. d. prav do Lipske ceste. Podobno na levi strani Viljemove ceste, samo da je tu vendar nekaj privatnih, pa takisto plemenitaških in podobnih hiš. — —

Po doslej omenjenih krajih je vredno se šetati. Kvečjemu se gre včasih še od kraljevega gradu proti vzhodu mimo borze na Aleksandrov trg, kjer stoji velikanski kip Beroline, berlinske varuhinje. — Tujci, ki poznajo Dunaj, hodijo gledat tudi berlinsko mestno hišo, a so kaj razočarani, če primerjajo krasni dunajski mestni dom z berlinskim, ki je sezidan iz gole, neometane opeke.

Javna poslopja, ki so nastala v novejši dobi, so sploh malodane vsa stavljena iz neometane, rdeče opeke; n. pr. večina poslopij medicinske fakultete, vseučiliška knjižnica, kolodvori, razne gimnazije i. dr. Take stavbe so pač praktične, ker se jim ne pozna niti prah niti dež, a lepe niso in se tudi ne dajo olepšati; prava proza je njih odsev.

Ostale ulice so le brezizrazne skupine človeških bivališč in ne kažejo nič znamenitosti; zato jih je bolje prevoziti, če nas pot pelje do njih. Vožnje pa so v Berlinu res poceni in zelo udobne. — Tudi v predmestja se je treba voziti. Kdove kaj posebnega tudi tod ne bi našli; moderne nove ulice z modernimi novimi hišami so vobče

povsod po svetu enake. Le tuintam je kak kraj, ki se ga je oprijelo nekaj popularnosti. Charlottenburg je n. pr. veliko in lepo mesto, a najprej sem slišal o njega starem, sicer nevažnem delu, ki se imenuje „Am Knie“; slišal sem namreč pesmico: „In Charlottenburg am Knie — Sah ich sie — die Marie; als ich sie am Knie gesehen — War es gleich um mich geschehen.“ — —

Vožnje so življenska potreba velikomeščana. Zato je vsakdo, ki hoče v mestu količkaj oživeti, prisiljen, natančno se poučiti o vozni razmerah in si za vsak kraj, kamor ga pelje služba ali zabava, poiskati najbližjo zvezo. Kdor je spreten, si more z rafinirano premetenostjo včasih sestaviti iz raznih vozil progo, ki ga pripelje neverjetno poceni in hitro do cilja.

Največ se občinstvo vozi s cestno električno železnico, ki je izpeljana na vse kraje in stane za ves Berlin in na nekaterih progah še daleč v predmestja le desetico (= 12 h). Ta enotni tarif z okroglo vsotico olajšuje ves promet; izprevodniku je malokdaj treba menjavati denar in ni ga nerodnega in zamudnega izpraševanja, koliko stane vožnja. Kakor v avtomatu se oddajajo desetice in delijo enaki vozni listki in prav tako avtomatno si izbere vsak svoj prostor, ne da bi se pomišljal, je li dobro došel sosedu ali sosedu. — Zelo strogo se pazi, da se ne prekorači odmerjeno število prostorov; izprevodnik je v tem oziru neizprosni. To je prijetno za tiste, ki že imajo svoj prostor, a postane neprijetno čakalcu, ki se mu mudi, pa ne sme vstopiti, dasi je nalašč čakal voza. Prav hudo se to občuti ob nepričakovanem naliveu.

Dva udarca na zvonec in voz se premiče dalje. Izprevodnik si oddahne; kar puhne poleg njega na stojišče gospodič z zakrivljenim nosom. „Heiliger Bimbam!“ ga nahruli izprevodnik, pa jeza mu ustavi sapo. Ko mu došlec vljudno ponuja desetico, se odmaknejo zatvornice izprevodnikovega govora; a kaj naj stori? Voz je v najboljšem teku in tuji došlec se že čuti domačega med družbo, ki se je malo stisnila. Vendar zakon, zakon! Ko se bliža prihodnja postaja, se jih vzdigne več iz družbe, da izstopijo. Zdaj je pomagano vsem, drznost pa triumfuje.

Vozovi so temnozelene barve; istobarvno uniformo nosijo uslužbenci. Elegantna ta barva ni, a zelo praktična. — Vozi se zelo oprezno; ker je tudi občinstvo pazljivo, se nesreče pripetijo zelo redko. Vozi pa cestna železnica na glavnih progah od šeste ure zjutraj do polnoči, v nekaterih delih mesta do ene, najmanj do enajste ure pa povsod. — —

Izborna je organizovana obmestna (parna) železnica. Ta preseka najprej celo mesto od vzhoda proti zapadu, prav po sredi; vrhutega obkoljuje mesto v dveh polkrogih, proti severu in proti jugu tja do predmestij. Izpeljana je v okrožju mesta izključno po visokih nasipih; ob nasipih so ulice podolžnice, prečnice pa predirajo pod viadukti nasip. V nekaterih krajih, kjer dohaja železnica že izven mesta, vodi tir po nevzdignjenem svetu ali tudi po izkopanem. Na prikladnih mestih so kolodvori; okoli štirideset jih je.

Nasipi so stali milijone in milijone, ne toliko zaradi gradnje same, ampak zaradi odkupovanja sveta. Kajti proga pelje brezobzirno čez vrtove in ulice; po prostorih, kjer so prej na gosto stale hiše, pelje v obliki tunela tudi skozi hiše. — V tem praktičnem mestu nasipi niso mrtev kapital; sredi mesta tvori naravnost ves nasip le obod za razne zelo porabne prostore. Tik ob Friderikovem kolodvoru se nahaja v tem nasipu n. pr. velika in zelo obiskovana restavracija; ne daleč od tam je takisto v nasipu velika vozarna za avtomobile, in brivec, ki sem k njemu zahajal, je imel svoj „atelier“ takisto v nasipu, z vhodom celo iz viadukta. Pač drdrajo gori nad stropom takih lokalov vlak za vlakom; a stavbe so toli spretno narejene, da se sliši le votlo bobnenje, ki se ga stanovalci hitro privadijo.

Tudi po tej obmestni železnici je vožnja poceni; vlaki imajo le tretji in drugi razred in vožnja za prvi pas stane v tretjem razredu desetico, v drugem petnajst pfen. — Ker je promet silen, bi kupovanje listkov pobralo seveda mnogo časa; zato so postavljeni v veži kolodvorov avtomati, v katerih si potnik v četrtniki sekunde sam kupi listek. So pa seveda na razpolago tudi blagajne. — Vlaki odhajajo in dohajajo drug za drugim, vsak z razločnim napisom na čelu stroja, kam vozi, in občinstvo vstopa samo. Vsak kolodvor je zidan tako, da je vozni tir nižji nego obližje, in potnik koraka ravnim potem v voz, ne po stopnicah. Tudi si vsak sam odpira in zapira; to je potrebno, ker postajajo vlaki redno le po nekaj sekund. Za potnike, ki se peljejo dalje izven predmestij, je poseben dohod in posebno postajališče.

Pri teh železnica pa se, kakor smo omenili že enkrat, uprava ne ozira prav nič na to, je li prostora za vse vstopivše; dokler sopotniki koga ne izrinejo ven, tako dolgo je prostora; in občinstvo je sila obzirno in potrpežljivo. „Nischt vor unjut“, se opravičujejo, če si stopajo na noge, in dobro je vse. Če bi se pa kdo hotel repenčiti in sitnariti, bi ga kmalu poučili, da nima nič posebnih pravic, in kak sopotnik bi zaključil z zasmehljivim: „Verstandez-vous?“

Ako bi se niti nato ne vdal, bi ga kratkim potem izbacnili po pravilu:

„Kopp weg, Beene weg,
det andre jeht alleene weg!“ — —

Zelo mnogo se Berlinci vozijo s konjskim omnibusom. Nam se zdi omnibus premalo imeniten. V Berlinu pa so ti težki vozovi prav tako zasedeni od najboljšega občinstva kakor električna železnica. Osobito za krajše proge se mnogo porabljajo, ker znaša voznina le tri novčiče in se more kar med vožnjo vstopiti in izstopiti, ne da bi se kaj zamudilo. Najbolj so zasedeni na srednji Friderikovi cesti, ker tam ni električne železnice. Tudi so omnibusi važni zaradi ugodnih zvez, ako se vozimo v kak določen kraj, kamor električna nima neposredne zveze. Ti vozovi imajo lepe blazinaste sedeže, a so po leti vroči; zato zleze, kdor le dobi prostora, gori na strešne sedeže. — Posebno važni pa so omnibusi v pozni noči, proti jutru, ko električna nikoder več ne vozi, dočim omnibusi po nekaterih progah vozijo celo noč z nekoliko zvišanimi cenami; te vozove imenujejo „geschminkte Minna“; ne vem, zakaj.

Pravi trpini so pač konji, ki vlačijo te težke vozove. Res so dobro rejeni in močne pasme, a po večnem berlinskem asfaltu prevažati ves dan te štirikolesne kolibe, to je hudo. Zlasti je težko pognati stoječ voz, ker na gladkem tlaku konjsko kopito nima opore. Po leti pa muči konje silna vročina; vendar je poskrbljeno za olajšave. Ob vročih dneh dobi vsak konj na glavo nalašč zanj prirejen slamnik, ki ima dve luknji, da skozi nju vtakne ušesa. In v gotovih razdaljah čakajo hlapci z mrzlo vodo, da ž njo ohlade konju glavo in mu dajo piti, ako želi. — —

Naposled berlinski izvoščeki, znane droške! Na prvem, častnem mestu mi je omeniti avtomobilske droške (vulgo Stink-droschke), ki jih je v Berlinu zelo mnogo, dočim so na Dunaju prvo izmed baje naročenih petsto šele poizkušali meseca junija tekočega leta. V Berlinu pa imajo kakor navadni izvoščeki svoja posebna stojišča; samo da ne vidimo skoraj nikdar nobene tam stati, ker so vedno oddane. Tudi Berlinec se včasih rad imenitno vozi.

Z navadnimi droškami se ni mogoče voziti imenitno. Nikakor ne smemo pri berlinskih droškah misliti na dunajske fijakarje. Kar je ovsenjak nasproti slastni pogači, to je ondotna droška napram dunajskemu fijakarju. Res so berlinske kočije dobro, praktično, solidno narejene — potrla se menda še nikoli ni nobena — lepo so pobarvane, a dolgočasne so, ena kakor druga. Namesto moči je pri

njih masivnost, namesto lepih potez je šablona. Kjer prekoračijo šablono, tam postane neokusnost: pobarvane so droške včasih n. pr. zeleno, rumeno, temnordeče!

Najbolj značilno za neponositost droške je, da so vse le enovprežne. S tem je po našem čutu sploh vsa imenitnost pri kraju; saj za Dunajčana enovprežnik niti fijakar ni! — In ti konjiči! V enakomernem, počasnem trabu prebirajo s svojimi kopiti asfaltni tlak. Nobena stvar ne spravi tega konja iz „duševnega“ ravnotežja; prerivati se zna skozi množico in malo ga moti, če ga pri tem kak paglavec izpodleze. Vestno tekaje opravlja svojo dolžnost, za vse drugo se ne meni. Če mu izpoddrsne na gladkih tleh, ne razbija in ne prha, ampak se uleže po strani in čaka mirno; kajti gotovo dobro ve, da so poslali po stroj, ki vsakega konja hitro spravi na noge. Berlinska šaljiva uganka se glasi: „Kaj je hitreje nego misel?“ Odgovor: „Drošni konj! Preden si moreš misliti: „padel bo“ — že res leži! — Vendar se ne sme misliti, da so ti konji suha kljuseta. Ne! Konji so dovolj rejeni, so vestno očejeni in nikoli tepeni. Le ognja jim manjka, čilosti; na gladkem tlaku, po povsod enakomerno ravnih cestah postane konj le živ stroj, delujoč vedno z enakimi — konjskimi silami.

Z vozovi in konji se ujemajo kočijaži. Vsi so enaki, majhni, čokati, sredi trupla najširši, proti obema koncema se zožujejo; vsi imajo enake široke obraze, vsi težke čevlje z debelimi lesenimi podplati. Tudi manj glasni so nego naši „fijakarji“; videti je, kakor bi kaj resnega ugibali; navadno čitajo kak časnik, če nimajo drugega posla; pri tem in onem sem tudi zapazil, da se je učil — angleščine . . . Pa pošteni so vseskozi in na napitnino računajo prav malo. Če mu daš desetico povrhu, hvaležen ti bo. K poštenosti so prisiljeni: v Berlinu so namreč droške skoraj brez izjeme taksametrške; stroj, ki glede na obseg vožnje sam sproti določa in zabeleži ceno, je pritrjen tako, da vidiš, kako se njegov kazalec premiče; naposled aparat sam sešteje vsoto, ki jo imaš plačati. Začetne cene so različne glede na število oseb in različne po noči in po dnevi, vse pa jako nizke; n. pr. za pet oseb po dnevi do 600 *m* daljave le 60 vinarjev, za vsakih nadaljnjih 300 *m* doklade 12 vinarjev; preden naraste voznina do 1 marke, se peljemo že dokaj daleč; za težjo prtljago se plača doklade 30 h, ki jo registruje aparat; toliko se plača tudi za psa. Kočijaži taksametrskih drošk so uniformovani s temnomodrimi haveloki, poglavitno pa z belimi pološčenimi cilindri s črnim trakom; v berlinskem žargonu imajo ti beli cilindri priimek „Milchtöpfe“.

Nekoliko fijakarske dovtipnosti tiči sicer tudi v teh trajnih prebivalcih berlinskih ulic; samo da je nekoliko bolj naivno nerodna nego prefriganost avstrijskih tovarišev. Pripovednje se n. pr. tale dogodbica:

Neki mož se zgrudi na cesti; zadel ga je mrtvoud. Ljudje se zbero in doženejo po zapiskih umrlega, da se piše Schulze in da stanuje v tej in tej ulici. Droškarja, ki je stal tam, naprosijo, naj pelje mrtveca na dom in naj ženi na nežen način javi smrt njenega moža. „Det woll'n me schon machen,“ pravi kočijaž in se odpelje. Dospevši do dotične hiše, poišče v njej Schulzejevo stanovanje in pozvoni. Žena sama mu pride odpirat. Vpraša jo ravnodušno: „Ali ste vi vdova Schulze?“ „Schulze se pač pišem, a vdova nisem!“ ga pouči ona. Kočijaž pa se odreže: „Koliko staviva, da ste vdova?“

So še pač tudi droške brez taksametra, a širše občinstvo jih jedva pozna in na splošno podobo ulic ne vplivajo prav nič. — Končno naj še zabeležim, da je beseda „droška“ (prvotno, n. pr. pri lužiških Srbih: „drožka“) slovanska beseda, izpeljana od besede „droga = draga“ = cesta. — —

Privatni vozovi so včasih seveda kaj elegantni. Avtomobili se po ulici kar vrste; veletržci imajo izvečine za raznašanje blaga čisto zelo lepe tovarne avtomobile. — Motornih koles je mnogo, za navadne kolesarje — imenujejo se nelaskavo „Scherenschleifer“ ali tudi „Strampelfritze“ — se občinstvo niti ne meni, ker so tako izvežbani, da nikogar ne — nadlegujejo. — —

Poleg parne obmestne železnice vozi v zapadnem in južnem delu mesta tudi prava električna železnica, deloma visoko med ulicami, deloma pod zemljo, celo pod Sprevo. To železnico name ravajo podaljšati pod zemljo v toliko, da bo južni del mesta bolje zvezan z osredjem; to zvezo oskrbujejo doslej le poulična vozila, ki ne zadoščajo; a nad ulicami se železnica tu ne da izpeljati.

(Dalje prihodnjič.)

Trenotek.

Trenotek, večnosti izvor, ti, čigar rodu ni očeta, skrivnost ti sveta, neujeta, ti si mi nič, ti — moj vesmir!	Ti brez morale, definicij vihtiš nad nami žezlo vlade: vzdrhti, srcé, in sodba pade, — in že nikjer sodnika ni!
---	---

Vladimir Levstik.

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

V. Javne zbirke.

aj se pravi: ogledati si kako mesto? Pri devetdesetih izmed sto potnikov nič drugega, nego ogledati si muzeje, galerije ter poslopja, ki so sama ob sebi že zbirke. Take „znamenitosti“ si mora ogledati vsak došlec, ako se hoče pozneje legitimovati, da je res obiskal to in to mesto; poznati te, se zdi marsikomu zahteva splošne izobrazbe, o njih se govori in piše javno; a o izkušnjah, ki jih pridobi motreč popotnik spotoma in brez raznih „vodnikov“, se kramlja v ožjem krogu, ki se hoče res zabavati.

Dve Američanki sta si šli Evropo ogledovat: ena mlado, lepo dekle iz bogate hiše, ki je vzelo na pot le svoje žive, odprte oči in veseli nagon, veseliti se z veselimi; druga — dekle že v letih, možata in resolutna, ki se je bila pripravljala na pot kakor h kakemu zrelostnemu izpitu. Peš jo mahata po ravni, prašni cesti; kajti starejša se je poučila po knjigah, da je treba z lastnimi nogami prekorakati vsako pot, ako hočeš dobro presoditi okraj in ljudi. Namenjeni sta v mestece, ki ve o njem starejša potnica kar na pamet vse polno zanimivosti: tu se je rodil velik vojskovodja, tu je umrl (v oni ulici št. x) slavní pesnik, mestna hiša je znamenita, prastara stavba, v muzeju je neki čuden mozaik, v cerkvi je nekaj posebnega, kar pa učeni in poučeni potnici ne pride na misel . . . Tu prisopiha avtomobil z neovirano brzino mimo potnic; megla prahu ju zakrije; starejša zabavlja kulturi, ki oddaljuje človeka od prirode, a mlajša v megli prahu rajši ne odpre ust, na tihem pa si goreče želi, da bi tudi ona sedela v avtomobilu in tako zdrsnila mimo počasnih pešcev ter čimprej došla do mesta in do — hladne in čiste kopeli, ki se pač — to upa med vsem potom — v onem mestu tudi dobi! — Tudi vedoželjnost more postati zakrknjena in zmisel za umetnost filistrska. —

Precej ogorčenosti pa se je povsod že razlilo proti — domačinom, ki kažejo napram „znamenitostim“ v svojem obližju

tolikokrat ravnodušnost, podobno malomarnosti, ali pa celo ne morejo prikrivati svoje nevednosti; tisočkrat gre domačin mimo domačega muzeja, a vstopil še morda ni nikoli in tudi ne bo, ako se ne pojavi kak pritisk.

Shajal sem se pri obedu s trgovcem Berlincem, ki sem ga že zgoraj omenil kot lovca na kunce. Govoril sem ž njim o slehernem predmetu, ki je baš prišel na vrsto, potemtakem nikoli o svoji stroki, ki bi ga pač ne mogla zanimati. Zato sem sicer jaz dobro vedel, da je on trgovec, ker mi je večkrat pravil, da prihaja naravnost iz trgovine; a o meni ni slutil, kaj sploh počnem na tem krasnem svetu. Tisto pusto in vsiljivo „predstavljanje“ je ondi seveda odveč. Naposled je mož menil, da je le prav uganil. Moja pot me je namreč večkrat peljala mimo berlinskih umetniških muzejev in prav rad sem vstopil za kake četrt ure, da sem si zdaj ogledal ta oddelek, zdaj onega. Pri obedu pa sem svojemu družabniku pripominjal o umetninah to in ono in ga še kaj vpraševal. Nekaj časa mi je odgovarjal s kako opazko, a nekega dne mi je priznal odkrito: „V tistih muzejih sem bil le enkrat v svojem življenju, kot otrok: peljal nas je bil učitelj tja!“ Ko sem ga malo začudeno pogledal, je nadaljeval: „Seveda, vi kot — slikar tega ne umevate! A jaz sem trgovec in ne razumem o slikah in kipih nič.“

„Torej so v tisti množici, ki se preriva dan na dan po berlinskih muzejih, morda večinoma tujci?“ sem vprašal.

„Skoraj gotovo!“ se je nasmehnil. „Mi Berlinci zahajamo izmed vseh takih zavodov edino v zoološki vrt. Tam sem tudi jaz vsak teden, po leti in po zimi, vsaj po enkrat in tudi po večkrat.“

Zoološki vrt! — Lep nedeljski popoldan je; gorko sije poletno solnce. Bogata gospoda se je odpeljala kam izven mesta; pustolovski ljudje so šli na delo v predmestnih zabaviščih. Kam naj se obrne soliden rokodelec, mali uradnik z ženo in otroki? Rad bi kaj užival, kaj videl, rad zlasti otrokom privoščil kaj razvedrila. In starši in otroci so enakih misli: „V zoološki vrt!“ . . . Od vseh strani prihajajo; oče nese na rokah najmlajšega otroka, mati pelje za roko deklico, ki bi sama še prepočasi prestavljala nožice, dorasli otroci korakajo naprej, dobro vedoč, kam je obrnjeno rodbinska pot. Ako rodbinskih članov ni preveč, se usedejo na cestno železnico ali v omnibus; pa denarja je škoda in danes je itak čas izprehoda! Prav danes je treba iti v zoološki vrt; danes je prva nedelja v mesecu in ta dan znaša vstopnina le 25 pf. za osebo, ob drugih nedeljah pa 50 pf. in ob delavnikih celo 1 marko. Sicer

se bo za številno družino še pri 25 pf. nabrala precej visoka vstopnina, pa enkrat vsak mesec se že še položi žrtva na oltar zabave in zabavnega pouka.

Ob takih dnevih se nabere v zoološkem vrtu nad 100.000 ljudi. Ob prvih popoldanskih urah se zdi, kakor bi se mesto izseljevalo proti zapadu — tam leži ta vrt — in promet je tem zanimivejši, ker med občinstvom skoraj ni videti velikomestnih ošabnikov. Pri veliki glavni restavraciji v zoološkem vrtu je pri takih prilikah pogostiti do 60.000 gostov! Seveda največ le s pijačo; kajti jed so prinesli mnogi gostje s seboj; tu bi bila predraga. — Ob drugih dnevih je naval manjši, občinstvo bolj odbrano, a da je le dan lep, po deset-tisoč je posetnikov vselej. Na tem mestu pa vsekakor ne prevladujejo tujci, ampak domačini so v svojem elementu.

Kaj je zoološki vrt berlinski? Pred vsem: to je res vrt, in sicer velikanski; celih 22 *ha* obsega. Pravzaprav je zapadni del zverinjaka, a je od njega ločen po posebni ograji in je z velikimi stroški preurejen v najlepši park. Krasni nasadi, drevoredi, zelena zatišja, žuboreči potočiči, večja in manjša jezera (šest je večjih) se kar vrste; vmes so lepi promenadni poti, nekateri široki, za množico, drugi ozki, za posameznike; hladne sence pa solnčne trate, prijazne utice, igrišče za otroke, umetno nasuti grički, male kočice, kjer dobiš poceni raznih jedil, to se menjava; za vsakega nekaj. Po leti zvečer je do desete ure ves vrt lepo razsvetljen; posebno mnogo občinstva se zbira nekako sredi vrta pri velikem, barvno razsvetljenem vodometu . . . Pri glavni restavraciji igra vrhutega po letu ves popoldan vojaška godba; neprestano, ker se menjavata dve kapeli, ki sta nameščeni vsaka na eni strani dokaj velikega jezera, takózvanega Neptunovega ribnika. Da so v vrtu tudi nekateri kipi, to se za Berlin razume samo ob sebi.

Vrt je pa po svojem značaju tudi in v prvi vrsti zoološki; baš to daje vsem zabavnim, razvedrilnim in olepšalnim pripravam še posebno privlačno silo. Še brez živali bi bil vrt brezdvomno dobro obiskovan; ker pa je v njem stalno in nekako domovinsko nastanjena svetovna menažerija, zato se pridružuje mikavnosti priprostega razvedrila še tajna moč, ki jo ima do vsakega prirodna veda, utelešena v prirodi sami. — Ta vrt bi torej zaslužil ime zverinjak, ne pa sosednji park, ki v njem ni nikakih živali.

V zoološkem vrtu je pa res zbirališče živali s celega sveta in z ogromnimi stroški, z milijoni in milijoni, je vse urejeno tako, da se giblje vsaka žival, resnično ali vsaj navidezno, v svojem

pravem elementu, če mogoče, kar na prostem, da občinstvo živali opazuje tem laglje. Za morskega psa, morskega leva, za vidro in za bobra so napravljeni prav ob glavnem potu sredi grmičja in trate posebni tolmini, kjer se te živali potapljajo, kolikor se jim ljubi. Razume se, da je tu vedno vse polno gledalcev, ki strme v te mokre, okretne in zopet neokretne živali. — Razne srednjeevropske ptice skačejo po vejah pravih dreves in kos poje zvečer svojo pesem v pravi smrekovi gošči, gnezda si stavijo ptice res po duplih, v v listju in med pravimi rogovilami; pa seveda: visoko gori nad drevjem in grmom je potegnjena tenka železna mreža; ptički so ujeti in kragulj, ki preži tam na vrhu hrasta, ne more do ščinkavca tam na oni strani. Za jelene je ograjen cel gozdič, pásejo pa se na posebnih krajih tudi konji, krave, koze in ovce vseh vrst, domačih in tujih. Divje koze in divji kozli in lame imajo vendarle nekaj skal, da morejo pokazati vsaj trohico svoje spretnosti.

Pri tujih živalih je, zlasti če so občutljive, skrbjeno za njih domačo udobnost; gledalcu pa skušajo stavbe zbujati iluzijo, da se nahaja v ozemlju, kjer živi taka žival. Res čarobno je n. pr. poslopje, ki so v njem nastanjeni noji, te velikanske ptice z nogami, daljšimi, nego so konjske. Ako vstopiš v to poslopje, se ti zdi, kakor bi vstopil v Saharo in v puščavo, ki meji ob Egipt; s slikami, s svetlobnimi efekti in s pravimi predmeti se skuša tak učinek doseči. Največ ljudi se zbira okrog velikanskega, globokega basena sredi široke kupole; v tem basenu plava, se potaplja in sopiha orjaški povodni konj, skrbno negovan v nalašč segreti vodi in vkljub grozovitosti sila smešen; da le stopi kdo blizu ograje, že priplava tja in odpre tisto strašno, dve pedi široko žrelo, da mu vržeš vanje — mehko žemljico. — Ob jezerih je vse polno povodnih ptic, a uiti ne morejo.

Živali so seveda najskrbneje negovane; vse imajo svoje posebne spalnice, in ako je treba, za zimo svoje gorke prostore. Zato so po zimi mnogi oddelki od zunaj prazni; zlati časi pa so tedaj za severnega medveda in drugo severno zverjad.

Dunajski zverinjak v Schönbrunnu torej spominja v marsičem na berlinski zoološki vrt; samo da je ta berlinski vrt neprimerno večji in da je — značilno za nemško prestolnico — pridobitno podjetje, ki nese delničarjem lepih dohodkov, dočim je schönbrunnska priprava plod plemenite splendidnosti našega cesarja. Tako je tudi umevno, zakaj postaja berlinski zoološki vrt bolj in bolj zabavišče: to privabi stotisoče ljudi, ki plačujejo vstopnino, tudi po zimi, ko

je videti jako malo živali. Po zimi se namreč tu zbira višja noblesa; kajti v posebnem poslopju je velikanska dvorana in tu se vrše redno elitni koncerti in slične prireditve, ki vržejo dokaj novcev tudi v blagajno vrta, ne le v najemnikovo. Vsa vstopnina znaša na leto okroglo 1 milijon kron in s temi dohodki ter z glavnico, ki jo ima posebna akcijska družba kot upraviteljica vrta, se da v prave svrhe zoološkega vrta, v nakup in oskrbo živali, seveda mnogo storiti, tako da je ta zverinjak res med prvimi na svetu. — Glede številnosti divjih živali ga seveda prekaša Hagenbeckova zbirka pri Hamburgu; saj preskrbuje Hagenbeck ves svet z zvermi. — Tista peščica ptičev, ki jih vidimo v „javnem vrtu“ v Milanu, ni nič že napram schönbrunnskemu zverinjaku.

V zoološkem vrtu je blizu 3000 živali z okoli 1300 vrstami. Svojemu namenu je bil vrt izročen leta 1844., ko je kralj Friderik Viljem IV. njega ozemlje prepustil akcijski družbi in ji podaril večino živali, kar jih je bilo v velikem zverinjaku. — —

Vse premalo znan je še drugi zavod, v katererem je dragocena zbirka živih in izvečine redkih in čudovitih živali; to je takozvani akvarij. Sem prihaja vobče malo ljudi. V akvariju ni nikakih zabavišč, reklama zanj je jako majhna in vrhutega je prostor zanj docela skrit: na tisoče ljudi koraka na desni strani „Pod lipami“ ven v zverinjak, a malokdo pazi na neznatni vhod v akvarij, ki je na Schadowovi cesti, nekaj korakov od ogla „Pod lipami“. — In vendar je ta akvarij znamenitost prve vrste (ustanovil ga je znani Brehm) in bi zaslužil vsaj toliko posetnikov, da bi se njega samotni in temni kotički ne smatrali, kakor se to zdaj včasih zgodi, za primeren prostor za kak — rendez-vous. Nihče bi ne pričakoval, da je tu toliko zanimivosti; s katerimkoli tujcem sem govoril, nobeden ni imel časa, da bi prišel sem občudovat živalske znamenitosti, zbrane s celega sveta, iz zračnih višin in iz globočine morja. Ime „akvarij“ namreč ne pove vsega; izvečine so tu zbrane res povodne in obvodne živali, a mnogo je tudi n. pr. ptic (papig, kolibrijev, orlov itd.). — Stavba je urejena tako, da zbuja v gledalcu vtisk, kakor bi hodil globoko pod zemljo, kakor n. pr. v Postojnski jami; nebesna svetloba prodira v temo tuintam le v nejasnih odsevih, včasih pa s široko odprtino, pokrito s steklom. Zlasti v središču poslopja je taka odprtina v obliki velikanske kupole; tu se razprostirajo tratice in nameščene so na primernih prostorih ogromne kletke, v katere so postavljena cela drevesa, ki po njih pleza in skače ptičkov kakor čebel v panju. To žvrgolenje in ta sloga! — V veliki globoki jami je plavalo in na

robu je leno ležalo več afrikanskih krokodilov, v posebnem oddelku pa so tudi krokodili iz drugih krajev sveta; eden, menda kitajski, je bil črn ko oglje. — V visokem, z vrha razsvetljenem stolpu je bilo na stotine galebov, ki so se kopali v vodi, curljajoči od vseh strani v razni višini in zbirajoči se na dnu v globokem tolmunu. V tem tolmunu sta bivala dva morska psa, ki sta, kadar sta le mogla, ušla neznosnemu vreščanju galebov. Res smešno je bilo gledati to topo in tolsto žival, kako je, sicer se mirno ožirajoč, skoraj bolešno zaprla oči, če so galebi — iz neznanih vzrokov — unisono povzdignili svoje glasove; ako niso kmalu ponehali, obrnil se je morski pes vdano in je smuknil pod vodo.

Večinoma pa sestoji akvarij iz temnih rovov, ki vodijo križema in so le za silo razsvetljeni z električnimi žarnicami. Saj si je treba tu predstavljati, da se nahajamo globoko v morju, kamor sega le nekaj redkih svetlobnih žarkov. Ob stenah pa se vrsti posoda za posodo; vsaka je proti rovu pokrita z debelim prozornim steklom; tam znotraj pa živi kako čudovito bitje svoje življenje, ne vedoč, da opazuje radovedno človeško oko vsako njegovo kretnjo. Tiste posode so napolnjene z umetno prirejeno morsko vodo, ki se seveda najpazljiveje dovaža in očišča, a tla in ozadje pokrivajo morske rastline, morsko kamenje in blato ter školjke. Nekoliko rdečkasta luč, ki prihaja od nevidne strani, razsvetljuje vsak tak prostor z mehko svetlobo. Vsakdo je že občudoval v prirodoslovskih knjigah sliko čarobnega življenja v morski globini; v akvariju ga more zares opazovati. Tu rasto tiste žive „morske rože“ v najrazličnejših barvah, od snežnobelih do rdečih; tu migljajo korale, morski konjiček plava šepavo po strani preko vode, morska zvezda se pregiblje po dnu. Kakor nalašč so združili v veliko posodo orjaškega raka z malim morskim volkom: kako premeteno je prežal rak izpod velike skale na mirno plavajočo ribo! A ta ni bila kaka naivna postrv, bila je bodoč najhujši morski ropar in se je igraje ognila raku, če je puhnil nadnjo. — V tistem oddelku je živela tudi znana orjaška želva; njo so posebno radi opazovali otroci, ker plava tako smešno, dasi brzo in spretno. Tudi nekatere ribe plavajo kaj čudno, zlasti vse ploščnate, ploščnatice (skati) n. pr. prav tako, kakor frči ptič po zraku. — Najbolj v spominu pa mi je velik polip, sila ostudna žival, s kretnjami, ki res morajo zbujati grozo; kakor prava pošast se premika to bitje po vodi, skrčujoč se zdaj v gnusno kepo, potem na vse strani raztezajoč svoje dolge lovke, ki se opri-mejo in ovijejo okrog in okrog predmeta; in te živali zrastejo v

naravi do silne velikosti. — Koliko je v tej zbirki raritet, to bi mogel presoditi strokovnjak; mojo pozornost je med drugim še vzbujal neki japonski močerad, dolg poldrugi meter, in mali raki, ki so čisto — prozorni.

Takoj pri vходу so kače in slična golazen; nekaj klopotač se je plazilo po pesku, a več gledalcev je zvalila velika klobučarka (Brillenschlange), ki se je baš levila; seveda je tod mrgolelo še drugih, velikanskih in malih kač, raznih kuščarjev, kameleonov itd.

Po vsem svetu slovi akvarij v Napolju. A moram reči, da sem bil razočaran, ko sem si ga ogledal; njegova bogatost obstoji v tem, da ima isto žival v več izvodih, sicer pa se z berlinskim niti primerjati ne da.

Dočim je v akvariju poset občinstva dokaj pičel, se v naravoslovskem muzeju (na Invalidski cesti) ljudstva kar tare. Seveda privablja ljudi že stavba sama, velika palača na zelo očitnem prostoru. Tu je vse zbrano, kar sestavlja žitje in bitje naše zemlje; živalstvo seveda le natrpano in v preparatih. Velikanski prostori omogočujejo, da so postavljene tudi najbolj orjaške živali v svoji naravni velikosti: somi, kiti, sloni in ostala družba „velikih“ prebivalcev naše zemlje.

Posebno znamenit je muzej za narodopisje. V tem peterokotnem, trinadstropnem poslopju moremo opazovati ljudi s celega sveta v njih bivališčih, pri njih poslih, igratih, bojih, v pristni obleki, v življenju in ob smrti. Zbirka spada med najbogatejše svoje vrste. — Največja znamenitost tega muzeja je Schliemannova zbirka prastarih izkopin iz Troje; ti neprecenljivi zakladi so postavljeni v pritličju na desno in mnogo tujcev prihaja samo zaradi njih v Berlin. Filologi in starinoslovci bi iskali Schliemannove zbirke seveda prej med antiškimi predmeti v starinoslovskem umetniškem muzeju, a Schliemann sam je poglavitni del svoje zbirke posvetil narodopisnemu muzeju. Zato je postavljen tu sem ponositi „Priamov zaklad“, bogata zbirka čudnih zlatih posod in drugega orodja, okrog katerih postaja vedno vse polno gledalcev. — —

Poleg teh splošnih zavodov je še takih 12 specialnih muzejev, posvečenih posebnim, omejenejšim strokam. Izmed njih bodi omenjen le „poštni muzej“, prava posebnost te vrste; ves razvoj pošte od najstarejše dobe do današnjega dne se predokuje z izvirnimi vzorci dotičnih poštnih pripomočkov; z druge strani pa je tu sestavljen pregled o vseh današnjih poštah po vsej zemlji. Jako zanimiva je zbirka starih in novih poštnih tiskovin, znamk itd. — —

Muzeji v ožjem in navadnem pomenu so seveda umetninski muzeji; v te je obrnjen glavni tok tujcev kakor v vsakem velikem mestu tako tudi v Berlinu. Posebno ženski spol je med posetniki dobro zastopan in mladi potujoči parčki so si na dolgih hodnikih in v medlo razsvetljenih kotičkih kar napoti. Srčna potreba jih pač žene iz mestnega hrupa v tihi hram umetnosti; tih je, naj se v njem srečava tudi na tisoče ljudstva.

Ti muzeji se imenujejo „kraljevi“ v ožjem pomenu, leže pa vsi drug poleg drugega na takozvanem „muzejskem“ otoku, na tistem, ki je na njem tudi kraljev grad in stolna cerkev. Če torej greš „Pod lipami“ proti vzhodu, prideš naravnost pred muzeje. — Muzejska poslopja pa ne naredo enotnega vtiska na posetnika; postavili so jih tja, kjer je bilo pač prostora na dokaj ozkem otoku. Zlasti v novejšem času so v zadregi; predmetov je več in več, muzeji so vsi natlačeno polni, vsak prostorček je porabljen — vse drugače kakor v včasih dokaj praznih italijanskih muzejih — prvotna poslopja se že iz umetniških in zgodovinskih ozirov ne smejo in tudi ne moreje razširjati, a nove stavbe so mogoče le v prikitem ozadju in ob straneh. Prav, ko sem odhajal iz Berlina, so stavili, prilagodivši se kolikor mogoče terenu, ob vsem severnem okončju otoka nov, nekak osrednji muzej (takozvan „Friderikov“), ki so ga letos otvorili. Stavba, stoječa tik ob reki, prihaja dokaj dobro do veljave, vendar jo smatrajo z umetniškega stališča za ponesrečeno. Naj bo to res ali ne: nova stavba z visoko kupolo, večinoma s steklom krita, se otoku prav lepo poda. Sicer tudi ta muzej pravzaprav ni nov, ampak je le ogromen prizidek k že obstoječi muzejski skupini.

Prvotni muzej je takozvani „stari muzej“, ki obmejuje „Lustgarten“ na njega severni strani. Postavljen je v grškem slogu (v letih 1824—27); po odprtem, okrog 30 metrov visokem stopnišču se pride v odprto stebreniško vežo z modernimi kipi in fresko-slikami. Odtod je vhod v muzej, ki pelje najprej v lepo, z vrha razsvetljeno rotundo z lepimi starinskimi kipi in v njih duhu izvršenimi dekoracijami; iz rotunde se pride k pravim, bogatim zbirkam, k starinskim v pritličju, k poznejšim v zgornjih prostorih. — Po širokem, lepem koridoru, ki je izpeljan preko „muzejske ulice“, je stari muzej zvezan neposredno z „novim“, ki so vanj postavljene poznejše pridobitve. „Novi muzej“ je bil sezidan tudi v grškem slogu, v letih 1843—55, in je za razne stroke prava zakladnica; v pritličju je n. pr. zbirka egipčanskih starin in izkopin, ki jo je v tej zaokroženosti in popolnosti najti le še v britskem muzeju. —

V omenjenem koridoru in deloma v stranskih prostorih pa so postavljeni krasno uspeli malčevi posnetki sploh vseh velikih umetniških kipov, kar jih iz starejših dob imajo vsi muzeji vesoljnega sveta! To je uredba neprecenljive vrednosti, ker nam kolikor toliko nadomešča poset rimskih, florentinskih, pariških, londonskih zbirk itd. Sploh so berlinski muzeji, kar se tiče kiparstva, urejeni tako, da so v vsakem oddelku z malčevimi posnetki zastopana svetovno znana dela, ki jih muzej nima v izvirniku.

Dočim sta „stari“ in „novi“ (in zdaj še Friderikov) muzej zvezana v eno celoto, stoji samo zase, kakih dvajset korakov od njiju oddaljeno, pa s širokim stebrenikom obkoljeno posebno muzejsko poslopje, posvečeno večinoma slikarstvu; to je „narodna galerija“ (Nationalgalerie). To poslopje, postavljeno iz rezanega sivega kamena v sedemdesetih letih preteklega stoletja, je res pravo poslopje za muzej: ima namreč odzunaj obliko celotnega grškega templja v korintskem slogu, s stebrišči in z obstrešjem kakor pri kakem izvirniku in je pomodernjen le v praktičnih podrobnostih. —

Sam zase stoji, zadaj za moderno galerijo, tudi „pergamenski muzej“, ki je za starinoslovca znamenitost, kakršne nima Evropa, zanimiv pa tudi za vsakega, ki se zanima za umetnost. V tem muzeju so razstavljene izkopine, ki jih je spravila nemška država po večletnem trudu svojih učenjakov in arhitektov na dan v razvalinah maloazijskega, v II. stoletju pr. K. zelo mogočnega mesta Pergama, katerega vladarji so z vso vnemo podpirali umetništvo. — Razne drobnine, ki so bile izkopane, zanimajo le strokovnjake arheologe, a vsakega olikanca prevzame tale naprava, ki jo je izvršilo muzejsko vodstvo v tem prostoru: v Pergamu je namreč stalo v krasni legi glásovito svetišče (pravzaprav oltar) Zevsovo in Atenino, iz kamena izklesano in odičeno okroginokrog z nedosežno lepim frizom, predstavljajočim boj med bogovi in giganti. Izkopalo se je mnogo ostankov teh umetnin, ki so zaradi svoje dovršenosti dandanašnji svetovno znane (po razglednicah itd.), in ker je podstavek za ta oltar še ohranjen, so prišli voditelji izkopavanja na idejo, da bi se to svetišče v svojem izvirnem merilu in z uporabo izkopin povsem na novo rekonstrovalo. In res! Dandanašnji stoji sredi pergamenskega muzeja, ki ima vso streho stekleno, v dnevnem svitu oni glasoviti velikanski oltar, z visokimi marmornatimi stopnicami, z dvojnim stebriščem, ki ga štirikotno obdaja, pri najmanjšem okrasku natančno posnet po ohranjenih ostankih — stoji pred nami prav tako in v isti velikosti kakor pred 2000 leti. V njega spodnjih pro-

starih pa je prebival in študiral kustos tega muzeja, prijazni učenjak Winnefeld, ki je vedno rad videl, če sem stopil k njemu v samotno izbico; ni bil krepkega zdravja, in če me ne vara neko poročilo, je nedavno umrl. — V začasnem poslopju so razstavljene izkopine v Olimpiji („olimpijski muzej“), ki jih je pridobila Nemčija; žrtvovala je (v letih 1875—1881) več milijonov za izkopavanje v tem nekdanjem slavnem grškem mestu. Ker so vsi predmeti pohabljeni, pohajajo ta muzej največ strokovnjaki, širše občinstvo ne zahaja v skromne sobice tega muzeja.

Ljudi se po muzejih kar tare; saj je vstop brezpogojno in brezplačno prost vsakomur, razen otrokom; in odprti so muzeji na dan po pet do šest ur, celo ob nedeljah (popoldne!). Zbirke so tudi res tako bogate, da jih je treba pregledovati prav mnogokrat, preden se vtisnejo poglobitnosti v spomin. Prostori niso daleko ne tako razkošno krasni kakor v dunajskih dvornih muzejih ali tako dragoceni kakor v Vatikanu, a ureditev je praktična in zelo nazorna. Pohajal sem tod vsak teden, tudi po večkrat, in sem naposled imel že svoje določene predmete, ki se jih nisem mogel nagledati: na prvem mestu vse starinske kipe, ki so, naj se reče karkoli, v svojih vzorih dandanašnji še nedoseženi; pred njimi sem presedal po četrt ure, kar sicer ni moja navada. Včasih pa sem šel v egiptovski muzej, posebno če sem vedel, da bo kustos tega oddelka, eden izmed prvih egiptologov vseh narodov, dovtipni možicelj E r m a n zbranemu občinstvu, dijaštvu in kdor je sploh blizu sam razlagal predmete v tem muzeju. — Vmes sem se nekako šetal po hodnikih in sobah; rad sem tudi gledal, kako kopirajo mnogobrojne umetnice slikarice različne slavne slike. Te dame so si podobne kakor jajce jajcu, menda po vsem svetu; našel sem vsaj v Florenciji iste tipe kakor v Berlinu: srednje postave, suhotne, zagorelega obraza, dolgolične, z visoko frizuro, kolikor je je sploh. Ker je seveda vsaka oblečena, da si varuje toaleta raznih marog, v plahtasto suknjo, ki se ji poznajo odtiski barv, zato jih Berlinec imenuje „Ölkusine“ ali, če je njih letnik starejši, „Terpentintante“.

So ljudje, ki jim je postopanje po muzejih šport; afektovano se navdušujejo ob vseh umetninah in vzdihujejo zbog umetniškega vzhičenja. Ti so strah vsem uslužbencem; pazniki morajo zlasti gledati, da ti navdušenci ne jemljejo razstavljenih predmetov kar v roke, da ne božajo kakega lepega marmornatega kipa in da ne vrtajo s prsti po kaki sliki. Tudi to je povsod enako, v Italiji, v deželi umetnosti, prav tako kakor v Berlinu. Razni svareči napisi,

da je „vietato toccare“, „dotikanje prepovedano“ itd., izdajo pri umetniških samosilnikih malo. Bolj bi se jih prijela prepoved v obliki berlinske prepesnitve:

„Das Berühren
der Fijüren
mit die Foten
is verboten. —

Izmed ostalih, večinoma strokovnih ali privatnih muzejev omenjam le še Hohenzollernski muzej, ki ga tujec naj ne prezre. Nemška cesarska rodbina zna skrbeti za interesantno reklamo in združevati ž njo patriotizem in, če mogoče, umetnost. Ti trije činitelji se združujejo v tem muzeju, ki je razdeljen tako, da je vsakemu vladarju v zvezi z njegovo ženo odmerjen poseben prostor. Tako dobi posetnik neprisiljen vpogled v zgodovinski razvoj tega prvotno malo pomembnega rodu do današnje višine. Tu je zbrano vse, kar zadeva življenje teh vladarjev in vladaric, od otroških čačkarij do pisma kitajskega cesarja, od zelo intimnih potrebščin pri ženski toaleti pa do prekrasnega cesarskega ornata in do svatovskih oblek; vse je seveda izvirno. Tu vidimo flavto, ki je nanjo piskal Friderik Veliki, tu je tudi ohranjena vsa oprema „tobačnega kolegija“ Friderika Viljema I.; tu je ohranjeno pismo, ki ga je pisala Viljemu I. soproga, priloživši mu trinajst štiriperesnih deteljic, stružnica, darilo Petra Velikega, tobačnica, ki je zajela kroglo in rešila Frideriku Velikemu življenje, puška, ki je vanjo udarila strela, in podobne kurioznosti; vmes pa seveda dragocene umetnine, zlasti medsebojna darila vladarjev. —

Končno bi pod tem zaglavjem mogel govoriti še o berlinskih spomenikih. Znano je, da ni v nobenem mestu na celim svetu toliko spomenikov kakor v Berlinu; na vsakem javnem prostoru, na velikih križiščih ulic je vsaj po eden; postavljeni so na mostove, na ogle, v vsako zatišje parkov, tako da ni mesto v zadregi za spomenike, ki se zanje tudi denar kmalu nabere, ampak za prostor zanje. Koliko jih je, se da presoditi že iz dejstva, da je samo v takozvani „zmagoslavni aleji“ postavljenih celih 32 kipov, ne morda kakih majhnih doprsnikov, ampak velikih belomarmornatih, ki so si vsi enaki in ki stoje vsak na polukrožnem, z belim marmorjem ograjenem prostoru. Vsi ti kipi so posvečeni Hohenzollercem in njih prednikom od Albrehta „Medveda“ († 1170) doli do cesarja Viljema I. († 1888); Viljemov naslednik, oče sedanjega cesarja, pa je dobil posebe spomenik pred Braniborskimi vrati. — O vseh teh

spomenikih in kar povprek o vseh ostalih iz novejše dobe se izreka umetniška kritika povsem nepovoljno; vsi ti spomeniki imajo na sebi nekaj vsiljivo ošabnega in stoje na svojih podstavkih kakor za parado, vsi z enako junaško pozo, kratko in malo: „protzenhaft“ — mi nimamo besede za to prusko lastnost, ki n. pr. cesarju niti doma ne pripušča, da bi se kdaj drugače oblekel nego v generalsko uniformo. — Spomenike podrobno naštevati in jih ocenjati? To prepuščamo „vodnikom“. Najimpozantnejši in v resnici lep je spomenik Viljemu I., postavljen na pročelje kraljevega gradu in med Sprevo; spomenik, ki je stal okrog štiri milijone kron, ne kaže le sohe Viljema I., ampak je celo poslopje, stebrišče z različnimi alegoričnimi in drugimi kipi. — Nekaterih spomenikov se je lotil ljudski dovtip. O kipu barona Steina (na Dönhoffovem trgu), ki stoji prav na robu podstavka, pravijo, da si Stein misli: „Še en korak, in doli telebnem!“ — Blücher (na „Opernem trgu“) si baje podobno misli: „Komm mir hier keener ruf of meenen alten Ofen; ick habe alleene kaum Platz“. — Lep vodnjak na južni strani kraljevega gradu imenujejo „Rüffelbrunnen“ („hrulski“ vodnjak); ko so namreč mestni očetje berlinski Viljemu II. ob nastopu vlade po deputaciji javili, da mu mesto pokloni ta vodnjak, jih je visoki gospod pri nemilostnem sprejemu skoraj nahrulil; odtod ime vodnjaku, ki je sicer lepo delo, a se seveda ne more meriti z onim ob dunajskem cesarskem dvoru.

(Dalje prihodnjič.)

Jesen.

Jesen. Pusto in prazno vse v naravi
in čez poljano veter gre leden;
tak se poslavlja, predno nas ostavi,
jesen.

A kakšen bil je vedno praznik njen,
ta praznik jasni v pisani dobravi,
kjer grozdje, sadje, venec dragocen
v poslednji nam je darovala slavi,
da, še na pot naš skozi gozd ognjen
razsipala zlato nam je v ljubavi! . . .
A zdaj? Ko tujka bedna v dan meglen
odhaja proč, izgublja se v daljavi —
jesen.

Petruška.

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

VI. Prebivalci.

erlincem se očita, da jih pravzaprav — ni! Češ, Berlin ni mesto z enotnim značajem, kakršnega imajo Dunaj, Pariz, London, ampak Berlin je le nekaka provincija, ki se v njej zbira najrazličnejše ljudstvo. Dunajčan, Parižan, Londonec so tipi: Dunajčan je tipičen Avstrijec, Parižan tipičen Francoz, in kdor pride iz Londona, je tipičen Anglež; nikdar pa ni Berlinec tipičen Nemec! Nemci sami bi se hudo uprli, ko bi kdo hotel smatrati Berlince za njih zastopnike. — „Berlin je prebrzo zrastel v velikansko mesto in je preveč tujih elementov požrl in jih še požira, ne da bi jih mogel prebaviti“, tako se je izrazil star zdravnik, ki je na svoja stara leta iz provincije prišel še enkrat na berlinsko vseučilišče, da se pouči, v koliko je napredovala medicinska veda.

Mož je zadel pravo. Tujcev se naseljuje v Berlinu toliko, da je prvotna moč berlinskega miljeja prešibka, da bi si uspešno asimilovala tuje elemente. Zato berlinski naraščaj pravzaprav ne ve, kaj je in pri čem je, in odtod izvira nekaka nervozna nezadovoljnost z vsem, kar obdaja novodobnega Berlinca: doma je nezadovoljen s svojimi domačimi napravami — Berlinci so po svojem zaupnem govorjenju vsi prekucuhi —, ako pa stopi le en korak izven Berlina, je nezadovoljen z vsem, kar ni tako kakor v Berlinu, in postane lahko prav neznosen za vso svojo okolico. Ko se vrne domov, zabavlja tudi tu čez tujino, pa tudi čez dom; pohiti pa, če le more, zopet v tisto zanikarno tujino, zlasti na Dunaj in na Tirolsko.

Ker so v mestu združeni toli različni elementi, se kažejo med prebivalci tudi velika nasprotja in nasprotstva. Kar je sorodnega, se druži in goni hudo mržnjo nasproti vsemu nesorodnemu. V tem oziru je mesto razdeljeno, kakor bi kdo nalašč potegnil mejo. V središču so vsi visoki uradi, sploh „visoka“ vlada, malodane vse višje šole ter največje trgovine; torej je vse preračunjeno na oblast, parado in bogastvo; „mali“ ljudje si kar ne upajo blizu, razen

pozno po noči, ko strast in slast enotno družita vse elemente . . . Stanuje pa vsa ponosna in bogata gospoda v skrbno zaprtih palačah v zapadnem delu mesta (ki je ponosni Berlin - „West“), kjer ni gostilen, ne tovaren, ne trgovin. V severnem delu mesta je največ tovarniških delavcev, stanujočih izvečine v velikanskih poslopjih; proti vzhodu prehaja mesto v nekake kmetske odnošaje, a na jugu se zbirajo „mali“ ljudje vseh vrst, posebno takih, ki hodijo s trebuhom za kruhom, ki pa si tudi vse privoščijo, če si morejo: lahkomiselni veseljaki. Na severu in na jugu vidimo na ulici često prizore, kakor n. pr. v Napolju, seveda le, kar se tiče kretanja ljudstva, kričanja otrok in medsebojnosti med družinami; snaga in red pa sta tudi tod kakor po vsem Berlinu vzorna. — Ti okraji (centrum, zapad, jug, sever), ki se po njih mesto tudi razdeljuje, se med seboj ne poznajo skoraj nič. Jaz sem stanoval v „Opekarski ulici“, ki leži takoj ob Sprevi, tik ob centru, a se po mestni razdelitvi res že prišteva k severnemu delu, in vendar te ulice ni niti po imenu poznal gospod, ki je bival že več let v Berlinu, seveda v ponosnem Westu; češ, v one kraje še ni zašel. — Prav tako pa so zapadni deli mesta kakemu „severnjaku“ znani kvečjemu, kolikor jih je videl s cestne železnice, vozeč se v nedeljo popoldne v Grunewald.

Nasproti tujcu in tudi v medsebojnem občevanju pa vidimo povsod sicer nekaj manjšo gostobesednost, kakor smo je vajeni, če smo prišli n. pr. iz Italije, a zato pravo in očitno prigojeno, če ne prirojeno vljudnost. Da bi se ljudje kar na ulici tako sprli, kakor to vidimo na Dunaju n. pr. med branjevkami in med izvoščeki, ali kakor sem to videl v sicer dokaj olikanem Milanu celo med izprevodniki cestne železnice, to bi bilo za Berlin nezaslišano. In tujcu postreže vsak rad in prijazno. — Večkrat kaj slišimo o zapetosti Berlinev; doma pri njih je ne bomo našli in o njej godrnjajo kvečjemu tisti tujci, ki so vajeni, da se jim po svetu vse kar vsiljuje in ponuja in da vse cepeta za njimi. Tega v tem mestu navadno ne najdemo in ta — rekel bi rezerviranost se marsikomu morda zdi podobna nepostrežljivosti, zapetosti. Ako pa bivaš nekaj časa med tem ljudstvom, ki je v veliki večini vajeno čas porabiti za delo in ga ne izgublja z besedičenjem, potem ti bo ta lastnost prav všeč. Sicer pa se tudi temu ljudstvu polagoma odpre srce in čudil se boš, kaka, skoraj prijateljska prisrčnost stopa pri tem in onem znancu že čez malo časa na dan.

Neprecenljive vrednosti je, da v tem mestu tujec ni naprosto sredstvo za obogatitje in predmet za čim izdatnejše oskubenje,

kakor velja to za vso Italijo in za mnoge planinske kraje; za določeno ceno se domačinu in tujcu postreže popolnoma enako, in če bi se tujec v čem ne spoznal, ga prijazno pouče. Le kaka zakotna, v slabem pomenu židovska trgovina bo skušala ociganiti neveščaka, ki pa je morda tudi Berlinec; kajti kdo ve v tem velikem mestu prav ločiti domačina od tujca?

Govore se namreč v Berlinu kar „vsi jeziki sveta“ in shajajo in nastanjajo se zastopniki kar vseh narodov. Najlaglje se to opazuje v restavrantih, kjer se more razviti miren pogovor. Jaz sem ostal zvest isti gostilni; zato sem mogel sistemno opazovati gibanje tujcev, pravih in že udomačenih. Nemcev raznih narečij, umljivih in neumljivih, je bilo jedva polovica. Stalno svojo mizo pa je imela družba Japoncev. Ti Japonci! Neverjetno, kako jih preobražuje zapadna kultura. Njih azijsko obličje postaja bolj in bolj evropsko, čim dalje so tu; oči so že manj poševne, kosti manj napete, lasje mehkejši, postava manj skrivenčena, no, in kratkovidni so kar vsi, tako da morajo nositi naočnike. Govore pa mehko, nekako kakor Poljaki. Japonke pa so celo nežne stvarce s finimi obrazki; znanec, ki je bival med Japonci več let, mi je prišepnil: „Japonci so največji lopovi in potuhnjenci na svetu, a Japonke so najfletnejše ženske na svetu; na to prisegam!“ S čim so se pečali moji japonski znanci v Berlinu, ne vem; premožni so bili vsekakor, pa tudi skromni in vedli so se neprisiljeno, kakor bi bili doma. —

Slovanov je v Berlinu mnogo, zlasti seveda Poljakov. Na ulici, v trgovinah, povsod se je slišalo govoriti poljski in so se videli poljski obrazi, zlasti ženski. Tudi v moji gostilni je bilo stalno poljsko omizje, vrhutega so prihajali poljski tujci samo kot potniki; možaki so bili vobče malo preveč zaliti, a ženske so zbujale pozornost; saj je znano, da spadajo Poljakinje — pikantne okrogle postave — med najlepše ženske. — Tudi Rusa sem mogel srečati kjerkoli: na ulici, na vseučilišču, v knjižnici, v muzeju, v gostilni; našel sem jih v nekem mednarodnem telovadnem društvu, kjer sem vodil telovadbo, v gledišču itd. Vendar v kaki večji medsebojni družbi se niso nikjer pokazali; največ sem videl po dva skupaj, ki sta se pač umestila, kjer je bilo prostora. — V gostilni sem se sešel enkrat celo s tremi Srbi. To je bilo presenečenje, ko sem, nekaj časa poslušajoč od sosednje mize njih pogovor, naenkrat mogel poseči vmes in jim postreči z raznimi informacijami. — In Slovenci? Odprta mi je bila gostoljubna, prav slovenska hiša v najlepšem delu Berlina in tu smo se v domačem jeziku pogovarjali o lepi do-

movini, pili domače vino in vrla, koščena domača kuharica je skuhala pristno domačih jedi in spekla domačo pogačo! . . . Res, Slovenca išče sreča, le zaspan ne sme biti!

Angleže, te najstrastnejše romarje po svetu, seveda tudi srečavamo povsod; ako so iz Anglije, se mude navadno le začasno v Berlinu, Angleži iz Amerike pa so trajneje na opravkih, kot slušatelji na vseučilišču in znanstvenih institutih ali pa v pravih službah. V gostilni je večkrat prisedal k meni prileten Anglež, kompanjon pri neki banki. Lomil sem angleščino toliko, da sem moža, ki ni razumel skoraj ne besede nemščine, vsaj poučil, kaj stoji na jedilniku zapisano. Ta Anglež se je namreč zanimal edino za jedila; jedel je pa tudi vsake stvari po dva obroka, tako da je imel gostilničar pravo veselje ž njim. Primerno njegovemu teku je bilo tudi njegovo truplo! Stol se je šibil pod težo njegovega telesa in glavo je imel veliko kakor bivol, zobje pa so piščal kake pečene goske kar pretkli. Gostje se ne brigajo kdovekaj drug za drugega; ali tega izrednega Angleža, ki proti vsem narodopisnim pravilom ni bil ne dolg ne suh, so vendar malo začudeno opazovali. — Francoski govoriti se sliši neredko, ker ondotni Nemci vobče razumejo ta jezik; zato ni lahko iskati pristnih Francozov. — Ne spominjam pa se, da bi bil koga slišal govoriti italijanski.

Kitajce je videti pač po ulicah, a udomačeni očitno niso, ker se tudi nosijo popolnoma po kitajsko. Zato so pa Zamorci čisto domači; mnogi so uslužbenci po hotelih in zabaviščih in se očitno počutijo prav dobro. Ker jih je v mestu mnogo, se že nihče ne briga zanje. — Spominjam pa se, da se je nekoč vse oziralo za zamorsko dvojico. Šetala sta se namreč po Friderikovi cesti, držeč se pod pazduho, Zamorec in Zamorka; ona je bila visoka (ne morem drugače reči) dama z vprav junonskimi formami, oblečena okusno in zelo elegantno; tudi njen obraz ni bil tako skremžen, kakor je navadno pri Zamorcih. Njen pajdaš je bil visoko in pravilno vzrastle črnc v fino prirojeni salonski obleki in s cilindrom. Dvojica je stopala po ulici, kakor bi ju ves svet ne briga nič, ne tako afektovano, kakor je to obično pri črncih.

Kake mržnje iz narodnih ozirov nisem našel nikjer; še ljubo je Berlincem, če izvedo, da pripadaš kaki drugi narodnosti, ker pričakujejo, da jim poveš kaj zanimivega o svojih domačih odnošajih. O zunanjskih so namreč sila slabo poučeni; o Slovenčih ne vedo nič, kar že ni toliko čudno, a da so jim izmed Hrvatov znani le tisti, ki nastopajo v Schillerjevem „Wallensteinu“, bi ne bil verjel. Dobro

pa so poučeni o Srbiji in o Srbih, zato sem jim svoj materni jezik označil najbolje pripomnivši, da je soroden in zelo podoben srbskemu. Vsi pa so bili prepričani, da znam tudi madjarski jezik, češ, znati vendar moram oba — državna jezika avstrijska! — Proti Poljakom uprizarjajo le politični faktorji znano gonjo; občinstvo se za to briga bore malo, malo, kakor za vse birokratstvo sploh. — Pri tej priliki naj še zabeležim dejstvo, ki sem se mu zelo čudil: v Prusiji nisem našel tistega idealnega in oduševljenega patriotizma, ki pri nas vnema skoraj vse, ampak neka pritajena nezadovoljnost diha iz izjav odkritosrčnih ljudi; država je pač še mlada in zveza ž njo še ni prav prešla v kri. Posamezne kronovine (Bavarska, Saksionska itd.) pač veže patriotizem, a ta ne sega preko kronovinskih mej: vez med kronovinami pa je edino umska, egoistna. — —

Ako odštejemo vse tujce in prisiljence, še vendar ostane precejšnji del dvamilijonskega prebivalstva, del, ki se sme imenovati domač berlinski. Sam ta del bi prebivalstva res ne pomnožil tako silno — kajti v Berlinu je vsako leto mnogo več umrlih nego novorojenih —, ko bi mu ne priraščal neprestano prispevek iz tujine; a toliko vpliven je le, da si prienačuje tiste, ki bivajo več let v Berlinu, v toliko, da se naposled more govoriti o nekaterih specifično berlinskih lastnostih.

Kakšni so torej povprečni in pravi Berlinci?

Berlinec je nizke, čokate postave; glava mu je skoraj oblasta, široka v sredi, se zožuje navzgor do zgodaj plešastega temena in navzdol do okrogle brade. Čez rame je dovolj širok, grdo pa je, da se mu rame pobešajo navzdol, tako da tvorijo s tilnikom malodane pravi trikotnik. Čez pas je širok, ker je redno otovorjen z nekolikim trebuščkom. In noge! Toliko krivih, vzbočenih krakov se menda ne vidi izlepa kje drugje! Stopalo nogi je sicer ozko, a nečloveško dolgo: zato ti ljudje hodijo, kakor bi se drsali. Ta vtisk še povečujejo, držeč se pri hoji vedno nekoliko nagnjeno naprej in cepetaje prav hitro; saj se Berlincu vedno mudi. Nog ne privzdigujejo med hojo skoro nič; saj so asfaltna tla vedno ravna in gladka; zato je njih hoja neprožna in podobna delovanju stroja; skakalne mišice so seveda slabo razvite, ker ti ljudje nimajo prilike, da bi šli v hrib in navzdol. Gotovo so tudi zato njih meča tako čudno dolga in tenka.

Precej so mi zamerili Berlinci, ko sem jim že kar prve dni našteval te lastnosti. Še hujši so bili, ko sem konstatoval, da „dičijo“ tudi ženski spol lastnosti, ki so vobče sorazmerne z navedenimi moškimi. Treba je le pol ure stati na Friderikovi cesti in že moremo

abstrahovati skupne lastnosti tega ženstva. Berlinka je nasproti moškim zelo različne postave, od metrskega do seženjskega merila, bolj suhotnih oblik, z nenavadno ozkimi ramami in širokimi boki — nelepo nasprotje! Pripomniti je pač treba, da se ne da presoditi, koliko te zunanosti je staviti na račun obleke. Vsi toaletni pripomočki pa ne morejo prikrivati, da Berlinke jako grdo hodijo; telo drže nagnjeno naprej, prav tako kakor moški, in tudi njih stopanje je pravzaprav drsanje. Nedostaja jim prožnosti, brhkosti. Vidi se pač tudi njim, da ne hodijo nikoli v hrib, in pozna se jim, da malo — plešejo; v Berlinu se sploh jako malo pleše.

Vidimo na ulici in drugod seveda tudi lepo vzrasle moške in med ženskami krasotice; a pozna se jim, da niso domačini in domačinke. Res se o lepoti Berlink še nikjer ni razširil glas in prepričamo se, da se to po pravici ni zgodilo, ko po daljšem bivanju v Berlinu storimo prvi korak na Dunaj ali v Monakovo. Ko sem, imajoč še berlinske tipe pred očmi, izstopil na velikem kolodvoru v Monakovem, se mi je zazdelo, da sem prišel v čisto drug svet, med čisto druge ljudi! Tako se šele more presoditi, kaj je brhkost in šik in prirojeni okus; v Berlinu in v Italiji pa gospoduje ostentativnost.

Pri vojaštvu sem pričakoval pravih hrustov, v Berlinu še tem bolj, ker so tam gardni polki. Pa kaj še! Ti pruski Janezi so res nekoliko bolj rejeni nego naši, sicer pa so naši fantje prej korenjaški nego oni, kljub našim skromnim uniformam, ki kar izginejo napram pestrosti belega jermenja in drugih nakitov berlinskega gardnega vojaka. Ne bom pa trdil, da so one uniforme okusnejše. Res elegantne, pa nepraktične so dolge, škricaste suknje oficirjev. — In koliko se sliši in čita o strumnosti onega vojaštva! — Prav radoveden sem bil, v koliko prekašajo naše vojake. Ker so bile prav blizu mojega stanovanja kar tri vojašnice (v Berlinu niso vse vojašnice na kraju mesta!), sem imel dovolj prilike, opazovati te branitelje domovine. Prvi vojak, ki sem ga zapazil v Berlinu, je bila straža pred vojašnico. Svojim očem nisem verjel! Ta vojaški stražnik se je počasi potikal okrog stražnice, ki je kakor pri nas podobna omari, samo da je prebarvana s pruskimi barvami (črno-belo); pogovarjal se je s tovariši, ki so stali v bližnji veži, in je skušal ujeti za rokav kako kuharico, ki je šla po ulici mimo . . . Spomnil sem se naših straž, kako korakajo ob stražniški kolibi, resno, kakor bi šlo za življenje in smrt! Tudi način, kako pruski vojaki nosijo puške, je malo čuden in gotovo ne strumen, dasi se v četi dobro poda: puško nosijo namreč na rami kakor kmet grablje in vile.

Seveda, kadar korakajo redno, tedaj je vse bolj napeto; ugajalo mi je, da je njih korak hitrejši nego pri naših vojakih; to je pač s tem v zvezi, da korakajo skoraj vedno po čisto ravnem svetu. Mnogo zasmehovan in res smešen je „paradni korak“; bedra se vržejo iztegnjeno kvišku, čim više; potem se udari s celim podplatom kar najmočneje ob tla! In to dokaj naglo! Po trdem tlaku povzroča to neznanski hrup, ob grdem vremenu pa se je temu koraku dobro izogniti najmanj deset metrov; kajti blato in umazana voda oškropita vso okolico. — V javnosti se vojaštvo nikjer ne postavlja v ospredje. Na promenadi skoraj ni videti oficirja in v gledišču so uniforme sila redke; v foteljih prvih vrst sede redno civilisti in na zabaviščih ne zapazimo niti ene pisane suknje. Ni ta prikazen morda znak solidnosti, ampak oficir se udeležuje takih zabav v civilni obleki.

Notranja disciplina pa je baje zelo stroga in surova. Zlasti na slabem glasu so „podoficirji“ in med njimi zopet najbolj desetniki; odtod izvira značilna definicija desetnika (Gefreiter) napram prostaku: „Der Gefreite ist ein höherer Grad der Gemeinheit.“¹⁾ Ubogega infanterista pa, ki se mora toliko peš trapiti, imenujejo: „Stoppelhopser“ ali „Sandhase“.

Po našem čuvstvu precej nevojaška je berlinska policija. Ti dobrodušni, rdečelični gospodje v temnomodrih uniformah stoje prav udobno razkoračeni na kakem oglu in motre blagohotno, kar hodi ali se vozi mimo. — Kako ponosno, skoraj nedotakljivo pa stoji dunajski stražnik na svojem mestu! — Precejšnja pomoč policiji pa so nočni čuvaji. Da! Drugod jih odpravljajo, celo v naših vaseh jih ni več, Berlin pa jih namešča več in več. Imajo pa posebno nalogo. V Berlinu namreč strank pri odpiranju vrat ne mučijo z oblastnimi hišniki, ampak vsaka stranka ima ključ od hišnih vrat in prihaja domov, kadar se ji poljubi. Hišnika, ki pa ima le gledati na red in na snago v hiši in ki odpira po dnevi vrata, imajo nastavljenega le palače; manjše hiše bi potrošile preveč zanj. Ker pa je po noči vendar treba paziti na zapiranje vrat — da se kdo ne vtihotapi — in ker vendar mora tu biti kdo, ki odpre hišna vrata onim, ki se zapoznijo in nimajo ključa s sabo, zato si najme več hišnih posestnikov, često ena ulica skupaj, posebnega nočnega čuvaja, ki nastopi službo, ko se pogase luči v vežah, navadno ob deseti uri. Mož nadzira celo noč svoje okrožje, stopajoč od hiše do hiše;

¹⁾ Podobni dovtipi so zelo priljubljeni. N. pr. stopnjevanje pridevnika „leer“, namreč: „leer“, „Lehrer“, „Oberlehrer“. (V Nemčiji je „Oberlehrer“ naslov srednješolskih profesorjev.) Ali: „schlecht, Schlächter, Schlächtermeister.“

s seboj ima ključke od vseh njemu podrejenih hišnih vrat, on zapre vrata, če jih je kdo pozabil zakleniti, pogleda tudi v vežo, če se mu kaj ne zdi v redu, opazuje ljudi, ki hodijo mimo in v hiše, in odpre ti vrata, če ga pozoveš; skratka, on je stalna nočna straža pri svojem oddelku. Razume se, da je njegova pomoč policiji često zelo dobro došla; če je pozoren, je tatvina v njegovem okrožju skoraj izključena.

Prav vojaško opravljena pa je pošta; njena točnost in vestnost je vzorna. Spoznal sem seveda najbolj dostavljanje pošiljatev. Pismom in dopisnicam vtisne pismonoša pečat, ob kateri uri jih je dostavil; prvikrat raznašajo pismonoše pošto zjutraj ob šestih in potem vsaki dve uri, o praznikih celo vsako uro. Pismonoša pa svoj posel tudi hitro opravi; vsaka stranka ima skrinjico, pismonoša vrže v njo, kar je prinesel, in odide brez vse zamude. — Neprikladno je le, da se znamke prodajajo le na poštah. — Izborna naprava je tudi, da so vpeljane za lokalni promet posebne dopisnice po 2 pf., torej malo več ko po 2 vinarja. To je v takem mestu prava dobrota: iskal bi kakega znanca pol dneva in ga morda še zgrešil, pa mu napišeš tako dopisnico, jo vržeš v poseben nabiralnik in znanec bo sigurno obveščen. Teh dopisnic se porabi vsak dan na desetisoče in zato ne donašajo izgube, dasi so neverjetno poceni. — Sila stroga je pošta pri pošiljatih jestvin; klobas sploh ne pripuščajo; ako ti jih kdo pošlje, moraš mu jih ali vrniti ali pa se, če ne maraš stroškov, uničiti. Tako se je pripetilo, da sem košarico kranjskih klobas, ki mi jih je bila skrbna roka poslala, v berlinskega carinskega uradu pač videl, ne pa se jih dotaknil. Izvedevši, da jih na noben način ne dobim v roke, sem jezno „dovolil“ (zaradi tega dovoljenja so me pozvali v urad), da se klobase uradno „uničijo“. In uničili so jih; ne vprašam, kako! A dobro si to predstavljam, če se zmislím slastnih pogledov uslužbencev v tem uradu. —

Rodbinsko življenje je, kolikor se mi je odprl vpogled vanje, prav lepo. V nepremožnejših krogih je medsebojna ljubezen in skrb kar ganljiva; omenil sem že prej očetov, ki korakajo skozi mesto, noseč v naročju otroka (enega ali dva) in vestno pazeč na ženico, ki se ukvarja z bolj odraslimi. Doma pa se zelo pridno dela, v petek in, če treba, tudi v svetek in pozno v noč; mož je pri svojem poslu, žena pa vodi sama vse gospodinjstvo. To ji je dokaj olajšano, ker se vsaka stvar prinese v hišo ali vsaj pred hišo; ni ji treba hoditi na trg kupovat za kuhinjo, ker pripelje prodajalec

ob gotovi uri vse mimo: zelenjave, krompirja, sadja itd. V stanovanju pa se more vzdrževati vzoren red in snaga, ker imajo skoraj povsod ognjišča s plinom in so tu za zimo peči urejene tako, da je treba zakuriti samo enkrat in peč ostane gorka kakih dvanajst ur. Na vzgojo otrok se zelo pazi in tudi odrasli ljudje se zanimajo za vse; na kak večji dnevnik je naročen vsak rokodelec.

Tudi v premožnih rodovinah se živi precej preprosto; to je mogoče, ker se ljudje med seboj malo poznajo in zato niso izpostavljeni kritikovanju. Z eno stvarjo pa so potratni v vseh družinah, namreč s kavo, in sicer s črno. Ko bi kdo pri nas izpil toliko črne kave, kakor je izpijejo v Berlinu, zadela bi ga kap, če bi namreč pil našo črno kavo. Berlinske črne kave pa moreš izpiti cel liter in imel boš le občutek, da si se napolnil, drugega nič. S to kavo ti tudi postrežejo povsod; to je berlinski „káfe“.

Enkrat na leto pa stopi vsaka količkaj premožna družina, naj je sicer živela še tako skromno in filistrsko, izza svojega zatišja in hoče pokazati, da tudi ona kaj premore. To je v zimskem času, v dobi soarej. Soarejo prirediti, to je družabna dolžnost vsake družine, ki gleda kaj nase. Ti družinski krožki nadomeščajo udeležbo javnih veselíc. V Berlinu namreč ni takih veselíc, plesov, venčkov itd., ki pri nas izpolnjujejo mrtvi zimski čas s pestrim življenjem. Mesto ni družabno, ljudje se ne poznajo in se ne marajo seznanjati. Zato so javni plesi za boljšo družbo izključeni; kar je v Berlinu javnih plesov, ti so, kolikor so mi zatrjevali izkušenci, namenjeni krogom, ki se kljub vsej eleganci gibljejo na zadnji meji dostojnosti. Zato pomeni za kako družino višek sezone ne poset kakega imenitnega plesa, ampak prireditev lastne soareje, a večkratni družabni užitek se uživa s posetom soarej pri znancih.

Taki družbinski večeri, ki združijo le ožje vabljene znance, so prav prijetni. Povabljen sem bil na tri in sprejet sem bil vselej tako, da sem zapuščal gostoljubni dom vsakikrat kar nerad. Došel sem v krog povabljenecv vsakikrat večini seveda kot tujec; a vsa družba, gospodje in dame, profesorji in tovarnarji, izkušene mamice in mlade umetnice, vsi so kazali, da sem kot povabljenec tudi intimen član družbe. Sicer smo bili vsi „v veliki toaleti“, frak itd., ter jedlo in pilo se je sila fino, a čutili smo se vsakikrat med seboj domače in smo se razšli šele pozno po noči. — Ako se uvažuje, da tako soarejo priredi vsaka izmed povabljenih družin in da je povabljenecv čisto mnogo, potem verjamemo, o čemer mi je tožila neka dama, da namreč celo zimo ne pride do miru, ker hodi od

soareje do soareje in mora tudi sama eno prirediti. — „Sama prirediti“, to ni lahka reč! Razume se, da se družine skušajo med seboj, katera se bo bolj postavila; zato je treba paziti na vsako malenkost. Dame si posel zdaj že dokaj olajšujejo. Ker so soareje čisto v modi, zato so se pojavili aranžerji, kuhači in kuharice, izposojevalci raznih potrebščin itd. Najkrajša pot je torej, da se vsa prireditve izroči kakemu izkušenemu aranžerju, tako da gospodinji preostane le skrb za toaleto, „dragi“ papa, seveda, ta pa — plača . . .

So pa tudi čisto moderne družine; te si najmejo le nekaj sob, z gospodinjstvom se ne pečajo. Prihajali so oče, mati in eden (pri vsaki družini vedno le eden!) otrok jest le v gostilno, prihranivši si vse sitnosti pri kuhi in peki. — Posebno neko trojico sem večkrat opazoval: prvo besedo pri njej je imel desetletni sinko, ki si je prvi pregledal jedilnik in si naročil, kar mu je prijalo; potem je vzela še precej mlada mati list v roke in nazadnje se je oglasil priletni oče, ki je, ne da bi se brigal za jedilnik, jedel vselej isto, kar je naročila žena.

Nekako družinsko življenje žive tudi tisti možje, ki si izbero ženo — le za nekaj časa; tak surogat soproge imenujejo „nezakonito ženo“. Takih parov je mnogo; najeto imajo stanovanje, obeđujejo pa — brez otrok so vedno! — v gostilni. Kakega pol leta sem videl v svoji gostilni vsako opoldne tako dvojico; on, neznansko ravnodušen mož, mi je bil njiju razmerje sam pojasnil in je sploh rad kramljaj, dočim je „ona“ vedno molčala. Nekega pomladanskega dne pa je on obeđoval sam in nekaj tuhtal; drugi dan je pa pripeljal drugo žensko s teboj, zagorelo črnolasko; prejšnja je bila plavolaska . . .

Tako prehaja rodbinsko življenje polagoma v gostilniško in celo poulično življenje. Količkaj dobre gostilne so vse prenapolnjene; ob dveh popoldne, ob navadnem obednem času, skoraj ni mogoče dobiti prostora, ako nisi stalen gost. Nekateri veliki restavrantni (na pr. Kempinski, Kaiserkeller, Roland) so obenem zabavišča z godbo in drugim razvedrilom. Tod se razvije pozno v noči najhrupnejše življenje in tu sem prihaja Berlinec slaviti kako posebno priliko. — V preprostem prebivalstvu pa je še nekaj stare gostilniške romantike; ob nedeljah popoldne jih vidiš, da neso s seboj posode s črno kavo in sladkorjem; ustavijo se na robu mesta, tam, kjer še stoji nekaj skromnih hiš z napisom: „Tukaj se kuha kava“. V taki hiši si kupi došli Berlinec za določeno ceno vrele vode, ž njo si skuha kave

in jo pije do večera, sedeč z vsemi svojci v travi, če je kaj, sicer pa v pesku.

Zabavišč je v Berlinu sila mnogo; kdor išče v njih razvedrila, temu ni treba biti v zadregi, da ima le dovolj denarcev. — Koncertov se prireja nebroj, strogo umetniških (v „Pevski akademiji“, v „Filharmoniji“, v Bechsteinovi in Beethovnovi dvorani in drugod), in zgolj zabavnih.

Gledišča so jako dobra in so lahko dobra, ker prireja vsako le ene vrste igre, a to do popolnosti. Igrajo pa tudi v dotičnih glediščih eno in isto igro dan za dnem po cele mesece, včasih celo leto. Vendar so prostori dan za dnem razprodani; saj so gledišča povprek majhna in občinstva je v takem mestu toliko, da ne more priti v kratkem času na vrsto. — Večjih, rednih gledišč je zdaj v Berlinu enoindvajset! V poglavitnih sem bil vsaj po enkrat, kadar je bilo pač kaj posebnega videti; natančno poročilo pa bi pobralo preveč časa in prostora. V dvorno opero sem šel poslušat našega Navala-Pogačnika (v operi „Manon“); berlinska opera je gotovo dobra, igra in poje se precizno, nekako vojaško, pevci in pevke (n. pr. Destinnova, rodom Čehinja) so izborni, vendar stoji kljub raznim neprilikam dunajska opera pač više. Nevredno Berlina pa je staro, vijugasto poslopje za opere; še slabše je poslopje za dramske predstave (prim. pa dunajsko „Burg“!). — V „novi operi“ sem videl na odru starogrške tragedije v izvirni prireditvi, v „malem gledišču“ (ki obsega le 300 prostorov, samih parternih sedežev) pa Hofmannsthalovo „Elektro“, ki so jo igrali nepretrgano celo leto. — Opereti namenjeno je „centralno gledišče“; za več tednov pa si ga je bila tedaj najela slavna plesalka Isadora Duncan; „plesala“ je odlomke iz starogrških tragedij ob spremljanju posebne godbe: čudovito! Ne bi verjel, da je to mogoče, ko bi te ženske ne bil videl sam; vrhutega je Isadora po obrazu in po postavi pravi oživotvorjen grški marmornat kip! — V „nemškem“, „Lessingovem“ in „novem“ gledišču se goji moderna drama in se navadno preizkušujejo važne novitete. — Druga gledišča goje le klasično dramo, še druga le burke i. t. d.

Poleg pravih gledišč je še več sila elegantnih in dragih specialitetnih odrov, ki jih poznam le po imenu, ter nebroj varietéjev in sličnih zavodov. Izmed teh poznam le sloviti „Wintergarten“ z njega ogromno, razkošno opremljeno dvorano in z odrom, ki se na njem vrše pravi čudeži; šel pa sem tja zlasti, ker je tedaj nastopala v njem vsemu svetu znana francoska pevka Yvette Guilbert. —

Iz učenega in neučenega Berlina.

Spomini. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

VII. Učenje in učenjaki.

se šolstvo, nižje in višje, je izborno urejeno in stroga točnost velja povsod, brez posebnih ozirov na kako udobnost učencev in učiteljev. Uprava je draga, ker se gleda na neprestani napredek, na vedno izboljševanje prostorov, naprav, učil i. t. d. Zato pa so tudi študije precej drage in nalagajo staršem velike žrtve; posredno pa to seveda pritiska na pridnost manj premožnih učencev. Šolnina se plačuje v vseh šolah, a je v raznih zavodih različna, seveda vobče v boljših šolah višja. Na Friderik-Werderjevi gimnaziji, ki spada med najboljše, znaša n. pr. šolnina letnih okroglo 160 K, ki se plačajo v štirih obrokih; oproščeni so le tisti dijaki, ki jim je podeljeno kako izpraznjeno „prosto mesto“; število teh mest je omejeno in določeno. — Na berlinskem vseučilišču se plačuje kolegnine za vsako uro 6 K, ne oprosti se nihče, le odložiti se more plačilo na poznejši čas.

Za notranjo ureditev sem se izmed srednjih šol najbolj zanimal pri „cesarja Friderika šoli“ v Charlottenburgu, na meji Berlina. To je namreč ena izmed tistih „reformnih šol“, ki se o njih toliko pisari; tu je oživotvorjena, da se poizkusi, ali in kako bi se dala združiti gimnazija z realko. Prva tri leta se namreč poučujejo vsi dijaki skupno, s tretjim letom pa se ločita gimnazija in realka in šele zdaj se pričnejo poučevati na vsaki strani značilni predmeti, orej v gimnaziji zlasti latinščina (z desetimi tedenskimi urami!) in dve leti pozneje grščina (z osmimi tedenskimi urami), v realki pa francoščina in angleščina. — Da se vidi, kaj se tu od dijaštva glede žrtve časa zahteva, priobčim urnik za obvezne predmete enega višjih razredov, za takozvano „spodnjo sekundo“, ki odgovarja nekako našemu petemu gimnazijskemu, oz. realčnemu razredu. Pouk se začneja zjutraj ob osmih in traja do ene ali dveh popoldne; dvakrat na teden se nadaljuje še popoldne od štirih dalje. Na dneve so bili predmeti razdeljeni takole: v ponedeljek: matematika,

latinščina (zaporedno dve uri), grščina, telovadba, risanje, torej do dveh; v torek: latinščina, francoščina, matematika, grščina, telovadba, in od štirih dalje: latinščina, zgodovina, petje; v sredo: nemščina, latinščina, grščina (zaporedno dve uri), kemija; v četrtek: verouk, matematika, latinščina, grščina (dve uri), risanje; v petek: nemščina, zgodovina, latinščina, grščina, petje; popoldne, od štirih dalje, še: francoščina, telovadba; v soboto: nemščina, latinščina, grščina, fizika, verouk. — To je vsekakor obloženost, kakor bi bila pri nas nezaslišana. Vendar ondotno dijaštvo nima splošnega znanja nič več kakor naše, v nekaterih predmetih, n. pr. v zgodovini in zemljepisju še manj; v podrobnostih se seveda uče precej več; zlasti se morajo v jezikih mnogo učiti naizust, imenitnih pesnikov n. pr. malodane vse pesmi. Manj pa je jezikovnih nalog; iz nemščine le po osem do devet na leto. —

Razume se, da se tujci, ki dohajajo zaradi študij v Berlin, za srednje šole vobče malo brigajo. So pač prihajali pred nekaj leti srednješolski profesorji in kandidatje skoraj s celega sveta tja, ogledovat si berlinske zavode in poslušat pouk. Učna uprava pa je naposled omejila to nadlegovanje berlinskih šol; le s posebnim dovoljenjem, ki ga mora izposlovati s pomočjo poslaništva dotična država, se dovoli zunanjiku pristop v zavod in k pouku. Ker jaz nisem imel namena, proučiti srednjo šolo, in si zato nisem oskrbel dotičnega dovoljenja, a sem hotel vsaj mimogrede nekaj spoznati tudi te razmere, sem stopil kar pred naučnega ministra, prijaznega belobradatega Studta, in na njegovo priporočilo so se mi odprla nekatera vrata. — Sploh se opaža v Berlinu sledeče: le pri nižjih uradnikih, slugah, pedelih i. t. d. je videti zloglasni pruski birokratizem; višji uradniki pa niso prijazni le v besedah, ampak tudi v dejanju.

Na vsem berlinskem vseučilišču ni ponosnejšega „gospoda“, nego je vratar; prezirno meri vseučiliščnike, ki prihajajo k njemu s tisočnimi vprašanji in željami, in kakor bi jim kaj zapovedoval, jim daje informacije. Kaj pristopen pa je razlogom, ki se mu povedo v jeziku, umljivem celemu svetu: v denarčku . . . Vsemu drugemu osobju, na vseučilišču in v institutih, pa vsa čast; ti ne dobe in tudi ne pričakujejo nikakega priboljška in so vendar vedno postrežljivi. Edino neki manipulantni uradnik v vseučiliški knjižnici se je enkrat malo repenčil, ker na izposojilnem listku mojega slovenskega imena baje ni znal brati; no, ali v tem mestu se poplača enako z enakim: jaz sem ga začudeno vprašal, kako je mogoče,

kažoč s prstom tja. „Prosim, dama, odstranite se!“ In dijaki, ki svojih „koleginj“ ne vidijo prav nič radi, vsaj v vseučiliških prostorih ne, so grmovito ploskali svojemu profesorju . . .

Vseučiliško poslopje je za ogromno število dijaštva popolnoma nezadostno; odzunaj, izpod „Lip“, skoraj nasproti „kraljevi operi“, je stavba dokaj ponosna in priznati se mora, da je imel princ Henrik, brat Friderika Velikega, ki si je bil postavil to palačo, res lepo bivališče. A za vseučilišče taka hiša vkljub mnogim popravam in raznim prizidkom zadostuje le za silo. Ko bi več ko polovica slušateljev vseh fakultet ne bilo zaposlenih malodane izključno v posebnih institutih, bi bilo na vseučilišču sploh vse poučevanje in učenje nemogoče. Še zdaj je ob odmorih po ozkih hodnikih in v sila majhni spodnji veži gneča, da se jedva preriješ; še sitnejša je prav mračna tema, ki tod vlada. — Zelo praktično pa so urejene sobe za predavanja, le premajhne so; pri glavnih predavanjih mora dokaj slušateljev le stati, dasi imajo nekatere dvorane celo galerijo.

Ozki hodniki služijo obenem za garderobo; kajti v sobah ni nikakih obešal, tudi docentje prihajajo redno razoglati iz svojih čakalnic. Ti hodniki so pravo torišče za tatove; kajti razume se, da se morejo pomešati med dijaštvo razni elementi; no, in tudi med dijaštvom so taki, ki se jih rado kaj prime. Res stoji ob vsakem oglu kak uslužbenec kot stražnik; a kako naj vse pregleda? In kako naj ve, vzame li vsak res svojo suknjo, svoj dežnik? — Da se vsaj suknje ne pokradejo, so si izmislili prav čudno samopomoč: Ob vsaki obešalni kljuki na hodnikih je namreč pribita močna železna veriga, debela in dolga skoraj tako, kakor se ž njimi priklepa goveja živina. Dijak, ki se boji za svojo suknjo, prinese s seboj ključalnico, potegne eno izmed verig skozi rokav svoje suknje in zaklene oba konca s ključalnico. Tako je tatu res nemogoče odnesti suknjo celo. Dežniki in klobuki pa se ne dajo zavarovati; zato jemlje, kdor je previden, le — slabe s seboj. — Tem verigam se čudi vsak tujec.

Na zelo kuriozen način se izraža na berlinskem vseučilišču priznanje (ali pozdrav) in oporekanje. Navada je namreč, da se vsak docent ob vstopu pozdravi z glasnim — topotanjem nog ob tla; čim priljubljenejši je mož, tem hrupneje ropotajo z nogami, da se soba kar trese. Nekateri dijaki so pravi virtuozji v tej godbi, noge jim delujejo kakor stroj in dobro jim služijo dolgopodplatni čevlji. Z istim topotanjem spremljajo docenta, odhajajočega ob koncu ure, in z istim hrupom izrekajo svoje priznanje, če se predavatelju

posreči kak dovtip ali če kaj prav imenitnega pogodi, če se mu posreči govorniška fraza i. t. d. Kadar kaj predlaga (glede ur, glede knjig i. t. d.), mu pove cepetanje z nogami, da so slušatelji zadovoljni z njegovim predlogom. — Vsako nezadovoljnost pa pomeni drsanje z nogo po tleh. Ako kak slušatelj pride prepozno in n. pr. moti predavanje s trdo hojo ali z loputanjem vrat, gotovo mu „eno“ zadršajo. Tudi napram profesorju je dijaštvo brez posebnih ozirov; samo zareklo se je nekoč enemu in že je neki slušatelj — celo v prvi klopi — trdo zadršal, tako da se je profesor ustrašil! Ko je nekoč znani Wilamowitz, hoteč povedati nekaj posebno pretresljivega, markiral sočutje s čisto tihim govorjenjem, ga naenkrat prekine izza zadnjih klopi jezno škrtanje čevljev po tleh: slušatelji niso slišali in razumeli tistih besed in so dali tem potem duška svoji nevolji! Wilamowitz je bil najprej osupel vsled takega motenja, potem si je le prepovedal to postopanje; a slušatelji mu niso prav nič zateptali v znak priznanja, dasi vprav njega sila cenijo . . .

Predavanja se vršijo sila točno in slušatelji jih obiskujejo zelo redno, kolikor sem mogel presoditi v tistih tednih, ki sem si jih odločil za študiranje vseučiliškega ustroja. Začno se točno ob četrtni in predavatelj konča točno ob uri; ako hoče dostaviti le še nekaj stavkov, si izprosi posebno dovoljenje pri slušateljih. — Sedeži imajo številke in pri zelo obiskovanih predavanjih si dajo redni slušatelji določiti svojo številko, da imajo potem pravico, s svojega sedeža spoditi vsakogar, ki bi se morda pred uro tam umestil; smejo pribiti na dotično mesto tudi svojo vizitko.

Tistih „buršev“, ki na malih univerzah igrajo veliko vlogo, v Berlinu skoraj ni videti. Da bi kje stali v gručah ali prirejali svoj slavnostni „bumel“, o tem ni govora zaradi velikega navala resnega dijaštva v omejenih prostorih. Tuintam se giblje kaka pisana čepica med enostavnimi črnimi klobuki, a kot skromna posameznica popolnoma izgine v črnem morju. — Vse pa, kar obiskuje vseučilišče, si omisli črno, precej veliko torbo, ki v njej prenaša svoje knjige, zvezke in brašno; po tej torbi spoznaš vseučiliškega slušatelja, pa tudi docenta.

Izborna naprava, vredna, da bi jo povsod posnemali, je „akademiska čitalnica“. Njeno poslopje, velika baraka, stoji v „kostonjevem gozdiču“ tik za vseučiliščem. Za šest kron postaneš za vse leto član te čitalnice in moreš zahajati v njeno veliko čitalniško dvorano vsak dan od osmih dopoldne do polosmih zvečer (po zimi od devetih dopoldne do osmih zvečer) čitat časnike in časopise.

Čitalnica jih naročuje okrog 500 iz vseh krajev sveta in v skoraj vseh jezikih, japonske, prav tako kakor angleške, ruske, srbske, bolgarske . . . Ako bi kdo iz svoje domovine slučajno ne našel nobenega bližnjega lista, more predlagati, da se ta in ta naroči. — Zlasti važni so perijodni časopisi, zabavni in znanstveni, ki se nahajajo tu v tolikem številu za vse stroke, da se s to čitalnico težko merijo največje vseučiliške knjižnice. — V čitalnici je vedno polno bralcev; zlasti v odmorih med predavanjih pridrevi sem dijaštvo, da tu s čitanjem na najboljši način prebije tiste četrt ure. — Člani te čitalnice imajo vrhutega pravico do znižanih cen pri različnih produkcijah. — V zvezi s čitalnico je knjižnica, ki obsega okrog 4000 zvezkov najvažnejših novejših beletristnih del.

Znanstvenega dela pa se naučimo v institutih, ki so urejeni za vsako stroko, v posebnih prostorih, večinoma kje v obližju vseučilišča. Jaz sem preživel skoraj ves dan v „institutu za starinoslovje“, ki je nekaj takega, kakor so pri nas filološki seminarji, samo v neprimerno večjem obsegu. V treh velikih sobah je nagrmadena v predalih, ki segajo od tal do stropa, vsa literatura, ki zadeva grško-latinsko kulturo. Knjige so urejene jako pregledno in vsak član instituta ima pravico, poiskati si in vzeti spise, ki jih potrebuje, sam; ne sme pa jih zopet postavljati sam v predale; ta posel opravljajo nalašč zato nameščeni starejši člani. V vseh sobah so široke mize in tu si moreš, ako se zglosiš pravočasno pri vodji, prihraniti za ves tečaj poseben sedež, ki ga sme kdo drugi zasesti le, če ti nisi navzočen. Tu moreš delati in se poglobljati v svojo stroko od jutra do večera, kajti institut je odprt nepretrgano od osmih dopoldne do devetih zvečer; tu tudi moreš opazovati, s kako marljivostjo mnogi delajo: opazoval sem dijake, ki so se usedli zjutraj k mizi in so delali, ne da bi šli opoldne k obedu, do večera. Če ti delajo tako, zakaj bi ne jaz? In šlo je! — Ker stoji ta institut takoj v prvi ulici zadaj za vseučiliščem, sem mogel iz njega, kadar se mi je zazdelo, skočiti poslušat kako uro tega in onega glasovitega učenjaka. — Seznanil sem se v institutu hitro z raznimi gospodi, ki so bili tudi navadno tujci; nas vse pa je z vso prijaznostjo podpiral vodja instituta, docent Rudolf Helm, ki me je večkrat povabil k svoji ljubeznivi soprogi na kavo. — Iz instituta se knjige nikomur in pod nobenim pogojem ne izposojajo.

Kdor se hoče poglobiti v svojo posebno stroko, mora se zateči v kak tak institut; splošne knjižnice, kakor vseučiliška in velikanska „kraljeva“, so namenjene splošnosti vede. Iz teh knjižnic

se knjige tudi izposojajo in baš zato je promet v njih jako velik. V brafnih sobah teh knjižnic pa je bolj zastopano drugo občinstvo nego dijaštvo; kajti to se mora reči: čita se v Berlinu sila mnogo.

Tisti veliki učenjaki, ki so dika vseučilišča, pa imajo seveda vsi vsak svojo strokovno knjižnico; izmed starejših in najslavnejših nisem videl nikoli nobenega v kaki knjižnici. Mali možic, stari bistrourni filolog *Vahlen*, ki v kljub svojim sedemdesetim letom govori kakor kak mladenič, ta se s svojim obritim obrazom pokaže sploh le na vseučilišču pri predavanjih; sicer sedi doma svoja desetletja in desetletja, da more v klasični obliki z nezmotljivo sigurnostjo povedati rezultate svojih študij. — Ves drugačen je že omenjeni *Ulrik pl. Wilamowitz-Möllendorf*, zet rajnega Mommsena, brezdvomno prvi izmed sedaj živečih filologov. Radoveden sem bil na moža, čigar spisi so mi bili seveda že davno znani, spisi, ki zbujaajo zaradi učenjaške temeljitosti poleg genijalne duhovitosti s svojim živahnim temperamentom in često prav buršikoznim tonom toliko pozornosti med olikanim občinstvom, med pohlevnimi filologi pa tudi mnogo odpora. *Wilamowitz* je povsem moderen človek; on piše znanstvene razprave, pa tudi članke v dnevnike, on govori strogo filološko pred slušatelji s strokovnjaki, a pred širšim občinstvom z blestečimi frazami in z oduševljenostjo — kakor mu pač kaže; nekoliko teatralno, a vedno na podlagi neverjetno globokega in obsežnega znanja. — Predstavljal sem si ga bil kot razmeroma mladega moža, morda v najboljših letih — odkod drugače tisti temperament? A ko sem ga poiskal v njegovi krasni vili v *Westendu* in sem stopil v njegovo sobo, seveda knjižnico, mi je smehljaaje podal roko — šestdesetleten mož skoraj snežnobelih, dolgih las! Vsaka njegova kretnja pa je mladeniška in skoraj za vsako besedo tiči košček humorja; postave je velike, skoraj suhe in brije se popolnoma, kakor obično Berlinci iz stare in zopet iz najmlajše šole. — Razumel sem, da je za tega moža mladina vsa vneta. Potrpežljiv je nasproti vsakemu, često prav naivnemu sitnežu. Poslušal sem nekoč, kako je neizkušen dijaček prvega tečaja cele četrt ure izpraševal glasovitega učenjaka o njegovih najnovejših nazorih glede grške metrike. Odgovarjal mu je na vprašanja, tudi na taka, kakršna stavi otroče svoji materi. — Seznanil sem se tudi z njegovo ženo, ki ni morda kaka učenjakinja, ampak skrbna gospodinja in dobra mati dveh (toliko sem jih videl) hčera; sprejela me je nekako prisrčno, kakor sploh — to se mora reči — sprejemajo Avstrijce.

V ožji osebni dotiki sem bil še z mlajšim jezikoslovcem Viljemom Schulzejem, ki nastopa sila preprosto, a ima v jezikoslovju čudovito obsežno znanje. On izpopolnjuje Wilamowitza; ta umerja široke poteze in ustvarja velike ideje; Schulze dela na drobno, izpopolnjuje poteze in sestavlja iz kamenčkov mozaike. Schulze pozna prav dobro tudi našo slovenščino; nabavil si je „Ljubljanski Zvon“ in oskrbel sem mu Trdinove „bajke“, ker ga je posebno zanimal književni jezik, vzrastel neposredno iz narodovega. Največ pa se bavi tudi on s starimi jeziki. — Vzor natančnosti in bistrosti je stari, sivobrati Diels, navadni javni reprezentant berlinske univerze in akademije. — Sila simpatičen je fini, gentlemenski starček Kekulé pl. Stradonitz, arheolog; bil je pravi užitek, poslušati v muzeju njegovo razlago klasičnih kipov, ki so pod njegovo božajočo roko in njegovimi božajočimi besedami kar oživali. — Spoznal sem tudi slovečega zgodovinarja Edvarda Meyerja, orjaško postavo z dolgo temnorjavo brado. — Precejšnji čudak je filozof in pedagog Paulsen, čokat, obrit mož, s stisnjeno glavo; govori pa počasi, kakor bi mu beseda ne šla iz ust. On poučuje med predavanjem, opozarjajoč na svojo dispozicijo in ponavljajoč svoje stavke; zato prvi vtisk ni posebno prijeten, a naposled je prav užitno ga poslušati. Dvorana je bila pri njem vedno natlačeno polna, in sicer navadno že odraslih mož. — Drugi zastopnik pedagogike, Münch, se mi je zdel presladek in pregigrski. — Poslušat sem šel včasih seveda tudi slavista Brücknerja, pristnega Poljaka, znanega zaradi njegovega fenomenalnega spomina. Predaval je vedno popolnoma prosto, navajal je iz spomina vse citate (Wilamowitz si zabeležuje vsaj te!), in kakor so mi pripovedovali, piše on svoje znanstvene razprave često kar v kavarni, brez vsakih pripomočkov. Malemu, elegantnemu, živemu možu bi tega kar ne prisojali. — Izven svojih strok sem šel le iz radovednosti kako uro poslušat priznane kapacitete. Pri teološki fakulteti Harnacka; naglo mi je minila tista ura, ki sem jo presedel pri njem: mož govori mirno, fino, skoraj poetično. Zdaj je kustos kraljeve knjižnice. — Izmed juristov sem posvetil orjaškemu Gierkeju pa malemu, živahnemu Lisztu vsakemu po eno uro; vsakikrat me je zanimala oseba in stvar.

Širšemu svetu manj ali pa nič znani so razni privatni docenti, lektorji, asistenti in knjižničarji, ki sem ž njim mnogo občeval in skupno preudarjal o stoterih strokovnih vprašanjih. Ne bom jih tu omenjal; a spominjam se jih rad in pribiti moram dejstvo, da bi razni oni učeni velikaši ne dospeli tako visoko, ko bi v teh mladih

možeh ne imeli vztrajnih in vestnih delavcev, ki jim znašajo gradivo za velike stavbe. Tudi jaz sem zajemal iz občevanja ž njimi mnogo dobička. In baš to je v Berlinu tako izpodbudno, da vidimo pred seboj vse stopnje, ki peljejo do visoke vede: od cincajočega začetnika do suverenega kralja znanosti.

In kdor pride v ta tok vede, tega poteza in potegne k sebi in ga vabi, včasih na nedogledno morje, včasih k žuborečim potokom, a ga zopet zvrča k živemu vrelcu . . . Po tem večnem potu se giblje živa veda; kdor ji hoče slediti, mora se varovati blatnih tolmunov z leno vodo, a imeti pred seboj visoke vzore in delovati in plavati z neutrudljivostjo preprostega delavca, veslača.

In ta resnica je spoznanje, ne — spomin!

V sapfični kitici.

Tiho diha morje v polnočnih sanjah,
oljke tajne svoje si šepetajo,
čolnič plove kakor labod v daljavo
zvezdnatozlato.

Tiho, čuj, o vesni šepeče morje —
daj, razpusti lase si solnčnosvetle,
kakor vonj lesovja v opojni vesni
sveže dehtijo.

S snežno roko mehko se me okleni,
pusti žalost, dragica, pusti tugo,
o pravljicah starih mi zdaj govori
v času polnočnem.

Kakor davno zopet me zdaj poljubi,
slast življenja pijem naj z usten tvojih —
v slavi solnčnih zarij pa naj umrejo
večni bogovi.

Vojeslav Molè.

